

І ОЛЕГ ЧОРНОГУЗ І

4-75

ОЛЕГ ЧОРНОГУЗ
Як доглядати
ЗЕВСА

РАДЯНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК
КИІВ — 1976

ОЛЕГ ЧОРНОГУЗ
Як доглядати
ЗЕВСА

Гумор і сатира

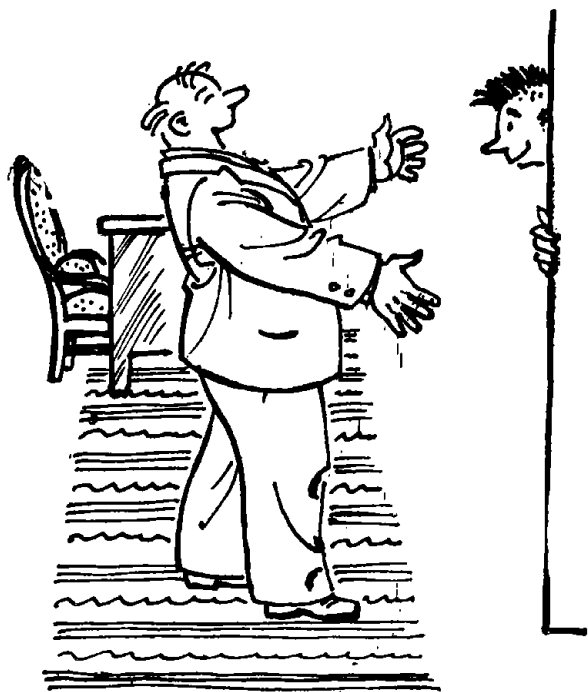
До нової книжки О. Черногуза входять гумористичні оповідання, веселі поради та дві повісті, в котрих автор ставить ряд питань морально-етичного плану й по-своєму їх розв'язує. Збірка «Як доглядати Зевса» написана дотепно, в стилі легкої усмішки.

© Издательство «Радянський письменник», 1976 г.

Одеська книжкова фабрика

Ч $\frac{70303-105}{M223(04)-76}$ БЗ-18-18-76

ГУМОРЕСКИ

СИНИЧКА, ДЯТЕЛ, ПРОФЕСОР І Я

Анатолію Косматенку

У мої двері постукали.

— Так! Увійдіть!—гукнув я.

На порозі стояв блідий, схожий на випечений без соди корж, мій сусіда по будинку — професор, заслужений хірург республіки Григорій Петрович Полосун.

— Що з вами? У вас обличчя Гіппократа!

— Захворів, — сказав він. — Іду додому і прийшов з вами попрощатися.

— Що ж у вас, пробачте, болить? — поцікавився я.

— Нічого... Нічогосінько... Але я останніми днями не можу працювати... Мене лихоманить, напало безсоння... Чого я вже тільки не пив, не ковтав... Наслідки однакові — нічого не допомага...

— Ви багато працюєте. Вам потрібно трохи відпочити. Частіше гуляйте, дихайте свіжим повітрям, візьміть у мене лижви.

— Усе це я випробував...

— Так у чому ж річ?

— А не сміятиметься? — якось по-дитячому перепитав він мене.

— Ну що ви!

— Усе через синицю, — промовив Григорій Петрович.

— Яку синицю?

— Звичайну синицю. По-латинському — *Ragus*. Просто перед моїм вікном хтось почепив на дереві годівницю і прив'язав на нитці кусень сала... Ви не повірите, але як тільки я сяду працювати, вона, наче з кимось змовившись, негайно прилітає і починає дзьобати то сало, то харчі, — ми їх щоранку кладемо.

— Ну й що? Хай собі дзьобає. А ви працюйте.

— Але я не можу. Вона відволікає мою увагу. Я увесь час дивлюся на неї. Інколи сідаю до вікна спиною... Не допомагає. Завішував вікно простирадлом — чути. Завішував ковдрою — вистукує, немов по лисині черепа. Тоді я привіз ще дві ковдри з дому: верблюжу й синтетичну. Ніби стало тихіше. Почав прислухатись — чутно. Повірте, так недовго й збожеволіти.

Я скептично посміхнувся й навіть не знайшов що сказати. Дивні ці люди розумової праці... Все в них щось не так...

— Ви мені, бачу, не вірите, — продовжував Григорій Петрович. — А це вчора до синички ще й дятел долучився.

— А що робить дятел? — поцікавився я.

— Ви не знаєте, що робить дятел? Вибиває на старому дубові таку морзьянку, що мене аж тіпає. Та цього йому мало. Вибивши одну-дві дірки, він сідає на металевий капелюшок від електролампочки і... О боже!.. Почули б ви, як він торохтить тією залізякою! Тут уже ні подушки, ні ковдри не допомагають. Він витру-

шує всю мою душу... добирається до гіпоталамуса * і, здається, довбе не дубову кору, а кору головного мозку. Учора я не витерпів: узяв у сина дрібнокаліберну рушницю і, повірте мені... розчинив вікно й розрядив по ньому, навіженому, всі патрони. В дятла не влучив... але зробив решето з того електрокапелюшка. Тепер мені нема вже спокою і вночі. Вітер через дірки в тому капелюшку так завиває і висвистує, наче то регоче тисяча відьом і нявчить добрий десяток котів. Відпочинкові моєму настав край. Я вже не бачу дятла наяву, але я бачу його, як рибалка поплавок, — у сні... Ще одна-дві такі ночі... і ви не уявляете, чим це для мене скінчиться...

— Я можу вас виручити, — усміхнувся невимушено я.

— Цікаво, як? Запропонувати мені ноксирон, беласпон, триоксазин?.. Дякую, я все це вже випробував...

— Чому ж? — я можу з вами помінятися кімнатами.

— Петре Семеновичу, вік не забуду, — кинувся він у мої обійми. — В мене така важлива робота... Я закінчую нову працю... Мені так потрібний спокій... Я вам буду вдячний.

Ми помінялися. Першого дня я, так би мовити, обживав кімнату. Вона мені подобалася. Вікно виходило просто на пагорб, де ріс крилатий старий дуб. Поруч, на молоденькому дубочку, справді висіла годівниця і чималий шмат сала.

* Гіпоталамус — підбугрова ділянка мозку, де здійснюється інтеграція нервової і гуморальної ендокринної регуляції. Гадаю, це кожному зрозуміло. (Прим. авт.).

Я дивився у вікно, милувався природою і ловив себе на тому, що мені чомусь хочеться побачити оту синичку чи дятла. Але вони не прилітали. На електричному стовпі справді висів продірявлений у декількох місцях, пофарбований у темно-коричневий колір електрокапельшок і торохтів на вітрі, як відірваний від даху шмат бляхи.

— Смішно, — сказав я сам собі. — Такі дрібниці виводять професора із себе. Видно, нерви слабенькі...

Я сів на стіл, розіклав папір, узяв авторучку і... раптом почув перші несміливі удари морзянки... Так і є... Прилетіла синичка. «Не злякалася професорових пострілів, — подумав я, — молодець». Деякий час дивився на неї, а потім мені це набридло — і я знову взявся за перо. Та до голови нічого не лізло, окрім одного: «Якщо він справді не вбив дятла, то чи прилетить дятел?»

— Чортзна-що! — Підвівся я з-за столу. — Якась чортівня...

Я почав міряти широкими кроками кімнату, заклавши руки за спину, й відчув, що мене тягне до вікна...

Синичка то спокійно вистукувала дзьобом, смакуючи салом, то знову сідала на годівницю, то кудись летіла... Я підходив до столу, брав ручку, папір, але синичка несподівано прилітала знову.

— Ти ж не професор, — казав я сам собі, — ти ж хвалився, що можеш працювати під гуркіт канонад.

— Так, можу, можу... Але не під цей мерзенний стукіт синички, — сперечався я сам з со-

бою. Потім зірвався з місця, схопив ковдру й причепив її на цвяхи, забиті професором.

У кімнаті стало напівтемно. Я прислухався... Стукіт був значно тихіший, але його ще було добре чути. І раптом щось ударило, як із кулемета.

— Дятел, — вигукнув я, зрадівши. — Прилетів! Отже, живий.

Я відгорнув ковдру й дивився, як дятел відточує об капелюшок дзьоба...

«Чого він так сердито б'є по ньому?» — подумав я. У двері хтось постукав. Я швиденько зірвав з вікна ковдру, засунув її під ліжку і сказав:

— Дуже прошу!

Григорій Петрович мені лагідно усміхнувся й запитав:

— Ну як? Не прилітали?

— Були! — трохи холодно, як мені здалося, відповів я.

— Вони на вас не впливають?

— Безумовно, ні. — Моя бадьорість професорові, певно, видалася дещо вимушеною. — Пора й обідати...

— Пора, — погодився Григорій Петрович.

Так тривало майже три дні. Я не міг написати жодного рядка. Коли нікого поблизу не було, доводилося кидати на птахів грудками снігу.

Увечері я сходив до залізниці й набрав на колії повнісінький портфель каміння. Але й це не допомагало. Синичка й дятел наче дражнили мене.

— Так і справді недовго до божевілля. Треба щось робити.

Уночі я те сало зрізав і викинув дворовому псу. Те ж саме зробив і з годівницею. Але такого я не міг зробити ні з дятлом, ні з електрокапелюшком, який завивав на вітрі, як старий грамофон.

Уранці я прокинувся передчасно. Страшенно боліла голова, під очима з'явилися синці. Снідати не пішов — пропав апетит.

— Ви зовсім змарніли! — зустрів мене в коридорі рожевощокий професор. — Може, мені треба було поїхати додому?..

— Ні-ні! — усміхнувся я. — У мене просто дружина прихворіла... Боюсь, що додому доведеться їхати мені. — Я почервонів до самих вух і, напустивши на себе скорботний вигляд, поплентався до виходу.

До кімнати більше заходити не міг. Я пішов на вокзал. Сів на першу електричку і поїхав до першої станції. Там зліз і дав сам собі телеграму. «Негайно приїжджай при смерті крп
Твоя Ася».

Телеграма прийшла наступного дня. Я, звичайно, її показав професорові... І попрощався... Він міцно потис мені руку й провів аж до самого вокзалу. По дорозі увесь час співчував та запевняв, що все буде гаразд. Тепер головне — спокій, спокій і ще раз спокій...

На що він натякав, я й досі не знаю... Невже догадався, що я неодружений?

СПОВІДЬ СТАРОГО ХОЛОСТЯКА

— Товариші судді, хай я навічно сяду на цю лаву, якщо в моєму останньому перед вами слові є хоч крихта вигадки й неправди...

Почну здалеку... В народі кажуть: одна біда сама не ходить. Не ходила вона одна й за мною...

Усе почалося з фотокарток розміром 3 на 4 см. Напередодні того, як я вже мав одружитися, мені сказали: «Вам потрібно обміняти паспорт. Він своє відслужив».

Того ж дня я пішов до першого-ліпшого фотоательє і сфотографувався.

— Через скільки днів ви можете зробити картки? — запитав я.

— Рівно через день, якщо вас це влаштує, — відповіли мені.

Це мене влаштовувало, і я, щасливий і чомусь гордий, пішов додому.

Рівно через день я знову переступив поріг того ательє.

— Ваші фотографії ще не готові...

— Як? — вихопилося мимоволі в мене.

— А от так... Приходьте завтра...

Я прийшов наступного дня. Мені сказали, що вже є негативи, а ось до відбитків ще не дійшла черга...

— Я обмінюю паспорт, — почав доводити їм, — подав заяву до загсу, через кілька днів одружуюсь, маю гарну наречену, але досі не маю тих фотографій...

— Фотографії будуть. Нікуди вони в нас не дінуться, — запевнив мене директор, коли я попросив у нього книгу скарг і пропозицій. — Своїм записом ви тільки зіпсуєте нам книгу, а собі настрій і залишите нас без преміальних... Приходьте завтра, — він гречно потиснув мені руку, хотів було поцілувати, але я не дозволив...

Через два дні я подався з нареченою до загсу. Із старим паспортом і такими ж фотокартками. Але нас не розписали.

— Термін користування вашим паспортом давно минув. Ми вас розписати не можемо...

— Це ти навмисне так зробив, — сказала мені наречена, жбурнула в обличчя букет квітів і вибігла геть...

Можете уявити мій стан... Я був за крок до щастя... Я спіймав таксі. Вирвав із будинку дві цеглини й наказав шоферові везти мене до фотоательє... Їхнє щастя, що того дня в ательє був вихідний... Боюся, товариші судді і товариші народні засідателі, що ви сьогодні судили б мене не за це, якби в той день я зустрів директора ательє чи хоча б одного фотомайстра...

Я упав на траву, незважаючи на випрасуваний костюм з лавсановою ниткою, і почав гризти ту цеглу... Я гриз її і закушував травою доти, поки не спала на думку ця геніальна ідея...

Я взяв свій піджак, поклав до кишені квитанцію на фотокартки і кинувся до перехожої... Далі ви вже знаєте, товариші судді...

— Продовжуйте, — запропонував суддя і постукав по карафі олівцем, хоч у залі було так тихо, що я почув, як хтось у задньому ряду схлипнув...

— Я вихопив у якоїсь перехожої жінки, — продовжував я, — господарську сумку, ридикюль і метнувся геть... Забігши за ріг, я скинув піджак і накрив ним сумку...

Жінка, помітивши сумку, на мить зупинилася й перестала галасувати... Цього мені було досить, щоб сісти в таксі й приїхати додому.

Розрахунок мій був простий. Жінка візьме піджак і, помітивши квитанцію, віднесе його до міліції... А міліція уже примусить фотоательє негайно зробити фотокартки, щоб по них знайти власника піджака й грабіжника ридикюля...

І я не помилився... Того ж вечора мене забрали... Фотографії вийшли на славу, хоч перед цим у ательє мене запевняли, що негативи слабенькі і доведеться перефотографуватися.

— Як бачите, розрахунок мій був правильний... Але, товариші судді, одного я не передбачив: викрадення ось цього ридикюля може закінчитися ось цією лавою... Та хіба ж я викрадав його заради грошей? Колишня моя наречена, що плаче в останньому ряду, — свідок...

— Чому колишня? — перепитав суддя, витираючи скупу чоловічу сльозу.

— Тому що того дня вона пішла до загсу з іншим. Тепер вона, товариші судді й товариші засідателі, плаче... Але вже пізно... Я ті фотокартки порвав.

ПЕСИК З КЛЮЧИКОМ

Цілком випадково мені запропонували цього песика. Мій приятель втратив сон і спокій, шукаючи, де б краще прилаштувати цуценят, які раптом з'явилися у його квартирі. По своїй доброті й легковажності я пообіцяв його виручити: одне з п'яťох цуценят узяти собі.

— Це тільки для вас, — запевнила мене дружина приятеля.— Про цю подію в нашому домі ще ніхто не знає. Ми вам хочемо зробити приємність: за вами лишаємо право вибору...

Я настільки був розчулений її увагою до моєї особи, що не знайшов у собі мужності сердечно подякувати їй і коректно відмовитися від подарунка, який мені насправді був ні до чого.

— Нам пропонують пса, — того ж вечора повідомив я дружину.

— Якого пса?

— Невеличкого, але породистого, — поспішив заспокоїти її.— Батько спаніель, мама — ньюфаундленд...

— Ніякого ньюфаундленда. Нам і самим ніде жити. Тобі ще пес потрібен...

— Ну, ти, як кожна жінка, перебільшуєш. По-перше, у нас є де жити. По-друге, це не про-

стий пес, а породистий. Я вже казав. Не згадав лише про їхні медалі й нагороди. Мати— рідна сестра пса англійської королеви, батько— учасник усіх всесвітніх виставок: Гонконг, Монако, Гонолулу, Ліхтенштейн, — перерахував я міста і князівства, які тільки потрапляли мені на язик, щоб хоч цим приголомшити її.

— Все одно, — спокійно відповіла вона.

— Що — «все одно»? Я вже дав згоду. Не можу ж я відмовлятися від свого слова. Я пообіцяв, що ми прийдемо і обов'язково заберемо песика. Просив, щоб нікому не віддавали...

...Сказано — зроблено. Рівно через місяць ми вирушили до приятеля майже всім сімейством. За головного арбітра у нас був син, і його слово мало бути вирішальним.

— Ось цього вухастого, з чорною латочкою на спині, — вибрав з п'яťох цуценят головний арбітр.

Першого дня до вечора з Принцом (так ми назвали песика) забавлялася вся сім'я. На ніч бабуся просила покласти його біля себе, синок наполягав, щоб песик ліг тільки з ним. Дружина сказала, що найспокійніше за всіх спить вона і щоб Принц був біля неї. Дідусь категорично заперечував і доводив, що Принц хоча й з аристократів, але все одно його місце в коридорі.

— Собак, навіть породистих, — казав він, — не можна привчати ні до ліжка, ні до постелі.

Ми так і вирішили: Принца поклали в коридорі в картонному ящику з-під чеського пива «Дипломат». Але як тільки вимкнули світло й повлягалися спати, Принц так почав скавуліти й заводити, що ми всі подумали: його матуся

не перенесла розлуки. Доведеться з Принцом опівночі лягати мені: «Сам приніс, сам і виховуй».

Віднині я йому присвячував більше часу, ніж синові, але так ні до чого його й не привчив. Перший тиждень він узявся за ніжки наших меблів: стільців, столу, серванта й крісел.

— У нього прорізуються зубки. — Я вже не пам'ятаю, хто це сказав.

Наступного тижня він перейшов до килимів, покривал і модних босоніжок.

— Ти його відвези до школи, — порадив мені приятель.

— Кого? — зло перепитав я, хоч насправді знав, кого він має на увазі.

— Песика. Там його до всього привчать...

— Ти збожеволів. Мені ніколи синові акордеона до музичної школи піднести, а ти хоч...

— Тоді найми домашнього репетитора. Зателефонуй у бюро добрих послуг. Вони там виконують багато різних функцій...

— Ти що, знущаєшся?

— Ніскільки: собака, як і людина, вимагає до себе уваги, — сказав він і пішов геть.

— Або я, або він, — зустріла мене на порозі квартири дружина, тицяючи мені під ніс найновішу модну сукню, пошиту за зразком естонського журналу «Силует». — Але це ще не все: ти ось глянь на мої лаковані туфлі...

— Нічого дивного, він все лаковане любить...

— А туфлі на платформі, а килим?..

— Головне — спокій, — тихо промовив я. — Із сукні можна зробити для Принца ганчірку. Що ж до килима, то ви просто його не тим годуєте, чим слід. Ось я приніс брошуру: «Як

годувати і доглядати цуценят», що передчасно втратили маму,— додав я останні слова від себе.

Наситившись взуттям, меблями, синтетикою і жіночими панчохами, він перейшов на літературу. Спочатку гриз брошури з сільського господарства, економіки, дуже любив поради про те, як зібрати кращий урожай тих чи інших сільськогосподарських культур. Тоді перейшов на побутові консультації та додатки до журналів. З успіхом гриз сучасну поезію і драматургію. Найбільше йому подобалися мемуари.

— Чому його так тягне до них? — цікавився я.

— Там клей з хліба, — пояснював дідусь, — і товсті палітурки.

Вечорами, коли я повертався додому і брав пса на руки, усі мої домочадці (за винятком сина) дивилися на мене вовком. Я вирішив пса збути.

У перший же вихідний день після того, як визріла у мене ця думка, я вийшов у двір і почав здалеку:

— Пропонують, як спеціалістові, їхати на два роки в Африку.

— О, це чудово! — підхоплювали сусіди. — Куди саме?

— В Ефіопію або Сомалі.

— Краще в Сомалі...

— Це так, — перебив я, бо відчував, що розмова потече не бажаним для мене руслом. — Але за кордон не дозволяється брати собак.

— Залиште його тут!

— Він у нас не з простих — він породистий. Може, вам подарувати?

— О ні, — підхопилися з місць сусіди. — Дякуємо. У мене, наприклад, є кіт, — викрутився один з них.

— А у вас? — кинувся я до останнього.

— А мені він просто не потрібний.

«О господи, — сказав я сам собі, — чому ця проста й така переконлива думка не спала мені в голову тоді, коли нам запропонували майбутнього Принца?»

— Дай оголошення, — порадила дружина. — Одне почепи в районі Бессарабки, друге на Куренівці, потім на Оболоні, Борщагівці, Русанівці...

Я й досі не можу собі простити, як тільки на це одразу так легко погодився, для чого я на оголошенні ще додав номер свого телефону. Протягом місяця телефонні дзвінки в моїй кімнаті не вщухали. І саме в цей час, як я починав розмовляти, Принц так завивав, що я не знав куди подітися. Але це ще було півбіді. Чого я тільки не наслухався від тих абонентів: «Ви продаєте песика з ланцюжком чи без ланцюжка?», «Чи не погодились би свого пса виміняти на мою кішечку?» і тому подібні жарти. Я вже не знав, коли з мене знущаються, а коли говорять цілком серйозно. Під кінець мене прийшли й оштрафували за те, що я обклеюю оголошеннями паркани, стовпи й живі дерева.

Тоді я вирішив зв'язатися з нумізматами. За неймовірну ціну купив у них дві собачі медалі і дві скопіював сам. Я їх почистив, як солдатські гудзики. На товкучці дістав імпортований, з срібними заклепками, нашійник і все це почепив на ший Принца. Бачили б ви його, коли він сідав проти сонця на задні лапи, поблиску-

вав медалями і скавулів так, що всі в будинку зачиняли вікна і квартирки. Але з яким захопленням на нього і, до речі, на мене дивилися перехожі!

— Чий це такий пес? — запитували вони часто в наших сусідів.

— Любителя природи, — не без єхидства казали ті й кивали в мій бік. — У нас у коридорі вже не пройти — треба пробігати.

Якось Принц приніс у зубах позолоченого ключика. Ключик був настільки гарний, що я вирішив повісити його Принцові на шию поруч з медалями.

— Що це за ключик? — цікавляться у мене собаколюби.

— Ключ від замка, якого відкриває сам пес, — набивав я Принцові ціну і незабаром настільки й сам у це повірив, що змушений був купити ще й замочок і скриньку для персональних речей Принца. Але від цього мені не стало легше.

— Подінь кудись або його, або мене, — казала мені щоранку дружина.

Якось я похвалився, що мій пес уміє робити майже все, що належить уміти собаці. Навколо мене зібрались цікаві.

— Принц, — почав несміливо я. Він підозріло глянув на мене і насторожився.— Встань!

Але він тільки помахав мені хвостом. Коли ж підвівся, я йому наказав лягти. У відповідь він почав лише стрибати.

— Дай лапу!

Він не виконав жодної моєї команди. Тоді я йому кинув палку.

← Принц, візьми!

І він узяв. Відбіг убік, ліг у затінку й почав спокійно гризти.

— Надворі інша обстановка. Він кімнатний собачка. Ці команди виконує тільки вдома,— виправдовувався я, але терпець мені урвався.

Я взяв сітку, кирку, відбив від порога чималий шмат каменя і попрямував з Принцом до річки.

— Гей,— гукнув хтось мені з вікна.— А ваш поліглот задачок випадково не розв'язує? Тут у підручнику для третього класу є цікава задачка: «З пункту А до пункту Б виїхали два велосипедисти. За одним з них кинувся песик». Правда, без ключика. Питається, якщо...

Далі я того єхиди не чув. Вийшов на лід і почав довбати ополонку.

— Невже тут є риба? — несподівано обступили мене рибалки.

— Він же собачку привів топити. Бачиш — без вудочок...

— Хіба ви на таке підете?! Собака — це ж друг людини... А особливо з медалями і отаким позолоченим ключиком.

— Я й не збираюсь, — промовив я й рушив додому. Помітивши з вікна, що я не сам, дружина в одну руку взяла сина, в другу валізу і того ж дня пішла до мами.

Серце моє розривалося на шматки. Уночі стало ще гірше: відсутність господарки, бабусі, дідуся і сина позначалася й на песикові. Він так скавулів, що я не витримав і зателефонував своєму приятелю, який ще рік тому мріяв розлучитися зі своєю дружиною.

— Як ти поживаєш, старий? — поцікавився я.

— Так собі, — відповів він. — Приходь до нас завтра в гості.

— А що таке?

— У мене день народження.

— Неодмінно, — зрадів я. — Дякую за запрошення. З мене подарунок-сюрприз.

— О, що ти! Який може бути подарунок? Нічого не треба.

Але я свого слова дотримав. Я йому подарував пса. Навіть з позолоченим ключиком. А чому б не зробити приємність людині? Особливо коли вона тобі така близька.

ЯК ТОЧИТИ НОЖІ

Побутова порада

Звласного досвіду я знаю, що найкраще точать ножі жінки. Бувають, звичайно, рідкісні винятки, коли вам несподівано набридає періодика і на душі стає сумно-сумно.

— Ти б хоч ножі поточив!..

А й справді, чому б вам і не поточити ножі. Але як? У вашої дружини це виходить блискуче. Ніж буває як лезо бритви. Інколи, нарізаючи собі хліб, ви раните пальця і зозла кидаєте:

— Ну, ти й точиш! Тобі що, цим ножем голитися чи хліб різати?! Он через тебе ледь пальця не відтяв.

— Так точи сам,— каже вона замість того, щоб поцікавитися, як ви там порізалися: до кістки чи не до кістки.

— Не до кістки, радуйся!..

Ви йдете на кухню і відчиняєте пенал (є такі довгі вертикальні стовпи, які чомусь називаються ще й пеналами).

— Що ти тут шукаєш?!

— Ножа!

— Якого ножа?

— Звичайно, кухонного ножа. Хочу нагострити!

— Так він же у шухляді. Ось тут, горе ти моє, в буфеті, — каже вона і витягає з брязкотом шухляду, начинену всяким непотребом: сіточками, виделками, ложками, ополониками, нікуди не годящими штопорами, шилом, ключами для відкривання консервних банок, старими ручками від м'ясорубок і, звичайно, ножами — випуклими кухонними, столовими, десертними, срібними, з нержавіючої сталі.

Ви берете газету (бажано ту, яку свого часу відклали, щоб потім почитати чи перевірити якусь таблицю), загортаєте в неї ножі — і до дверей.

— Ти куди?

— Точити ножі.

— На всю ніч?

— Чому на всю?! Незабаром повернусь...

— То хіба їх не можна точити дома? Он скільки брусків і наждаків понакуплювали!

— Петро Семенович обіцяв поточити на заводі, усі разом, електролізом. Щоб ти не мучилась. І метал не стирається, і ножі... волосінь на льоту ріжуть...

Ви прихоплюєте м'яту п'ятірку (без півлітри якось незручно людину турбувати) і йдете до Петра Семеновича.

Після того, як уже в пляшці залишиться остання крапля, ви кажете:

— Ну, мені, здається, пора. Засидівся...

— Та ти що! У мене ще й своя пляшка є...

— Ну, хіба що... Але так, по одній... На коня... і додому... А то жінка... Ти ж знаєш мою жінку...

— Вони всі однакові, — спокійно каже Петро Семенович, а ще спокійніше розливає по

фужерах. — Вони нас ніколи не розуміли... Ну, поїхали... Запивай з чарки...

— Ух, — кажете ви. — Міцна. Мабуть, власного виробництва! Така коня з ніг звалить...

— Ти закусуй, закусуй. Огірочками. Ювілейні... Маємо скоро срібне весілля відсвяткувати... Ну, то як, ще по одній?..

— Ні, — підводитеся ви.

— По маленькій. А запивати з фужерів цього разу будемо. Навпаки...

— Мені, розумієш, ще дома ножі треба поточити. Жінка просила.

— Ножі?! Дивак. Принось мені їх, я на заводі... Не ножі матимеш, а бритви... Ти їх випадково не приніс?

— Випадково, здається, поклав у кишеню... Зараз подивлюсь... Точно є... Мабуть, жінка підсунула...

Ви подаєте йому згорток, він бере, потискує вам руку й питає:

— Треба терміново?..

— Та бажано. Уже з півроку жінці обіцяв...

— Ну, так завтра увечері приходь.

Наступного вечора, прихопивши із «загашника» (є така у кожного чоловіка засекречена невеличка кишенька, що знаходиться в лівій верхній частині штанів під поясом. Жодна жінка про існування цієї кишеньки не знає і не догадується. Принаймні так думають чоловіки) ще одну п'ятірку, мчите до товариша.

— Ну як, наточив?— ще з порога гукаєте ви, навіть забувши привітатись.

— Аякже! Роздягайся. Знайомся. Мій товариш і точильник твоїх ножів.

Ви потискуєте руку своєму точильнику. На-

швидкуруч випиваєте дві-три чарчини і мчите, як ніколи, додому.

— Ось,— кажете ви так, ніби нарешті купили дружині отой золотий годинник, що обіцяли їй ще в день одруження. — На!!!

— Що це? — злякано, щасливо, заінтриговано бере вона в руки газетний згорток.

— Ножі! Не ножі, а леза... Наточив.

Вона з цікавістю розгортає газету, дивиться спочатку на ножі, тоді на вас і з острахом запитує:

— Що ж ти наробив?!

— А що? — в свою чергу перепитуєте ви. — Наточив ножі!

— Це ж срібні ножі. Десертні. Хто ж срібні ножі точить?!

— То точи сама!..

...Найкраще ножі точити самому. Об камінь... Біля порога...

ЯК ДОГЛЯДАТИ ЗЕВСА

Здавалося, я вже добре вивчив своїх сусідів. Якщо вони мені пропонували виїхати з ними на лоно природи, то я знав: заодно прихоплять свої килими, і на одній з галявин Кончі-Заспи чи Пущі-Водиці мені доведеться їх вививати.

Коли ж вони запрошували в село, до батьків Філарета Карловича (так звали мого сусіда), то я знав: це означає, що звідти я на своїй спині тягтиму картоплю та іншу городину.

— Анатолію Денисовичу, — телефонували вони мені. — Вам не потрібні дієтичні яєчка, зелений горошок, розчинна кава і мандарини?

— А що?! — насторожувався я.

— Якщо вам щось треба, то, будь ласка, приїжджайте. У нас дають.

І я їхав, хоч знав: на мене знову чекає якась несподіванка. Я купував потрібні мені продукти і, коли збирався вже додому, чув позаду себе елейний голос Марії Павлівни (так звали мою сусідку — дружину Філарета Карловича):

— Анатолію Денисовичу, чи не були б ви такі люб'язні заодно і наші продукти прихопити? Ми, знаєте, трохи затримаємось на роботі...

— Що ж, люб'язність за люб'язність,— ніяково посміхався я, брав їхній саквояж і все це, підриваючись, ніс додому. «Віслюк, бевзь, ідіот», — кляв я сам себе і в душі давав слово, що це буде востанне. Навіть з квартири не виїду, не переступлю поріг. Хто тягне, того пога-няють.

— Скажіть, будьте такі ласкаві, — зустріли мене біля дверей (на одній же площадці живе-мо) Філарет Карлович і Марія Павлівна. — Ви нікуди не збираєтесь через день-два їхати?

— Ні,— твердо, категорично і навіть трохи грубувато відповів я.— Ні через день, ні че-рез тиждень і навіть через місяць. Я сидітиму дома.

— Господи, як це чудово. Нам просто по-щастило. Чи не так, Тезій? — звернулася Ма-рія Павлівна до Філарета Карловича. — Ви не дивуйтесь. Ці слова адресуються не вам,— пояснила вона мені. — Тезій — це я так нази-ваю Філарета Карловича. По-домашньому. Його мама хотіла, щоб він звався Тезій, а та-то — щоб тільки Філарет. А сам Тезій тоді ще в цьому не розбирався. Тому в нас такий різ-нобій.

— А ми якраз зібралися у відпустку,— до-дав Філарет Карлович.

«Слава тобі господи, — подумав я. — Хоч цей місяць спокійно відпочину».

— А ви випадково у відпустку не їдете? — вела далі все тим же медовим голосочком Ма-рія Павлівна.

— Не їду, — оптимістично посміхався я і про себе думав: «Тепер ви вже мене нікуди не зтягнете. Валізи й рюкзаки до поїзда я вам не

понесу. Я вам не вантажник. Знайшли енциклопедисти примітива». — Не їду і навіть не збираюсь, — обпершись об одвірок, посміхався я.

— Це просто прекрасно. Прекрасно — не те слово. Це просто чудово! — захоплено вигукує Марія Павлівна, і я ціпенію: «Невже й цього разу купився? Невже хочуть, щоб я зі своєю паховою грижею ніс їм валізи аж до привокзальної площі?»

— Як добре, що ми маємо такого милого й такого доброго сусіда, як ви, — продовжувала тим часом вона. — Ми просто щасливі. Ви єдині в цьому будинку, на кого можна покластися, як на себе. Ви нас виручите! Тезій в цьому навіть не сумнівається... Чи не так, Тезій?

— Це справді так. Я про це сказав Мані ще вчора увечері: «Анатолій Денисович — і більше ніхто». Таких людей, як ви, тепер нема. Ви рідкість. Ви, Анатолію Денисовичу, можна сказати, унікал.

Я розгубився остаточно. У мене перехопило дух, і в перші хвилини я не знав, що й сказати. Тим більш, я не відав, про що власне йдеться і як далі себе поводити.

— Ми вам його зараз принесемо, — промовила Марія Павлівна. — Нехай він цей місяць побуде з вами. Він такий тихий, сумирний, малесенький, ніжний. Ми його можемо довірити людині, в якій таке чутливе і щире серце, як у вас. Не хвилюйтесь, його вже не треба годувати з соски...

— Кого?! — перепитав я таким голосом, ніби саме цієї миті мені у холошу раптом ускочив вуж. Більше я не вимовив ні слова.

— Зевса! Нашого ніжного і маленького Зевса. Він уже все їсть сам. Майже все. Тезій, принеси, будь ласка, Анатолію Денисовичу нашого Зевса. Треба вас, Анатолію Денисовичу, познайомити. Він не може вам не сподобатися.

Поки Марія Павлівна дає останні (так мені здається) інструкції і настанови, Філарет Карлович приносить Зевса і передає до моїх рук.

— Не бійтесь. Тримайте його вільно. Спинку ви йому не переламаєте,— радить вона.— Ви краще на нього гляньте. Подивіться, який він розумненький і вродливий. А очі! Які у нього зелені, розумні очі, а як він на вас дивиться! Просто по-дорослому. Правда, Зевс чимось схожий на Тезія?

— Щось є, — несміливо кажу я, відставляючи про всяк випадок подалі від Зевса голову.

— А подивіться, який у нього хвіст! Як у справжнього ангорського kota. Ух, ти мій розумненький! Мій інтелектуальчик, як каже Тезій. Дайте мені його, Анатолію Денисовичу. На секундочку,— каже вона.— Хоч на мить.

Марія Павлівна бере Зевса в руки, гаряче цілує його в лобик і повертає назад.

— Від вас не вимагається ніякого особливого за ним догляду, — продовжує вона. — Зевс любить гратися сам. Ви йому тільки дайте м'ячик від пінг-понгу або ще краще — клубочок вовняних ниток. Але, ради бога, не надувайте для нього гумових кульок. Будь-якого кольору. Вони лопаються, і Зевс дуже лякається. У нього ж вроджений порок серця. Лікарі кажуть, це тимчасове. Він переросте. І дуже прошу вас: не випускайте його на вулицю. Вулиця погано впливає на котів. І ще одне:

на цей період ні від кого не беріть на квартиру собак. Зевс їх не переносить. Навіть учених. Він їх боїться, як вогню і дусту. Окрім того, собаки шкідливо діють на його нервову систему... Тезій, а чого ж ти стоїш?! Неси негайно сюди совок, віник і відерце з пісочком.

Коли Філарет Карлович вручив мені це причандалля, я, здається, побілів з страху.

— Це все віднині у вашому розпорядженні,— посміхнулася Марія Павлівна й урочисто вручила мені вищеназвані речі. — Якщо вам буде щось не ясно, то ви напишіть нам: Крим, Євпаторія, Головошта, до запитання. Бажаємо вам усього найкращого!

...Рівно через день після від'їзду Філарета Карловича і Марії Павлівни мені надійшов лист:

«Здрастуйте, дорогі мої!— писала Марія Павлівна, називаючи нас обох «дорогими». — Як тільки ми сіли у вагон, я згадала, що забула вас проінструктувати, як і чим годувати Зевса.

Перш за все, їсти йому давайте регулярно. Тезій каже, що це для того, щоб органи травлення заздалегідь підготовлялися до виконання своїх функцій. Не забувайте, що при частих порушеннях режиму у нього може шезнути апетит.

Він дуже любить молочко, але ледь-ледь тепле. Не більше 30—32 градусів. Та ні в якому разі не 56—68. Зевс може попектись. Така температура у нього викликає, казав лікар, запалення слизової оболонки.

Міцно цілуємо вас.

Ваші *Тезя і Маня*».

Лист № 2

«Забула вам написати, що Зевс дуже любить рибку. Особливо свіжу. З прісноводних — карасів, линків, верховодок, кобликів. З морських: бичків, камбалу, нототенію і м'якенький хвіст від палтуса. Але ні в якому разі не простипому, старих окунів і будь-яких йоржиків.

Якщо застрягне йому десь кісточка від риби, не лізьте йому своїми пальцями в горло. Негайно викличте дільничного ветлікаря.

У нас погода неважна. Зранку йде напівтропічний дощ із градом. Сидимо у кімнаті. Читаємо Мопассана. Бувайте здорові!

Гладьте його за нас».

Лист № 3

«Зовсім вилетіло з голови: ви ж, мабуть, не знаєте, як визначити калорійність харчів. Це дуже просто. Ось вам приблизна табличка:

Склад однієї порції	Кількість у грамах	Кількість калорій в 100 грамах
№ 1. Риба (свіжа)	30	340
№ 2. Білок яйця	5	626
№ 3. Молока (пляшка)	40	410

Це сніданок. Його калорійність така:

$$\frac{30 \times 340}{100} = 102, \quad \frac{5 \times 626}{100} = 31,3, \quad \frac{40 \times 410}{100} = 164.$$

$$102 + 31,3 + 164 = 307,3 \text{ калорій.}$$

Цілуйте за мене Зевса».

Лист № 4

«Зовсім забула за вітаміни. Особливо за вітамін А. Давайте йому побільше м'яса. Для Зевса можна не варить, але обов'язково перекручувати на машинці. Багато його і в трісковій печінці. Але у самій печінці, а не в хлібові і в тому жиріві, яким змочують той хліб. Ці вітаміни дають прекрасний ріст і відіграють неабияку (теж Тезій казав) роль у нормалізації зору і нюху. Після вживання цих вітамінів кіт добре бачить. Особливо вночі».

Лист № 5

«Висилаю вам два карбованці. Гадаю, цього достатньо, і дуже прошу вас: не полінуйтеся встати рано-вранці і з'їздити на знайоме вам озеро. Тезій казав, що там добре беруть карасі, линки, краснопірки і навіть раки чи в'юни. Раків не ловіть (Зевс, мабуть, їх боїться), а в'юни беріть. Якщо не наловите самі — купіть у хлопчиків, вони продають низку за карбованець. Для смажіння та риба не годиться, а для Зевса якраз. Усю одразу не давайте. Щоб не було навантаження на шлунок. По одній-дві, не більше. Решту тримайте в холодильнику. Але перед тим, як давати котикові, хай риба трохи нагріється — у нього слабеньке горло. Я боюсь, щоб він не простудився.

У нас все добре. Апетит хороший. Особливо у Тезія, або, як ви кажете, — у Філарета Карловича.

Р. С. Написавши про Зевсів шлуночок, згадала, що у вас, мабуть, закінчився пісок. Коли йтимете до озера чи до річки, то прихопіть,

будь ласка, пару мішечків річкового піску. Якщо у ньому багато вологи, то обов'язково просушіть його на балконі чи на асфальті перед будинком. А тоді вже посипайте Зевсу. Хай загрибає.

Щасти вам!»

Лист № 6

«У мене, напевне, уже склероз. Лікарі правильно радять менше їсти м'яса і кров'яних біфштексів. Зовсім вилетіло з голови. У вас же в кімнаті м'які меблі. Якщо Зевс об них вночі (це він любить чогось робити тільки пізно вночі) точить свої кігтики, то виламайте тоненьку лозинку, але не бийте його. Тільки лякайте. Зевс зрозуміє. Він же у нас не простий — ангорський».

Лист № 7

«Будь ласка, не давайте йому целофану від ковбаси (теж мені моду завели, замість кишечок на ковбасу натягувати хімікати). У нього можуть бути кольки.

Якщо ж купуватимете сосиски (особливо котик полюбляє мисливські, молочні й курячі), то, будьте такі ласкаві, шкурки негайно викиньте у сміттєпровід, якщо їх наїсться, то після цього не захоче сосисок.

Напишіть, що вам привезти з Криму. Тут продають такі гарні дерев'яні гадючки, ніколи не подумаете, що вони не натуральні.

Пишіть, як там наш Зевс».

Лист № 8

«Шановний Анатолію Денисовичу!

Я вас забула попередити: ні в якому разі не давайте Зевсу голову від старого півня. Зевс у стадії становлення і формування. Голова йому не по зубах — у нього вони молочні. Дайте йому ліпше замість голови трошки печіночки. Решту, якщо ви її не любите, як і мій Тезій, покладіть у холодильник до купленої вами риби.

До речі, печінку не обов'язково відварювати у солоній воді.

Обіймаємо Вас і ніжно гладимо.
Ваші *Тезя і Маня*».

Лист № 9

«Сьогодні Філарет Карлович приніс мені цілий букет квітів. Я була така щаслива, поки не згадала нашого любого Зевса. Як він там? Чому ви не пишете ні слова? Я вкладаю вам листівку: з маркою і зворотною адресою. Напишіть, будь ласка, все детально про нього, як він спить, як харчується, що ви йому даєте вранці, а що увечері. Забула вас попередити: якщо у вас у кімнаті, як і в нашій квартирі, є декоративні квіти і Зевс їх ще не пообгризав, то, дуже прошу вас, не допускайте його до них. Не в усіх них є вітаміни, необхідні для дитячого організму. А йому, видно, не вистачає тих вітамінів, бо він часто кидається на зелень. У нас він обірвав орхідею целогіну (гребінчасту) і з'їв усе суцвіття юстиції карнеа. Добре, що хоч збереглися цикламен персидський і рӯа-

лія формозька (гібридна) та одна квітка амариліса... Такий рідкісний сорт. Нам досить жалко...

Бережіть його».

Лист № 10

«Здається, написала все, а про головне забула. Дуже прошу вас: візьміть корзинку закритого типу або збийте гарненький ящикок, посадіть туди Зевса (дивіться, щоб не задихнувся) і відвезіть на Айвазовського, 5. Там реєструють котів. Візьміть на Зевса реєстраційне посвідчення і зробіть, будь ласка, відмітку про проведення вакцинації проти сказу. Якщо питатимуть, як звати його маму, скажіть — Венера, батька — здається, Петрикл. Але це не точно. Тезій каже, що перед цим у Венери побував Анхілон і Діонісій. Та Зевс більш схожий на Петрикла. Якщо по дорозі (все може трапитися) Зевс вас укусить за пальця чи подрпає, борони боже, не забудьте про це сказати ветеринару і прийняти ту дозу уколів, яка після цієї справи помагається.

У нас все добре. Імо нормально. Тільки шашлики замість баранячих дають свинячі. Всюди овозамилування! У шашликах дуже багато сала та цибулі. Філарет Карлович поправляється на очах і на пляжі. П'є грузинське цинандалі і дуже любить гарячі чебуреки. Я намагаюсь худнути, але це мені не легко дається. Тезій запевняє, що я, навпаки, поправляюся, але, коли приїду, ви пересвідчитесь самі.

Р. С. Якщо Зевса надумують у ветлікарні на день-два затримати, ні за які гроші не пого-

джуйте. Краще заплатіть штраф. Не вистачало, щоб наш Зевс потрапив у те сумнівне товариство і розбалувався. Я цього страшенно боюся, як і вуличних впливів. Гладьте його за нас. Ми незабаром приїдемо».

Лист № 11

«Ось уже майже два тижні, а Ви, мабуть, Зевса не догадалися ні разу скупати. А його слід купати хоч раз на тиждень. Щоб шерсть була пухнаста і ніжна, до води найкраще додати пляшечку чеського пива або німецького типу «Хельбір Пільзнер». Якщо не буде цих сортів, можна «Світле київське», «Ризьке» чи «Жигулівське», але бажано московського чи львівського розливу.

Коли в нього помітили перхоть, не пожалійте для Зевса (я вас дуже прошу) два жовтки з свіжих яєчок (білок дайте йому випити). Дієтичним із штампами не довіряйте, як і польським яечним шампуням. Будьте обережні. А то Зевс захлинеться. Я так переживаю. Він трішки дряпається, то ви одягніть на обличчя протигаз.

Якщо протигаза не дістанете, візьміть напрокат маску, яку одягають рапіристи. Можна дві: одну натягнете ви, а другу, меншу,— спробуйте на Зевса.

У нас погода чудова, море тепле. Сьогодні температура води вранці була 23,5 градуса, удень — 27. Ну, просто купіль! Температура повітря від 38 до 40. Я лежу в тіні, а Філарет Карлович з води не вилазить.

Ще раз цілуйте за нас Зевса».

«Ми вас забули попередити: у Зевса, здається, перед нашим від'їздом завелися блошки. А ви ж, мабуть, не знаєте, як їх виводити. Найкраще взяти сухенького прутика, але не для того, щоб тих блошок у нього на спині бити. Борони вас боже! Прутика Зевсу вставляєте в ротик і повільно, починаючи від хвоста, занурюєте його у воду з таким розрахунком, щоб блошки відступали від води. Коли вода досягне рівня Зевсової голови, спробуйте котика в цей час занурити з головою. На секунду-дві, не більше, але так, щоб прутик залишився на поверхні води сухим. Блошки залишаються на прутикові, а ви Зевса окутуєте в теплу ковдру. Бажано шерстяну, верблюжу, овечу. Якщо такої нема, тоді є звичайне біле простирадло, і покладіть його біля чогось теплого або на сонці. Окутувати слід туловище, ніжки, хвіст і шийку. Мордочка повинна стриміти з матерії на 5—6 см, щоб був доступ до свіжого повітря».

Рівно через місяць мої муки закінчилися. Я не стану більш детально описувати нашої нової зустрічі з Марією Павлівною і Філаретом Карловичем, скажу лише одне: коли я їм вручив совок, віничок і їхнього улюбленого котика, Марія Павлівна глянула і сказала:

— Господи, ви що — ним черевики щонеділі чистили?

Не хочу брати гріха на душу, але перед вами чесно признаюсь: що було, то було. Особливо в останні дні нашого спільного життя.

НЕДІЛЬНІ ПОРАДИ

Із журналу для жінок консультанта Анетти Гауберман-Телізарової, жінки світської, господарки гостинної, але бережливої

Несподівані гості

Якщо до вас несподівано завітали гості — не панікуйте. Не бийте себе головою об імпортний сервант, не лайте чоловіка, який запросив гостей, не порадились з вами, і не кажіть йому, щоб це було востаннє. Візьміть себе в руки, і, коли до вас у квартиру заходять перші гості, висловлюйте бурхливу радість, кожному даруйте чарівну посмішку, подавайте руку і тільки після цього мотніться в погріб, відріжте шматок телятини, кусень свіжого сала, візьміть кілька сортів сиру, десяток яєць, трохи солонини, свіжої зелені, не забудьте маринади (огірки, помідори, гриби, сливи, груші добре підуть до холодного м'яса), півкілограма масла, небагато консервованих продуктів і на свій розсуд — маслин та свіжих фруктів. Не забудьте про картоплю, часник, цибулю, томати. Дайте розпорядження на кухні, щоб з усього цього зробили холодні закуски (до цієї справи можна залучити й чоловіків).

Картоплю слід смажити на олії, але ні в якому разі не на воді. З різних сортів холодного м'яса зробіть піджарку в часниковому соусі. Гриби можна швидко підсмажити на сметані, добре перемішуючи їх у мелених сухариках.

Напої краще за все поставити на стіл. Якщо у вас дома є горілка, приготовлена домашнім способом, налийте її у помиті пляшки з-під шотландського віскі чи американського бренді.

Червоні вина («Чорний доктор», «Оксамит України», «Бичача кров») ідуть чудово до шашликів. Наливка сорту «Ти моя єдина» чи «Ще по одній» гармонує з тістечками (бажано горіховими). На десерт — рожеве шампанське, лікер (гарно з розчинною кавою «Бонн»).

Якщо у вас випадково на той час не виявиться розчинної кави, спробуйте позичити її в сусідки.

Стіл скромний, але при наявності фантазії та смаку у господарки може бути вишуканим.

Ви запросили гостей

Ви запросили гостей, і у вашому барі все є: коньяк, горілка, кілька сортів білого й червоного вина, шампанське, лікер (найкраще мати «Старий Таллін»), сік «Манго» або ж апельсиновий «Ель Греко». До цього набору можна приготувати холодні закуски, гарячі страви тощо. А можна влаштувати все значно простіше й оригінальніше — зробити коктейлі.

Коктейлі — це зручно, швидко, вишукано й по-сучасному. Готуються вони в присутності гостей (щоб ніхто не нудьгував) у спеціальній посудині, що має назву «міксер». Особливим шиком вважається вміння господаря спритно й граціозно тримати в руках міксер, збивати напій і водночас говорити про Монте-Карло або відпочинок на яхті десь у районі Бермудських островів.

Готовий коктейль розливається по відповідних фужерах. Наповнені фужери господар розносить (подає) кожному окремо.

Якщо у вас немає господаря (у відрядженні, відпустці, за кордоном), то його тимчасово може замінити хтось із ваших гостей. Вибирайте його за своїм смаком. Робиться це теж невимушено й просто. Ви берете гостя за руку, вручаєте міксер і кажете:

— Я вас дуже прошу... Будь ласка... Це так пасує чоловічій!..

Все інше він повинен зрозуміти сам. Коли ж цього не трапиться або він категорично відмовиться, посилаючись на грип чи нежить, негайно оберіть іншого. Бажано того, хто вам так нагадує друга вашої юності...

Крім простоти виготовлення, коктейлі мають ще ряд достоїнств. По-перше, вони не потребують закуски. По-друге, до коктейлів подаються хіба що цукерки або нарізаний тоненькими шматочками лимон чи апельсин. За бажанням гостей, до коктейлів можна подати сендвічі, або по нашому — бутерброди *. Потрете, гостям не обов'язково сидати за загальний стіл.

Але головне не в цьому. Все це дешево, зручно і по-сучасному. Єдина незручність — це знайти спосіб заздалегідь попередити гостей, щоб, перед тим, як нанести вам візит, вони не забули удома добре попоїсти.

* Автор, очевидно, помиляється, називаючи бутерброди нашим словом. Слово «бутерброд» німецького походження. (Прим. ред.)

Гумористичні повісті

ЧОРНА ЗРАДА ПРОФЕСОРА ШЛАПАКІВСЬКОГО, або КАННИ І ВИНОГРАД

Роман-пародія

Новий надзвичайно захоплюючий роман про відомого криміналіста майора Ситорчука та його товаришів по пригодах і зброї — лейтенанта Фостикова та сержанта Квочку.

Пролог

Сержант Квочка безжалісно натискував на педаль акселератора. Старенький міліцейський «бобик», що з дня на день чекав заміни, робив усе, на що здатні були його колеса. Стрілка спідометра перескакувала: 90, 100, 110...

— Сто двадцять...— хотів було радісно вигукнути майор Ситорчук, що не спускав свого недремного ока із спідометра, але не встиг. Вантажна машина, що мчала назустріч, раптом різко повернула вбік і довгою металевую трубою, що теліпалася на розхитаному причепі й нагадувала дуло гармати калібру 152 мм, з усієї сили вдарила у вітрове скло. Брезент «бобика» і новісінький формений кашкет сержанта Квочки наче вітром здуло.

Майор упав і тієї ж миті знепритомнів. Флегматичний Квочка — на три секунди пізніше.

— Ви привезли мені гуцульського ліжника? — замість привітання спитав майор Ситорчук, коли лейтенант Фостиков, відкозирявши, поставив на підлогу велику шкіряну валізу кольору підсмаженого лангета. — Я розчулений вашою увагою, лейтенанте. Розчулений і вдячний. А тепер, як казав Тарас Бульба, «а повернися, синку!» Ну, що ж, костюм як улито на вас. У Львові шили. Це я по виточках бачу...

— Товаришу майор!..

— Ну, досить, досить ваших захоплень і вигуків, лейтенанте. Час вам до цього вже звикнути. Я розумію, декого мої розгадування дратують, але я нічого не можу з собою вдіяти. Це моя манія, звичка. А звичка, як відомо, друга натура. — Майор підійшов до вікна і відчинив кватирку. У кімнату війнуло легенькою прохолодою і запахом жасмину, що саме розцвів під вікном. — Отже, ви щойно з аеропорту. поголились у Соні. — Ситорчук ще раз понюхав повітря і трохи ширше розчинив вікно. — Сіли на таксі 24-48 і оце прямо до мене... Похвально, похвально. Тим більше, що ви мені зараз потрібні, як кажуть у конторі «Заготскот», до зарізу...

— Але, товаришу майор?

— Ви хочете запитати, звідки мені все це відомо, тоді, коли ви промовили всього три слова?.. Про це потім. Ми ж з вами ще навіть не привітались. Отож здрастуйте, Женю! — Ма-

йор підійшов до свого підлеглого і просто й невимушено, як рівний з рівним, міцно потиснув його молоду руку з довгими й тонкими інтелегентними пальцями, як у рояліста *. «Йому б цими руками Людвіга ван Бетховена й Едварда-Хагерупа Гріга вдосконалювати, — подумав Ситорчук про Фостикова. — А він змушений ними негідників ловити. Але що поробиш? Поки ця нечисть існує, професія слідчих така ж необхідна, як харч або книги». Майор закінчив думати й відійшов на крок, оглядаючи свою кімнату.

— Мені подобається цей ліжник, — знову промовив він. — Мушу вам сказати, лейтенанте, що такого екземпляра у моїй колекції нема...

— Як? — схопився на ноги Фостиков.

— Сидіть, лейтенанте, сидіть. Врешті-решт, ви можете самі пересвідчитися в цьому. — Він підійшов до Фостикова і зняв з костюма три різні ворсинки: сіру, зелену, білу. — Перепаковували, бачу, валізу. Решту речей залишили в камері схову. Даремно, можна було привезти й до мене. — Майор по-батьківськи обняв лейтенанта і по-товариськи поплескав по лівому погоніві, який тільки для натренованого ока був помітний під легеньким цивільним костюмом, що так щільно лежав поверх лейтенантової гімнастерки. — І останнє, мій любий. Ви забули закрити валізу, і добрий шмат ліжника можна помітити навіть неозброєним оком. Як бачите, все значно простіше, ніж ви гадали...

◆◆◆
* Догадливий читач, безперечно, знає, що автор має на увазі не французьких монархістів XVIII ст., так званих прибічників Бурбонів, а звичайних музикантів, що грають на роялі.

Присоромлений лейтенант опустил очі додолу. «Не майор, а Вольф Мессінг»,— подумав про Ситорчука Фостиков.— Читає думки на віддалі. Телепат!»

— Ні, мій любий! До Вольфа Мессінга мені далеко, — заперечив майор з властивою йому скромністю. — А щодо телепатії, то цього в мене не відбереш. Я вірю в телепатію, як сам у себе. От зараз вона, наприклад, мені підказує, що ви хочете дуже їсти. Чи не так?

Лейтенант почервонів ще дужче. Майор задоволено усміхнувся.

— Як ви дивитесь на те, якщо ми з'їмо парочку парубоцьких, як англійці кажуть,—сендвічів, німці — бутербродів, а ми — по шматку хліба з ковбасою «сервелат»? А потім вип'ємо по склянці кави по-турецьки, яку я зготую за власним рецептом? По очах бачу: і проти цього не заперечуєте. Ну, що ж, — мовив Ситорчук і попрямував на кухню.

Поки він там бряжчав посудом, лейтенант знічев'я почав оглядати домашній кабінет шефа. Велика пофарбована безколірною фарбою кімната дуже скупно, але по-сучасному обставлена: земляна підлога без лінолеуму, величезний письмовий стіл, шкіряне австрійське крісло напроти каміна, масивні дерев'яні з металевими елементами меблі приблизно кінця XVI — початку XVII століття і старовинний посуд в антикварному серванті часів Данила Галицького і його сина Василька. Вікно, що виходило на вулицю, прикрашали художньо виконані залізни грати роботи невідомого майстра. Залізники були й світильники та підсвічники. Щільно одна біля одної на румунських полицях стояли

книжки з математики, геометрії і давньогрецької метафізики. Біля стіни осиротіло притулившись диван фабрики імені Боженка з старою плюшевою оббивкою. На тумбочці стояв продовгуватий ліхтарик виробництва каунаського заводу «Aidas» і транзисторний радіоприймач ВЕФ-110. Але окрасою інтер'єра можна було сміливо назвати густо розвішані гуцульські яскраві ліжники і розклеєні на стінах нерозгадані кросворди, ребуси та шаради.

У кімнаті були ще одні двері, що вели на літню веранду, яка виходила в сад. Оце і все.

«Дещо по-спартанському, — подумав лейтенант Фостиков, — але солідно».

Це був кабінет людини, яка проводила тут усього кілька годин на добу і не дуже зважала на умеблювання.

Раптом на столі підстрибнув і простуджено загарчав телефон. Майор Ситорчук за якусь мить опинився біля апарата, схопив трубку й помітно зблід. Біля лівого вуха шефа несподівано двічі сіпнувся нерв. Лейтенант затамував подих і приготувався до найгіршого. Ситорчук спокійно, але впевнено сказав:

— Ні. Я вам ще раз кажу: ні. Ви помиляєтесь, — і поклав трубку, як цього вимагали довідники з експлуатації телефонів, на важіль. — Я скоро збожеволю, — кисло промовив майор. — Ці телефонні дзвінки мене доконають. Знову помилились номером. Цікавились, чи це не ветлікарня...

Фіаско сержанта Квочки

Сержант від несподіванки отетерів. Злодій раптом кинув йому мішок під ноги і цим самим дезорієнтував Квочку.

«За двома зайцями не гонись,— згадав сержант крилаті слова, які належали майору Ситорчуку. — Побіжиш за злодієм — втратиш мішок. Візьмеш мішок — втратиш злодія...» І все ж Квочка підняв мішок.

«Крадій від мене не втече, — заспокоював він сам себе. — Добре, що він на другий поверх вискочив. Звідти виходу на вулицю нема, хіба що через оці сходи, якими я піднімаюсь, або через вікно. Одразу видно, що не тутешній».

Квочка повільно піднімався нагору. Назустріч йому спускалася дівчина в формі працівника цивільної авіації. Сержант підозріло зміряв її поглядом з ніг до голови. Та у відповідь по-дівочому незадоволено пирхнула, і це остаточно заспокоїло Квочку.

На другому поверсі було тільки двоє дверей: каса, на дверях якої хтось застережливо вивів слова «Постороннім вхід заборонено», і туалетна на чотири кабіни, куди могли заходити всі, хто хотів.

У залі Квочка не побачив жодного пасажера. Отже, крадій серед натовпу затертися не міг. Не знайшов його сержант і під величезним пальмовим фікусом.

«Отже, він у туалетній», — здогадався досвідчений криміналіст і підійшов до кабін. На його щастя, лише одна з них була зачинена.

Це значно полегшувало справу. «Тут вихід тільки один— через унітаз», — торжествував Квочка перемогу і, підійшовши до дверей, з силою поторсав за ручку.

— Якого біса смикаєш?— хтось не зовсім дружелюбно, як здалося сержантові, озвався по той бік дверей. — Мало вільних місць?.. Ну й люди пішли...

— Поговори, поговори, філософе, — загрозово перебив його Квочка і про всяк випадок розстебнув кобуру.

— Хоч відійди, не стовбич під дверима, — знову почувся голос, що здався Квочці при даній ситуації дещо нахабнуватим.

Сержант відійшов і зупинився при виході, спершись на одвірок. Хвилини здавалися вічністю.

Нарешті двері відчинились, і з них вийшов дебелий дядько, в якого були такі ж вуса, як у Квочки, тільки чорні.

— Наклеїв? — запитав сержант. — Цей номер, брат, не пройде.

Квочка згадав палату № 7 *, де він охороняв одного такого «спеца» і той усе-таки залишив Квочку з вусами: втік, переодягнувшись у медсестру.

Квочка підійшов ближче й різко смикнув незнайомця за правий вус.

— Ви що? — перейшов на «ви» вже немолодий чоловік. — Гадаєте, якщо у формі, то вам усе дозволено?..

Квочка розгубився. Тільки тепер до нього

* Автор має на увазі першу повість-пародію «Пограбування на вулиці Степана Руданського», в якій діють ті ж самі герої. (Прим. ред.)

дійшло, що той, за ким він гнався, був у фіолетовому костюмі, жовтих черевиках на товстій білій підошві і значно худіший і нижчий на зріст.

— Пробачте,— зніяковів совісний Квочка.— Кардинально не те...

— Нічого, — відповів дядько.— Буває... і міліція помиляється. — І пішов униз.

— Куди ж він міг подітися? — Квочка, оглядаючись навколо себе, затупцював на місці. — Наче крізь землю провалився. Може, він — це ота, в уніформі?

Але саме в цей час дівчина, що пирхнула у відповідь на Квоччин погляд, поверталась з подругою назад. Вони зайшли до каси. Квочка присів, заглянув під стільці і раптом... до його звичних до всього вух долинув приглушений жіночий зойк, ніби десь за стіною душили жінку. Цей зойк паралізував на мить усе Квоччине тіло. Несподівано відчинилися двері каси, і жіночий крик, вирвавшись назовні, наче іфрит з пляшки *, став різким і пронизливим. Молода, але вже з приклеєними віями касирка кинулась до сержанта:

— Скажіть, де він? Куди він подівся?

Квочка у відповідь тільки крякнув: на ці запитання він теж хотів би мати відповідь.

— Він обікрав касу, — витираючи голубі від фарби сльози, сказала вона. — Ось тільки що...

«Про касу я й не подумав. А він пішов в банк. От тобі й маєш! «Вхід постороннім забо-

•••••
* Читач, обізнаний з книгою арабських казок «Тисяча й одна ніч», безперечно, знає, що іфрит — це дух, якого випустив з пляшки недосвідчений рибалка.

ронено», — передражнив зозла Квочка напис на дверях і якось одразу обм'як і став як курка, що несподівано потрапила під зливу. — Тепер хоч не признавайся майорові».

Сержант повільно рушив униз. Назустріч йому бігли якісь люди, хтось, здається, навіть фотографував Квочку, забувши про заборону, — «В аеропорту користуватися фотоапаратом не дозволено».

Образа стискала його серце й підкочувалася тугим клубком до горла.

«Залишив на спогад тільки речовий мішок, — подумав про злодія сержант. — І то не свій».

За Квочкою, тримаючись за формений обшлаг рукава, йшла касирка і, схлипуючи, увесь час запитувала:

— Чого ж ви нічого не робите? Чому ви мовчите?

— Я приїжджий, — нарешті спромігся на два слова сержант і пішов до кущів, де стояв його вірний К-750. Мотоцикл, на Квоччине здивування, завівся з першого разу. Якби цього не трапилося, то Квочка почув би ще один розпачливий крик. Цього разу чоловічий. Той крик належав дядькові, з яким Квочка мав нагоду познайомитися на другому поверсі. Вусань бігав по площі перед входом в аеропорт і горланив:

— Мішок украли!.. У мене вкрали мішок!

Але цього Квочка уже не чув. Дядьків мішок був у нього за плечима.

Інтуїція лейтенанта Фостикова

— Я так і знав, — промовив майор Ситорчук, повертаючися з кухні. — Через цей клятий телефонний дзвінок збігла вся кава. А це, як ви, лейтенанте, здогадуєтесь, мої останні парубоцькі запаси. Я ж так хотів вас пригостити своєю улюбленою кавою з вірменським коньяком і добірним естонським лікером «Старий Таллін». Ну, що ж, доведеться нашу зустріч відсвяткувати у ресторані «Під мухою». До речі, це мій улюблений ресторан. Там чудова кухня: велика, простора, світла і головне — з могутніми витяжними вентиляторами. Ви там ніколи не були?

Фостиков заперечливо похитав головою.

— У такому разі ми їдемо туди.

— Але, товаришу майор...

— Про справи поговоримо в ресторані. Поки подадуть замовлення, ми матимемо чимало часу. Та й сьогодні, здається, вихідний. Скажіть, ми хоч раз на тиждень можемо відпочити? Можемо! Тоді все, поїхали...

...Вони сіли у самому куточку, за колонами. Це було улюблене місце майора Ситорчука: тут його майже ніхто не бачив, зате він бачив і чув усе — навіть офіціанток, які час від часу лаялись між собою на кухні. Майор поволі перегортав меню у твердій коричневій суперобкладинці і, дивлячись привітними очима на лейтенанта Фостикова, вів далі:

— Нема нічого дивного, що я здогадався про ліжник, таксі й Сою...

Лейтенант схопився за нагрудну кишеню і про всяк випадок перевірів, чи не виглядає звідти предмет, якого він туди поклав. Ситорчук краєчком ока перехопив цей жест, але вдав, що нічого не помітив.

Фостиков знав, що майор не все розкриє відразу. Найголовніше, як завжди, залишить на кінець розмови і піднесе своєму співбесіднику оте останнє як абсолютну несподіванку або, по-іноземному, — сюрприз. Те, що привіз лейтенант у подарунок майорові, лежало аж на самісінькому дні нагрудної кишені. Фостиков був глибоко переконаний: вгадати, що там таке, майор ніколи не зможе. Гра у «відгадування» лейтенантові страшенно подобалась. Принаймні не менш, ніж майорові, і Фостиков залюбки вступав у словесні поединки з шефом. Ситорчук тим часом продовжував пояснювати, на чому ґрунтуються його висновки.

— Тут головне — спостережливість, лейтенанте. Про те, що ви привезли мені ліжника з Косова, я здогадався одразу. По-перше, ви там відпочивали — про це я дізнався з поштового штемпеля на листівці, яку ви мені надіслали, не вказавши зворотної адреси. По-друге, ви знаєте: ліжники — моє хобі. По-третє, у такій величезній «валізі пана Воробкевича», як пише у своєму детективному романі Слава Самбук, возять або пір'я, або ліжники.— Майор витяг пачку золотавого тютюну й почав набивати ним свою улюблену люльку-носогріюку.— Що ж до таксі, то це простіше простого: з аеропорту пасажирів у місто возить лише одна машина — 24-48. Решта завжди їде або в парк, або в гараж.

Лейтенант недовіжливо глянув на майора, ніби кажучи: «Гаразд, тут угадали, а за Соною?» — і поклав ресторанне меню на краєчок столу.

— За Соною? — перепитав майор. — Ви помітили, лейтенанте, — коли ви тільки зайшли до мене в кімнату, я поморщився й розчинив навстіж вікно? Гадаєте, що випадково? Нічого подібного — я страшенно не люблю запаху одеколону «А може, ще...». А ним нашого брата так щедро напахчує тільки Соня...

— Цього разу ви помилилися, товаришу майор. Тепер Соня працює на вокзалі, — сказав лейтенант і зашарівся.

— Любий мій, — заперечив майор, кладучи свою руку на лейтенантову. Коли Ситорчук безпомилково відгадував, як він сам казав, свої «усні ребуси» або «вправи на спостережливість», то звертався до всіх на ім'я або «любий мій» і ставав м'яким та ніжним, як морська губка. — Женю, не беріть мене, як кажуть у книжках сучасні перекладачі, на кпини. Ви настільки чесний, що розцвіли, як моя улюблена яблуня «червона циганка». Вам не до лиця брехати. Це по-перше. А по-друге, ви не могли приїхати з Івано-Франківська поїздом, бо він прибуде до нас рівно через три години. У такий час приземляється тільки ранковий літак. Рейс 2844.

До столу підійшов офіціант. Фостиков був розчарований: «Юнона» *, ніби знята з картини Анатолія Базилевича, обслуговувала сусід-

* Юнона — тут, очевидно, натяк автора на вродливу офіціантку. (Прим. ред.)

ній столик, за яким сиділи дівчата. «Отак і в житті», — подумав лейтенант.

— Що будемо замовляти? — запитав з ріденькими «баками» служитель громадського харчування.

— Мою улюблену котлету «фантазія», по скляночці кави з одеським коньяком ереванського розливу і один солоденький коржик. Для лейтенанта.

— А ваша улюблена брауншвейзька капуста, майоре? — нагадав офіціант.

— О, ледь не забув, — вдячно посміхнувся Ситорчук. — Обов'язково, мій любий, і якомога швидше. У нас сьогодні гарячий день...

— Так, пече неймовірно, — підтвердив офіціант. — Може, ви перейдете в кабінку? Там прохолодніше...

— Ні, ні. Дякуємо. Тут ближче до життя, — сказав майор і глянув на сусідній столик, за яким сиділи чотири розмальовані красуні, створені природою явно за найновішою моделлю.

Офіціант відійшов. Ситорчук звернувся до Фостикова:

— На світі є різні диваки: одні колекціонують метеликів, другі — тараню, треті — гудзики, четверті — кулькові ручки, дехто — стограмові «мерзавчики». Професор Шлапаківський, наприклад, — найгірші книжки сучасних авторів. Одна моя давня знайома збирала золоті монети. Я колекціоную гуцульські ліжники, мундштуки й запальнички. До чого це я веду, лейтенанте?

Фостиков стелав плечима і знову почервонів.

— А до того, мій любий, що такого від вас я вже не чекав: два подарунки за один раз — це

вже щедро. Ви привезли мені й мундштука? — запитав майор і, не чекаючи відповіді, додав:— Якби ви не полізли до нагрудної кишені, щоб пересвідчитися, чи мундштук випадково звідти не стирчить, я б ніколи не дізнався, що ви сховали його саме там...

Фостиков почав раптом сходити потом. Сонце припікало йому в спину навіть через костюм і гімнастерку, під якою була тільки майка. Лейтенант налив у фужер мінеральної води, яку нарешті спромігся принести офіціант, і випив, щоб трохи охолодити свій молодий і гарячий організм.

Майор тим часом продовжував говорити так спокійно, що Фостикову здалося, ніби за цих неповних 24 відпускних дні нічого особливого не сталося. «Тут все спокійно», — подумав про себе лейтенант.

— Нам спокій тільки сниться, — безпомилково вгадуючи лейтенантову думку, впевнено сказав майор і підвівся, щоб розтерти свої задерев'янілі ноги.

— Ні, сюди треба таки у формі приходити, — промовив він. — Тоді вони швидше обслуговують.

Лейтенант глянув на нього і, помітивши на скронях майора дві срібні, але недовгі волосини, подумав: «Ще більше постарів шеф».

— Це за два останні дні, Женю. Сталися дві непередбачені події: з в'язниці утік Толя Жванчик, він же Сіроштан і поет Артур, та ще з дому пішов знаменитий професор-книголюб Шлапаківський.

— Я думаю, цей збіг не випадковий, — вихопилось у Фостикова.

— Можливо, — після деякої паузи мовив Ситорчук. — Можливо, вас інтуїція й не зраджує, лейтенанте. Але я поки що не маю жодної ланки, яка б зв'язувала між собою ці два ланцюги.

Ситорчук затягнувся, і тільки тепер Фостиков помітив, що майор змінив свій улюблений мундштук на люльку. Він тримав її в роті так хвацько, наче народився з нею. «Дивно. Дуже дивно. Майора з його улюбленим мундштуком могла розлучити тільки смерть».

— А воно, між іншим, так і було, — сказав майор. — Хочете, я розповім вам про цю пригоду?

— З великою охотою послухаю, — промовив лейтенант. — Про що б ви не розповідали, це завжди цікаво, — і, з докором зиркнувши на кухню, ще раз наповнив фужер мінеральною водою.

Розділ IV

Людина, яка знала все

Логвин Дмитрович Голубей, водій автомашини 13-13, перестрів сержанта Квочку біля Держбанку.

— Є новини, сержанте, — просто й по-людськи повідомив він.

— У мене й самого є, — відповів незадоволено Квочка.

— Мої цікавіші, — не здавався Голубей. — Заглуши свого двигуна, бо я вчадію, а ти нічого не почувеш.

Сержант висмикнув із замка ключ запалення. К-750 двічі кашлянув і затих. Квочці зараз було не до Голубея, але, висловлюючись мовою військових аташе, йому не хотілося переривати дипломатичних каналів, по яких до нього надходила багата і, головне, своєчасна інформація. А Логвин Дмитрович Голубей для сержанта був таки справжньою знахідкою. Недаром про нього в місті казали: це людина, яка знає все.

— Сьогодні зранку бачив професора Шлапаківського.

— Ну то й що? — Квочка не належав до дипломатів і ніколи не міг приховати свого справжнього настрою. Тому про сьогоднішні їхні «переговори» не можна було сказати, що вони почались в теплій і дружній обстановці.

— Як «ну то й що?» — аж розсердився Голубей. — А ти хіба не чув? Його ж Парфуша з дому вигнала. Має якогось молодого скрипаля... Кажуть, Шлапаківський їх застав при розігруванні дуету. Арнольд Іванович так розсердився, що зняв усі свої гроші з книжки, взяв Цуцика й пішов купувати особняк. Сьогодні вже й книги для своєї нової бібліотеки замовляв. Я зустрів його при виході з книгарні «Фоліант». «Що, Арнольд Іванович, купили?» — питаю його, маючи на увазі будинок. «Аякже, — відповідає. — Купив». А увечері я Галину додому підвозив — продавщицю з «Фоліанта». Оту, з голубими очима. Вона по дорозі й розповіла мені: професор Шлапаківський замовив такі книги, що директор викликав її й наказав негайно зв'язатися з майором Ситорчуком. Що воно за книги такі — не знаю. Вона й називала

їх, та мені було не до цього. Пам'ятаю, що тільки казала: «Знову будуть неприємності». — Голубей пильно глянув на Квочку. Той був байдужий і незворушний.

— А ще директор казав: не знайдете майора, то попередьте сержанта Квочку. Той швидко дасть раду, — додав для переконливості Голубей.

— Кхм! — крякнув Квочка. — Так і сказав? — і недовіжливо глянув на Голубея.

— Так. Інакше чого б це я тобі розповідав? — не кліпнувши й оком, запевнив Голубей.

— Тут треба подумати, — почухав потилицю сержант. — Кардинально.

— Думай, думай. — Голубей озирнувся. Очевидно, дивився, чи не вийшов з банку інкасатор, якого він возив. — Відчуваю, що цього разу каша завариться. Ще й яка!.. І твоєму майорові не впоратись...

— Багато ти знаєш...

— Я знаю все, — впевнено сказав Голубей.

— Майор ще не такі горішки розлущував.

— Цей буде, мабуть, йому не по зубах. Тут щось більше, ніж роман, — натякнув Голубей. — Але це не моя справа. Я шофер...

Квочка мовчав. Він намагався аналізувати.

— А куди це ти з мішком зібрався? — вивів його із задуми Голубей. — По гриби чи по рибу?

— По раки, — огризнувся сержант, якого страшенно дратувало, що Голубей на нього «тикав» і мав його запанібрата навіть при незнайомих.

— Раків тепер у наших річках нема, — зітхнув Голубей. — А чого ти з чужим мішком?

— Украв, — сказав Квочка.

— Як украв? — аж виліз з машини Голубей.

— Не я крав, — уточнив сержант. — Злодій один украв, а я й піймав його на гарячому.

— А де ж тоді сам злодій? — лукаво посміхаючись, запитав Голубей.

— Застав його на гарячому, — розсердився Квочка. — А він мішок кинув, а сам у натовпі розчинився, — збрехав Квочка і про себе додав: «Подумаєш, кожному рапортуй».

— А ти хоч знаєш, що в мішку?

— Не дивився.

— А ти глянь... Може, Шлапаківський там гроші тримає, що на особняк брав. Га?

— Чому ти гадаєш, що це мішок Шлапаківського? — насторожився Квочка.

— А він після того, як на нього напали і забрали інкасаторський мішок, тепер з речовим ходить. Особливо коли в лазню йде... А сьогодні бачив — з портфелем ішов, і сумний-пресумний. Не інакше, як гроші поцупили...

Квочка насторожився. Це йому здалося й справді підозрілим.

— Знов матимеш, Квочко, преміальні...

При слові «преміальні» Квочка ожив і багатозначно крякнув.

— Дивний ти чоловік, Квочко. Мішок за спиною возиш, а що в ньому — й не знаєш. Що ж ти майорові доповідатимеш? — Голубей виїшов з машини. — Ось дай-но сюди...

— Стороннім не дозволено, — затримав мішок Квочка.

— Вважай, що я свідок.

Сержант нехотя віддав мішок і поплентався слідом за Голубеем у скверик.

— Тут чимось іншим пахне,— поморщився Голубей.— Не валютою.

Квочка стояв осторонь і думав про щось своє, дивлячись за горизонт.

Несподівано Голубей відскочив від мішка і з переляку закліпав очима. Квочка наче прокинувся від сну і направив свій тверезий погляд туди, куди щойно дивився Голубей. Шоки у Квочки раптом стали білими, як крейдяний папір. Вуса нервово сіпнулися й повисли, немов два зів'ялі пшеничні колоски. Квочку трохи занудило. Прямо на нього з мішка скляними мертвими очима дивилась, висолопивши язика, відрізана кимось голова. Сержант відчув, як земля під ним закрутилася. Йому хотілося гукнути: «Люди, зупиніть планету. Я на хвилинку вийду. Мені погано». Але не зумів.

— Ну й служба у вас!— похитав головою Голубей, який оговтався першим.— Не позазриш...

Блідий Квочка потяг за шнурівки й зав'язав мішок, щоб, бува, не помітили перехожі.

— Мені потрібно негайно знайти майора, — сказав він, звертаючись до Голубея, котрий уже сидів у кабіні «Москвича».

— Він у ресторані «Під мухою», — гукнув Голубей, натискаючи на стартер. — Лейтенант Фостиков з відпустки вернувся. Вони там приїзд замочують...

Сержант Квочка більше не слухав. Він розвернув мотоцикл і, пострілюючи вихлопною трубою, помчав до ресторану.

Перша розповідь майора

— Цього могло б і не трапитися, — оригінально почав свою розповідь Ситорчук, але негайно замовк, помітивши наближення офіціанта.

— Пробачте, але я вас повинен дещо розчарувати, — не поспішаючи, почав той.

— Немає моєї улюбленої брауншвейзької капусти, — посміхнувся майор.

— І не тільки: закінчилися котлети «фантазія» і солодкі коржики.

— Але ж у меню... — втрутився лейтенант Фостиков.

— Ви на меню не дивіться. Ви дивіться на мене, — офіціант нахилився, взяв меню і ледь не засліпив цим жестом лейтенанта: на його тім'ї ховалася така кругла і така сліпуча лисина, що з її допомогою можна було сміливо запалювати не тільки ворожі кораблі *, а й просушувати вологий тютюн на однойменній ** одеській фабриці.

— У такому випадку дві порції кольрабі і...

— Раджу яловичину та салат «Радість холостяка».

* Запалювати ворожі кораблі — очевидно, натяк автора на Архімедову витівку, яка сталася близько 214 року до нашої ери. Великий давньогрецький фізик і математик Архімед спалив римський військовий флот у сіракузькому порту за допомогою дзеркала. (Прим. ред.)

** Однойменній — тут мається на увазі тютюновій. (Прим. ред.)

— Навіть так? — посміхнувся майор. — Цікаво. Я завжди був у захопленні від вашої кухні, а особливо — від салатів. У них багато вигадки.

Офіціант зробив кніксен і відійшов.

— Так от слухайте, — продовжував майор. — Тепер нас не скоро переб'ють...

Лейтенант насторожився і підняв голову, запитливо дивлячись на шефа.

— Я хотів сказати, — уточнив майор, — що тепер не скоро переб'ють нашу розмову.

— Я так і зрозумів, — по-дівочому сором'язливо почервонів лейтенант Фостиков. Але майор не звернув на це уваги і спокійно вів далі:

— Якби людство з приходом цивілізації не втратило здатності передчувати небезпеку заздалегідь, то ми з вами, лейтенанте, її сьогодні передчували б так само, як горобці, що залишають стріху перед пожежею. І від того, повірте мені, лиха на світі поменшало б принаймні удвічі. Добре, що я зберіг це почуття в собі, — з природженою скромністю промовив майор і, зібравши просушений на сонці тютюн, почав набивати ним люльку.

— Того тихого сонячного дня, — продовжив він, — тобто вчора, у суботу, ніщо не віщувало трагедії. Я спокійно лежав і слухав транзистор. Квочка лагодив вудочки: міняв гачки, перевіряв, чи ніде не перетерлася жилка. Ми збиралися на риболовлю. Ви ж знаєте, — Ситорчук затягнувся, — риболовля — це моє улюблене заняття...

Лейтенант на хвилину відвів захоплений погляд від сусіднього столика й подивився на майора.

— Я маю на увазі, — уточнив майор, — що це моє улюблене заняття, якщо не брати до уваги розв'язання математичних ребусів і знайомств із творами Ф. Бекона, Т. Гоббса, Джона Локка, Спінози, Ламетрі, Дідро, Сенеки, Канта, Гегеля і Фейєрбаха. Я не можу твердити, що це мої улюблені філософи, але повинен вам сказати, лейтенанте, що і в них щось є. Та я, здається, трохи відхилився від головної теми. Так от, як тільки ми виїхали за місто, я відчув неспокійну тривогу на душі. Весь час мені здавалося, що має щось статися. Я наказав Квочці їхати повільніше. Але й така їзда не давала мені спокою. «Квочко, зупиніть, будь ласка, машину, — попрохав я. — Мені, знаєте, погано». Він зупинив. Я вийшов на обочину й присів. Потім глянув навкруги, куди сягало око. Воно не сягало нікуди. Над капустою, над кукурудзою, над квасолею й іншою різною городинною висів такий густий туман, наче не розбавлене ніким молоко. Мені спочатку подумалось, що хтось кинув шашку ДЕШЕУ-8*. Стрічні машини сунули, як черепахи. Миготіли тільки жовті, як лілеї, фари, і складалося враження, що ми не в районі Лисої Гори, а на знаменитому кварталі Піккаділлі чи на Ріджентс-стріт**. І раптом з цього білого мороку, немов з ночі, виривається знайома вам, лейте-

•••••
* З метою конспірації даємо дещо не точну назву димової шашки. (Прим. авт.)

** Сучасному інтелектуальному читачеві не треба пояснювати, що таке Піккаділлі чи Ріджентс-стріт, а щодо Лисої Гори, то це улюблене село майора Ситорчука, куди він у вільні хвилини завжди збирався поїхати і поводити рибку. (Прим. авт.)

нанте, «Волга» 24-48. Я глянув і, не дивлячись на справжній димовий заслін, ледь не зомлів: на передньому сидінні, поруч з водієм, сидів відомий мені злочинець Толя Жванчик. Цього погляду мені було досить, щоб зрозуміти: Жванчик утік з тюрми, так і не дочекавшись свого законного звільнення. «Квочко, вперед!»— уперше за своє життя я не зовсім точно сформулював наказ. Сержант натис на стартер, і наш «бобик» помчав у протилежному від «Волги» напрямку. «Квочко, назад! — уточнив я. — За машиною 24-48». Сержант розвернув газик і натис на педаль акселератора до відказу... І тут сталося те, що я передбачав: дорогу нам перетнула вантажна автомашина. Досвідчений Квочка її помітив одразу, а от причепа з довгою металевою трубою ми не побачили і на всій швидкості врзалися в трубу. Одне слово, якби не халатність Квочки, нам би з вами більше не сидіти в цьому чарівному куточку... Тільки його безвідповідальність врятувала нас тоді від загибелі. — Майор передихнув і, важко зітхнувши, глянув у бік кухні.— Після того, як нас у рівчаку знайшли товариші з автоінспекції і привели нашатирним спиртом до тями, я виліз з машини і глянув на «бобик», що стільки років чекав своєї заміни. І на тобі — дочекався. Тепер він нагадував приплюснуту до землі амфібію. Верху не було. Його немов корова язиком злизала. А точніше, наче хтось зрізав косою, хоч труба була кругла і, наскільки я пам'ятаю, товста.

Квочка в цю мить підняв голову і, побачивши, що я живий і навіть без подряпин, знеприємлив удруге. Я одразу про все догадався:

сержант боявся, що я покараю його, не дочекавшись, поки він дотягне до пенсії. Але я підійшов до нього, наказав йому встати й міцно потиснув руку. «За вашу халатність, Квочко, виношу вам подяку. Скільки разів я казав вам — приваріть передні сидіння, сержанте. При найменшому дотикові вони падають разом з пасажирами назад, але ви не зробили цього. І от сьогодні, завдячуючи вашій халатності, ми з вами живі». Я ще раз потиснув йому руку і при всіх розцілував. Квочка стояв і плакав. Я вперше у своєму житті бачив, щоб так широко невимушено плакали загартовані і мужні. Хвилююча картина була, лейтенанте. Такі картини запам'ятовуються на все життя. І тут мене зрадила витримка. До речі, теж уперше: я дістав з кишені свій улюблений мундштук і подарував його Квочці. «Куріть на здоров'я, сержанте, — пам'ятаю, такими були мої перші слова. — І бережіть свої вуса. Без мундштука ви їх зовсім обсмалили». Так я попрощався зі своїм мундштуком, — закінчив майор і прислухався. Кризь відчинені двері кухні долинуло кілька пострілів. Потім пролунала черга. Майор Ситорчук сидів спокійно, але насторожено.

— Не інакше як ручний кулемет, — підвівся трохи блідий лейтенант.

— Вихлопна труба Квоччиного мотоцикла, — уточнив Ситорчук. — Знову циліндри не прочистив. Колись ця халатність... — майор не договорив. Очі його стали великими. Лейтенант перехопив майорів погляд. Той дивився на кухню, звідки замість офіціанта несподівано вийшов Квочка з речовим мішком за плечима. На руках у сержанта були чорні рукавиці,

на обличчі — окуляри. Вуса Квочки розходилися по обличчю, як «двірники» автомашини М-24.

— Не доведеться нам сьогодні попоїсти, — промовив майор і зміряв сержанта допитливим поглядом. — Слухайте, Квочко, що трапилося? Чого це ви з рюкзаком за плечима?

Сержант стояв і парував, наче перед тим, як пропустити Квочку через кухню, шеф-кухар тримав його там з годину серед казанів.

— Викрадено касу, — вуса сержанта вистрелили врізнібіч.

— Сядьте, — наказав майор і понюхав повітря. — Тільки без цього мішка. Ви що, не могли залишити його в колясці?

— Боявся, щоб не вкрали, товаришу майор...

— Крадене двічі не крадуть, — сказав Ситорчук. — А тепер випаровуйтеся і доповідайте. Та тільки не кричіть. До речі, чому це ви вискочили з кухні, а не зайшли через парадні двері, як усі люди?

— Табличка винна, товаришу майор. Там висіло «Ресторан зачинено на обід».

— Але зараз ще ранок, сержанте. Ви над цим подумали? Вас завжди лякають ці таблички. Ніколи не вірте написаному, а коли ви вже так їм вірите, то перевіряйте...

— Я це запам'ятаю на все життя, — багатозначно промовив Квочка.

— От і чудово. А тепер продовжуйте.

— Викрадено касу, — знову почав сержант.

— Пограбовано касу або викрадено гроші з каси, — виправив майор. — Коли ви хвилюєтесь, Квочко, у вас не все гаразд із мовою. Вам треба навчитися висловлюватися чітко і,

головне,— точно. Так, кажете, пограбовано касу в аеропорту?..

Лейтенант глянув на майора: мовляв, так, але звідки це йому відомо? Те ж саме говорили й очі сержанта, який одним духом випалив:

— Достеменно так.

— Тут нема нічого складного. Ви ж патрулювали в районі аеропорту. А потім, он на мішку приклеєна аерофлотівська бирка. Вона свідчить, що власник мішка сьогодні прилетів до нашого міста, де в нього і вкрали мішок. Але мене зараз не мішок цікавить. Краще розкажіть детально, але нічого не пропускайте і не вигадуйте, — застережливо сказав майор, — як і коли пограбували касу. А втім, ми про це поговоримо у мене в кабінеті.

Майор не договорив. До них підійшов офіціант, тримаючи в руках записну книжечку.

— Можна підрахувати?

— Можна, але ми, любий мій, ще нічого не їли і, боюсь, сьогодні не поїмо. До зустрічі, — сердито, як усі голодні, промовив майор і попрямував до виходу в супроводі своїх вірних і нерозлучних друзів.

Розділ VI

Алло, ви помилились номером

Сержант Квочка востаннє підправив вуса, як завжди, обсмикнув запалений мундир, над яким піднялася курява пилюки, і, крякнувши, почав:

— Сьогодні, 15 липня, о 9 годині 38 хвилин

за київським часом, біля Держбанку я зустрівся з водієм автомашини 13-13 Логвином Дмитровичем Голубеєм і дізнався від нього...

— Пробачте, сержанте, — швидко смокчучи люльку, урвав його майор. — Але чому цей Голубей дізнається про все раніше, ніж ви, довідчений криміналіст?.. Це вам, не здається підозрілим?

— Не можу сказати, товаришу майор...

— Не можете чи не хочете?

— Не можу.

— Ну, гаразд. До Голубея ми ще дійдемо, мене зараз цікавить, що трапилося в аеропорту, і розв'яжіть, нарешті, привезений вами мішок. Ви погляньте: лейтенант згоряє від нетерпіння.

Квочка поклав мішок посеред кабінету і неквапом розв'язав його. Лейтенант глянув, і йому забило дух. Серце його стислося, а потім закалатало так, що він злякався: «А що, як вискочить з грудної клітки? А тут ще майор відчинив вікно». Та це одразу минуло. Фостиков мав хоча й молоді, але вже сталеві нерви. Він повернувся на своє місце й сів, щоб не впасти.

— Як ця собача голова потрапила до вас? — майор вискочив по-молодечому на підвіконня, звисивши донизу ноги. — Тільки в деталях!

— О восьмій годині тринадцять хвилин я поставив за кущем свій мотоцикл в районі аеропорту. Раптом мою увагу привернуло те, що якийсь молодик у фіолетовому костюмі підійшов до мішка і просунув усередину руку, намагаючись щось витягти звідти. Несподівано він зойкнув і відскочив. Я одразу зрозумів, що

мішок не його, і вийшов з кущів. Побачивши мене, він кинувся тікати. «Ага, на злодієві шапка горить», — згадав я ваші слова, товаришу майор.

Ситорчук на знак згоди мовчки кивнув головою і зотягнувся.

— Він в аеропорт, я — за ним...

Вислухавши уважно сержантову розповідь до кінця, майор зіскочив з підвіконня на підлогу і сказав:

— Спробуйте, Квочко, відтворити вашу розмову з Голубеєм ще раз і якомога правдивіше. Навіть в інтонаціях.

— У чому, в чому? — перепитав сержант.

— В інтонаціях і жестах, — додав майор.

Сержант крякнув, але не сказав нічого. Старий криміналіст і так все зрозумів...

— Ви нічого не пропустили, Квочко? — запитав майор після того, як сержант вдруге закінчив свою розповідь.

— Здається, нічого.

— А спробуйте пригадати ще раз. Мене, зокрема, цікавить аеропорт. Як же все-таки за такий короткий час можна було пограбувати касу? Та ще й ніби між іншим. Виходить, хтось тут був співучасником, — майор зотягнувся й оповив свою голову димом.

Сержант зблід і опустив очі додола.

— Я спробую, — сказав він і втретє почав свою розповідь.

— Мені ясно, — нарешті мовив майор. — Тут все дуже заплутане. По-перше, Квочко, ви пропустилися кількох помилок:

а) передчасно налякали злодія, замість того щоб на деякий час затриматися в кущах;

б) кинулися його доганяти замість того, щоб вистежити, куди ведуть його сліди;

в) привезли мені цей мішок, замість того щоб залишити його там, де взяли.

У Квочки нервово засмикались вуса, йому було ніяково. Особливо перед молодим лейтенантом.

— По-друге, що ми на цю хвилину маємо?— продовжував майор. — Давайте спробуємо все це викласти в хронологічній послідовності:

а) вчора до нашого міста прибув, залишивши передчасно в'язницю, злочинець;

б) сьогодні якийсь невідомий намагався украсти мішок, який начебто належить професору Шлапаківському;

в) у мішку виявляється собача голова, яка належить начебто професоровому Цуцикові;

г) в аеропорту грабують касу;

д) шофер Голубей повідомляє, що професор Шлапаківський замовив у книгарні якісь книги, начебто зняв з ощадкнижки гроші і купив десь на околиці особняк.

Майор вийняв хусточку й витер з чола піт. Чоло зійшлося зморшками, і лейтенант Фостиков помітив, як біля його очей в гарній симетрії пролягли ще дві точнісінько однакові зморшки.

— Тут щось не так. — Ситорчук витяг з кобури пістолет і, взявши в руки шомпол, почав прочищати ним чубук люльки. — Надто уже все ясне й прозоре в цій дещо загадковій і, на перший погляд, заплутаній історії. Тут або одразу три справи, або одна справжня, а дві штучних. Можливо, чиясь досвідчена рука намагається спрямувати нас на хибний шлях. Якщо це не випадковість, то складається враження,

що нас наче хто підштовхує, щоб ми йшли туди, куди не слід. Не подобається мені і ваш Голубей, сержанте. Яюсь він себе не так поводить, як треба у його віці... Але про це потім. Мене цікавлять, товариші, ваші версії. Що ви на це скажете, лейтенанте? Тим більше, що після відпустки в Карпатах ви відпочили, набралися свіжих сил. Отож слухаємо вас.

Лейтенант підвівся.

— Мені важко щось зараз сказати, — він ще раз глянув на речовий мішок, відрубану голову доберман-пінчера й відчув, що йому погано. — Коли брати слова Голубея на віру і коли це правда, що Шлапаківський зняв з ошадкнижки всі свої заощадження і про це знає Голубей, то про це могли знати й інші. Логічно?

— Логічно, — кивнув головою Ситорчук.

— Професор міг учора ввечері зустрітися з хазяїном особняка. Але він з ним не зустрівся. «Наводчик» направив по сліду Арнольда Івановича якогось бандита. Цим «наводчиком» міг бути й Голубей. Тому він першим і повідомив про це сержанта, щоб на нього не впала ніяка підозра, бо де ж логіка, коли людина заявляє в міліцію сама на себе. Логічно?

— Логічно. Далі, будь ласка, — попросив майор.

— Далі події розвивалися приблизно так. В одному з темних провулків, які ще в нас досі не освітлюються міськкомунгоспом, професору назустріч вийшов хтось із сокирою і...

Квочка втягнув мимоволі голову в плечі і заплющив очі. Руки його помітно тремтіли, неймовірно швидко вистукував пульс. Це передалося й майорові: «Так недовго й до екстрасис-

толічної аритмії», — подумав про себе він і майже крикнув лейтенантові:

— Не згущуйте фарби, мій любий...

— Не буду, — вибачився лейтенант і на закінчення додав: — Отак, гадаю, напали на професора.

— Мене цікавлять деталі, але, будь ласка, без натуралізму, — звернувся майор до Фостикова, наче той вчора був свідком пограбування Шлапаківського.

— У деталях я це уявляю так, — прокашлявся лейтенант. — Як тільки грабіжник підійшов до професора і загрозливим тоном почав вимагати гроші, на бандита напав доберман-пінчер і вчепився... Скажімо, за куртку... Нападник відштовхнув його і, вихопивши сокиру, відрубав Цуцикові голову.

— Щоб не було свідків? — запитав майор.

Лейтенант допитливим оком слідопита глянув на свого шефа і в куточку його губ вловив добродушну, але замішану на добрій порції іронії колючу посмішку.

— Ваша версія, мій любий, побудована, як і чимало сучасних будинків, на піску, — майор підвівся й випустив з себе струмінь синього диму, який піднявся і повис над сейфом такою хмарою, що лейтенантові здалося, ніби з неї неодмінно бризне дощ. — У вашій гіпотезі зовсім відсутній цемент, і тому вона не тримається купи. Тут ні фундаменту, ні даху. Одні стіни, але й ті — як у повітряному замку. По-перше, сучасні злодії (їх, до речі, у нас не так уже й багато) давно не ходять на промисел із сокирами. По-друге, ми можемо припустити, що хтось з бандитів переодягся в лісоруба, взяв

сокиру і вийшов у темний провулок. Але де в нашому місті він візьме сокиру? Їх немає навіть у крамницях. По-третє, в нашому місті ось уже цілий рік жодна сім'я не користується ні вугіллям, ні дровами. Усі перейшли на парове опалення. По-третє, якщо все-таки він десь дістав сокиру, хоч пограбування музею в ці дні не було зафіксовано, для чого одрубувати Цуцикові голову? Чи не простіше було стукнути пса обухом по голові? Без зайвої мороки. І останнє, як молодому спеціалісту, котрий подає надії, хочу зауважити, як старший за званням і за віком: ви не з того почали, лейтенанте. — Ситорчук підійшов до свого улюбленого в кабінеті місця — вікна. Підлога біля нього була вичовгана, ніби воротарський майданчик біля футбольних воріт. — Давайте послухаємо старого криміналіста. Судячи з напрямку вусів, у сержанта Квочки є якісь інші міркування.

— Мені думається, — сержант прокашлявся, — перш за все потрібно розбити наше місто, як ви часто кажете, товаришу майор, на три умовні квадрати: А, Б і В, пройтись по цих квадратах і розпитати, чи ніхто не знає, де і в кого купив професор особняк...

— А якщо він його не купив? — Майор знову вийняв шомпол. Люлька ще була нова і частенько, видно, забивалась. Сержант Квочка замовк, сів, поклавши власні руки на власні коліна, і заворушив, як рак, вусами. Лейтенант Фостиков, поскрипуючи новенькою португезею, розкрив рота.

— А чи не простіше зателефонувати у довідкове бюро? — запитав він.

— Нуль дев'ять? — крикнув незадоволено Квочка, захищаючи свою пропозицію. — Нічого не дасть.

— Це правильно, — втрутився майор. — По-перше, туди додзвонитися майже неможливо, по-друге, якщо й додзвонитесь, то вам дадуть стару адресу, бо поправки в довідкове бюро вносять десь аж через півроку. А стільки часу ми не можемо чекати. По-третє, це — шлях найменшого опору. Якщо всі ми отак почнемо працювати, любий, то через тиждень станемо канцелярськими крисами, пардон, як казав Голохвостов *, — пацюками. А ще через тиждень — астматиками. Нам треба бігати, рухатися. Рух — це життя. Беріть, лейтенанте, приклад з Квочки. Скільки кілометрів на своєму віку він намотав! Жаль, немає спідометра, а то я зараз назвав би вам астрономічну цифру. Чи не так, сержанте? — виїняв з рота люльку майор і повернувся до Квочки.

— Достеменно так, — зірвався зі стільця (не в переносному, а прямому розумінні) сержант, що трохи було задрімав.

— От бачите. Якби ті кілометри витягти в одну пряму, то нині Квочка дійшов би куди? Як ви гадаєте, лейтенанте?

— До Сінгапура, — вихопилося в того.

— Якби ті кілометри витягти в одну пряму, то сьогодні Квочка уже крокував би вулицями й майданами Юпітера — найбільшої планети в Сонячній системі. Отож «нуль дев'ять» не підходить...

•••••
* Добре начитаному читачеві зрозуміло, що Голохвостов — головний герой п'єси М. Старицького «За двома зайцями».

— Тоді, може, сім дріб двадцять вісім? — нагадав Квочка, який без цифр почувався як риба без кисню.

— А що це таке?

— Міське бюро інвентаризації, — відповів за Квочку майор. — От з цього і почніть, сержанте. А ви, лейтенанте, негайно рушайте до Парфенони Микитівни... Тільки не забудьте прихопити речовий мішок з головою і запитати, де їхній Цуцик.

— Товаришу майор, — підвівся лейтенант Фостиков. — Я добре пам'ятаю цього професорового пса. З головою тут усе ясно...

— Це вам ясно, а мені — не зовсім, — відповів стримано майор. — А що, коли нам хтось підклав свиню?

Сержант Квочка стенив плечима й презирнувся з лейтенантом.

— Ви, сержанте, після інвентарбюро одразу ж їдьте в аеропорт і заспокойте касирку й керівництво. Скажіть, нехай не здіймають паніки: за гроші беремось ми...

— Але...

— Ніяких «але», Квочко. Касирці поясніть, що тоді поводили себе так, як того вимагали обставини. Повертаючись назад, заскочте на хвилю в книгарню і привезіть мені ту продавщицю, яка хотіла мене бачити. — Майор зтягнувся й додав: — На все це година. Не більше. А я тим часом почну думати. Мені потрібні ще деякі деталі...

Сержант уточнив:

— Які саме?

Майор глянув на нього і лише після цього сказав:

— Про це поговоримо після вашого повернення. А тепер, — він вийняв з рота люльку, — за роботу, товариші!

Ситорчук залишився один. Коли йому було особливо важко, він не знаходив для себе місця ні за столом, ні на дивані, ні навіть у кутку. Він думав, думав і думав. Для чого відрубувати голову? «Для чого? Для чого? Для чого?» — вистукував пульс під його срібними скронями. Те, що хтось її відтяв сокирою, а не трамвайним колесом, не викликало сумнівів. Але для чого?

Він сів за стіл і почав малювати чортиків, парашутистів, складати чайнворди, але це не допомагало.

«Розв'яжи парочку задач, — підказував йому внутрішній голос. — Розв'яжи».

— Це нічого не дасть, — заперечував Ситорчук.

«Дасть. Обов'язково дасть. Візьми підручник Остроградського або теорію відносності, почитай...»

Ситорчук підвівся й підійшов до поличок. Заскімлило десь під ложечкою. «Організм хоче кави, — наче знущався з нього той самий голос. — Для чого було відрубувати голову? Для чого? А тоді возитися з нею? Куди він її міг везти? Куди?» — Він дістав з полиці старий підручник Остроградського. Це був його улюблений математик, земляк з Полтавщини. Та не встиг майор розв'язати й двох рівнянь, як раптом пролунав телефонний дзвінок.

— Що там ще сталося? — Ситорчук схопив трубку і прислухався. Незнайомий голос, як завжди, запитував:

— Це ветлікарня?

— Це масложиркомбінат, — повисло було на кінчику язика, але Ситорчук в останню хвилину стримав себе. — Ні. Алло... Ви помилились номером, — і поклав трубку прямо на стіл. Але часті і тривожні гудки заважали йому думати. «Вітлікарня, ветлікарня», — наполегливо повторював йому внутрішній голос одну й ту ж думку.

— Ветлікарня. Збожеволіти можна. До чого тут ветлікарня? — запитав Ситорчук і піймав себе на тому, що він розмовляє сам з собою вголос.

— Спокійно. Головне — спокій. — Він узяв трубку і поклав на важіль. — Ветлікарня. Ну, звичайно, ветлікаря. O sancta simplicitas! *

Телефонний дзвінок пролунав удруге.

— Любий мій, який ви номер набираєте?

— 3-39-25.

— А це — 3-38-25, — уточнив майор. — А що там у вас скоїлося?

— У мене пропала голова, — промовив сумовито голос.

Майор на мить розгубився. Такого повороту він не чекав. «Хтось намагається збити з правильного сліду. Дуже все тут прозоре, як джерельна вода у склянці».

— Будь ласка, точніше висловлюйтесь. — Майор притяг до себе австрійське крісло, взяв зошит і олівець, але це було зайвим. На тому кінці несподівано трубка дзенькнула і все замовкло.

Та майор не розгубився: 3-39-25. Ці цифри запам'ятав з першого разу, і їх було достат-

* O sancta simplicitas! (Лат.)

ньо, щоб розгадати ще одну загадку. Він набрав номер. Приемний тенор, що належав, очевидно, особі жіночої статі, відповів:

— Вітлікарня слухає.

— Говорить майор Ситорчук, — відрекомендувався досвідчений слідчий. — Мені потрібна одна незначна й безкоштовна консультація... По телефону... У яких випадках і для чого відрубують собакам голови і доставляють вам?

— У тих випадках, коли собака когось покусав і є підозра, що вона хвора на сказ...

— Все ясно. Спасибі, дякую, — майор попрощався.

— Отже, доберман-пінчер когось покусав і наклав за це головою. Але кого? Чи хворів пес на сказ? — На ці й інші питання, можливо, міг відповісти тільки Шлапаківський. Але професор щез. Доведеться ще раз турбувати Парфенону Микитівну.

Розділ VII

Дівчина в голубому

Ось уже вкотре Ситорчук перечитував записи Квочки, про почерк якого у відділенні говорили: «Неначе курка лапою надряпала». «Чогось тут бракує», — розмірковував майор. Він з нетерпінням чекав, коли прибуде сам автор цих записів. Може, його усний рапорт прояснить деякі білі плями, які ще були затемнені.

Через півгодини засідали «вузьким колом». Майор походжав як завше по кабінету, лейтенант сидів у кріслі, Квочка, покручуючи свої козацькі вуса, неквапливо доповідав:

— О дев'ятій годині тридцять сім хвилин професор Шлапаківський перетнув вулицю Степана Руданського біля ювелірного магазину «Скіфська сережка». Зайшов до аптеки. Взяв як завжди, очевидно для Цуцика, два флакони шампуню «Золоте руно». О десятій вісім був у книгарні «Фоліант», — сержант перевів подих. — Через півгодини повернувся додому, але там довго не затримався. Червоний і схвильований, він невдовзі вискочив з під'їзду. На якусь мить зупинився, ніби роздумуючи, куди йти. Глянув спочатку на свій годинник, тоді на ратушу, потім ляснув себе по лобі й рушив у напрямку Борщагівської лазні. Дійшовши туди, ще раз глянув на годинник, тоді різко махнув рукою і повернув, як ви кажете, на сто вісімдесят градусів...

— Мені потрібно точно, сержанте, — перебив нервово майор, в голові якого дещо прояснювалося.

— Точно?! Він повернув у напрямку аеропорту. Об одинадцятій годині сім хвилин...

— Ще одна важлива деталь: Цуцик з професором був?

— Кардинально!

— Що означає «кардинально» в даному разі: був чи ні?

— Достеменно був, товаришу майор!

— Гм, — майор стиснув посрібнені інеем скроні зап'ястям правої руки. Фостиков глянув на майора й наказав сержантові замовкнути. Квочка вловив суть важливого моменту — майор Ситорчук інтенсивно опрацьовував одержану від Квочки інформацію. У кабінеті запала тиша.

— Тут щось не так, — раптом випалив Ситорчук. Сержант Квочка від несподіванки аж здригнувся. О котрій годині ви, сержанте, ловили незнайомця з рюкзаком?

— Від дев'ятої години тридцять хвилин до дев'ятої сорок сім...

— А о десятій сорок ви бачили професора з доbermanом-пінчером біля Борщагівської лазні. Не міг же Цуцик спочатку вмерти, а тоді супроводжувати професора в аеропорт! Такого в природі не буває...

Годинник на міській ратуші вибив другу годину дня. Знесилений, із запамороченою головою, майор ледве пересувався по кабінету. Він на якийсь час зупинився, безтямно вп'явши зір у сірий килимок німецького виробництва, і тільки тепер помітив, що ходить по голій долівці. «Знову протер наскрізь килим. Тільки позавчора застелили. Погана звичка ходити по прямій лінії туди й сюди. Так недовго провалитись і в підвал», — подумав Ситорчук і присів у крісло, заплющивши очі. Йому було досить перепочити якусь хвилину, щоб мозок відновив свою повноцінну діяльність, а тіло набрало свого попереднього бадьорого вигляду. Але такої розкоші він не міг собі дозволити, адже операцію треба закінчити, як запланував. Майор почав зав'язувати, як він любив казати, кінці з кінцями.

— Сьогодні треба з цим кінчати, — промовив він, ніби ні до кого не звертаючись. — Завтра на роботі відпочинемо. До речі, сержанте, ви ще мені щось хотіли сказати.

Сержант переминався з ноги на ногу. Вуса його стирчали візнобіч, і це ясніше від усяких

слів говорило майорові, що Квочку хтось остаточно збив з пантелику.

— Але хто? — запитав майор, напружившись усім тілом.

— Цуцик, товаришу майор. Рівно тридцять сім хвилин тому я напав на його слід.

— З ким був Цуцик? — майор поспіхом почав набивати люльку тютюном. Це надавало йому спокою й допомагало водночас зосередитися на головному, розмовляти з колегами, заспокоювати нерви й аналізувати.

— Доберман-пінчер був один. Він довго обнюхував стовбури дерев, тоді куші і раптом щез. І тоді я зрозумів: Цуцик загубив професора...

— Любий мій Квочко, ви припустилися неймовірної помилки, знехтувавши двома такими важливими деталями. Перша — професорів склероз: Шлапаківський просто міг забути про собаку; друга — захопившись якоюсь ідеєю, професор зайшов бозна-куди. Не собака загубила професора, а професор загубив собаку. І ще одне: Цуцик знову йшов, як і вранці, в напрямку аеропорту?

— Достеменно так, товаришу майор.

— Тоді все зрозуміло. Де ваша дівчина?

— Вона у колясці.

— У якій колясці?

— У моїй колясці, від К-750.

— То несіть... Я вибачаюсь... Запрошуйте її сюди... Бо ще, чого доброго, вона нас за бюрократів матиме. Самі ж — негайно в аеропорт. Сліди Цуцика шукайте там. Знайдете — телефонуйте. Про все інше — також... Це дуже важливо...

Сержант, віддавши честь, по-молодечому кру-

то повернувся й вийшов. Лейтенант Фостиков заздрісно глянув йому вслід і дещо напружився. Нарешті двері відчинилися й поріг кабінету переступила чарівна дівчина в голубому. Сержант стояв трохи позаду. Ніби для контрасту.

Це була продавщиця з книгарні «Фоліант». На ній все було голубе: голубий бантик, голубі очі, голубі повіки, голубі вії, голубий атласний халатик, голуба кофточка, голубі босоніжки і така ж голуба сумочка, зроблена під голубий панбархат. Стрункі голубі лінії і цей голубий колір були наче навмисне вигадані для її обличчя і ніжних хвиль зачіски. Майор ледве стримався, щоб не впасти, і тому негайно сів. Лейтенант Фостиков навпаки — підвівся, і йому стало ясно: «Це і є той момент, коли люди закохуються з першого погляду».

«Господи, — забувши про свої атеїстичні переконання; прошепотів майор Ситорчук. — Як вона схожа на мою Галю... Наче дві вилиті статуетки з однієї форми...»

— Вас звати Галина? — запитав тремтячим голосом майор.

— Так, Галина. Але звідки ви знаєте?.. Ми ж з вами не знайомі...

— Наші майор знають все, кардинально, — втрутився сержант і хотів було посміхнутися, але майор зміряв його таким крижаним поглядом, що Квочка відчув: завтра о дев'ятій нуль-нуль у нього розпочнеться нежить, а це так невчасно.

Майор приводив у порядок думки. Мозок його інтенсивно працював. Лейтенант Фостиков, який не знав, куди подіти свої закохані в Галю очі, дивився, як імпульсивно набухають

дві сині прожилки на майорових скронях, покритих першими ознаками легкої паморозі й бабиного літа. Майор думав. Він думав і дивився на дівчину в голубому.

Точнісінько так одягалась і його, Ситорчукова, Галина... «Тільки очі... Тоді ще не підводили дівчата очі голубим... Не було такої можливості й фарби», — зітхнув Ситорчук і відвернувся. Він відчув, як до горла підкочується непрошений тугий клубок, а з очей додолу просяться дві скупі чоловічі сльозинки. Майор до посиніння стиснув кулаки, взяв себе в руки і, повернувшись, по-батьківськи промовив:

— Розповідайте, Галинко, розповідайте.

У його голосі було стільки теплоти й ніжності, що Галина раптом не стрималась і заплакала.

— Тату, — ледь чутно прошепотіли її повні червоні уста, схожі на стиглу вишню сорту «бріот український». — Таточку...

Майор почервонів, як помідор. Він приголубив Галину і жестом наказав присутнім залишити кабінет.

Першим вискочив лейтенант; сержант, багатозначно крякнувши, вийшов останнім.

— Я не твій тато, Галино, — сказав майор. — Твоя мама помилилась.

— Мама не могла помилитися, таточку... Од вітчима у неї дітей не було...

— Господи, — тільки й сказав майор Ситорчук. — Невже таке може бути?

— Може, таточку, може...

— Але я з Галиною, тобто твоєю мамою, був один тільки раз... Один-єдиний — і отаке вийшло?..

— Як бачите, тату, — промовила дівчина в голубому, і майор піймав себе на тому, що останні слова він сказав уголос. «Оце вперше за все моє життя мене підвела інтуїція. Ніколи не думав, що таке вийде», — подумав про себе Ситорчук, не спускаючи з Галі очей.

— Що ж ти хотіла сказати мені, доню? — важко зітхнув майор і глянув на Галину, що сіла напроти... Її обриси ніби танули, розпливаючись, як відображення в струмочку води. Це запаморочення викликала не пачка скуреного тютюну, а зміна, що сталася в його житті. Як грім серед ясного неба... Він струснув головою, і його погляд прикипів до Галининих ніг, що так зухвало і звабно схрестилися за три метри від нього. «Так само завжди сиділа її мама... Гени! Вони передаються людям у спадковість, як чекові книги чи заповіти»...

— Які ж книги замовив у вас професор Шлапаківський?

Галина мовчки подала йому список.

— Господи! — знову вихопилося в майора Ситорчука. — Він замовив наших сучасних класиків. Одних-єдиних класиків. Ви тільки подивіться, Галино: А, Б, В, Г, Д, Е, Є, Ж, З, И, І, Й, К, Л, М, Н, О, П, Р, С, Т, У, Ф, Х, Ц, Ч, Ш, Щ, Ю, Я *. Тут усі класики. Всі до одного...

◆◆◆

* Щодо наших сучасних класиків, то автор, очевидно, навмисне ставить тільки перші літери їхніх прізвищ, щоб його не звинуватили в суб'єктивізмі. Але видавництво (журнал чи газета, словом, той, хто друкуватиме цей твір) може розсекретити літери і сказати читачам точно, хто із сучасників на сьогоднішній день уже класик, а хто — ще ні. Після видання цієї книги про це знатиме й сам автор. (Прим. ред.)

Квочка бере слід

Коли Галина залишила кабінет, майор Ситорчук ходив по ньому, рвав на собі волосся і приказував: «Як воно могло таке статися? Як?» Це було чи не єдине запитання, на яке майор не міг відповісти. За цим і застав його лейтенант Фостиков.

— Що вам сказала Парфенона Микитівна? — опанував себе Ситорчук.

— Зовсім мало, — відповів лейтенант.

— А саме?

— «Пішов у баню», — і зачинила двері перед своїм носом.

— Так, це справді небагато, — майор затуляв очі. — Навіть для мене. Але в цьому щось є. Як ви гадаєте, за кого вона вас прийняла?

— Мені важко сказати.

— А якщо добре подумати? — Майор примуржив око, чого з ним раніше ніколи не траплялось.

— Гадаю, за газетяра.

— Чому ви так гадаєте?

— Коли вона грюкнула дверима, — почав пригадувати Фостиков, — я гукнув їй: «Я із газети».

— І це її обурило?

— Мабуть.

— Ну, для чого, мій любий, говорити жінкам неправду? Адже навіть через двері видно, пробачте на грубому слові, коли ви брешете. А жінки це на віддалі відчувають. Інколи навіть по телефону. І це їх завжди обурює або

дратує. Брехню вони часто сприймають як правду. Особливо жінки бальзаківського віку. А Парфенона Микитівна відносить себе саме до такого, звичайно, не посилаючись на паспорт. Бо то документ і, до речі, виданий міліцією. Так що ви їй ще сказали? Сподіваюсь, на цьому ваш діалог не обірвався?

«Мені терміново потрібний Арнольд Іванович!» — гукнув я. А вона у відповідь: «Якщо вас цікавить отой матеріал, то він його забрав із собою. Може, вже й надрукували».

— Це вже цікаво, — протяжно мовив майор. — Отже, крім вас, Парфенону Микитівну відвідував ще хтось, і оцей Хтось нам, на жаль, не відомий. Але нам може бути відомо, якщо ми дізнаємось, що за матеріал написав Арнольд Іванович. Мабуть, у цьому й ключ до розгадки. Боюся, що сьогодні з операцією не впораємося, як я запланував. Доведеться попрацювати ще й завтра. У газетах — вихідний. Але якщо матеріал (гадаю, це фейлетон) уже побачив світ, то все закінчиться сьогодні увечері. Вам, Женю, доведеться зараз зайнятися інтелектуальною працею: перегорнути газети за два останні дні і подивитися, чи немає там чогось надрукованого під прізвищем професора Шлапаківського. Зайвого не читайте: професор під псевдонімом ніколи не виступає. Отже... — Майор, як завжди, не докінчив думки, бо задзвонив телефон.

— Телефони завжди дзвонять невчасно або навпаки, — виголосивши черговий афоризм, Ситорчук підняв трубку. — Слухаю вас.

— Доповідає Квочка, — долинуло з мембрани. — П'ятнадцять хвилин тому я взяв слід

доберман-пінчера. Голова у нього точнісінько як та, що в мішку. На кличку Цуцик пес не відгукується і навіть не повертає голови. Близько до себе не підпускає, весь час намагається щезнути з мого поля зору. Йде в напрямку аеропорту. Що робити?

— Вийти знову на слід і не злазити з хвоста. Але так, щоб не насторожити і не викликати у нього підозри. — Люлька у майора погасла. Здогадливий лейтенант підніс запальничку. Ситорчук вдячно кивнув і вів далі:

— Про кожну деталь повідомляйте додатково. Зрозуміли?

— Достеменно так!

— Все. — Майор поклав трубку і, звертаючись до лейтенанта, промовив: — Наша бібліотека сьогодні зачинена. Доведеться вам відвідати міську. Це, до речі, по дорозі до книгарні «Фоліант», але там довго не затримуйтесь. Галі потрібно виконувати план. Нам також.

Фостиков зашарівся. Майор підняв телефонну трубку і жовтим від нікотину пальцем повільно почав набирати номер.

— Алло! Парфенона Микитівна? Здрастуйте, люба. Говорить майор Ситорчук. Як ся маєте? Як Арнольд Іванович? Так, так. Взаємно... Я теж... Я радий за вас... По-доброму, так би мовити, заздрю... Ви все така ж... юна й вічно-зелена, як сказав поет, неначе кримський кипарис на узбережжі моря... Ну, що ви! Який компліме... Прошу, прошу... Ви так само любите канни і виноград? Я?.. Ну, звичайно. Аякже... Пам'ятаю... Забув... Та все ніколи... Шпигуни заїдають? Та що ви! Ми заїдаємо їх... Ви любите музику? Бетховен, Гендель, Бах! Я в за-

хопленні від його поліфонічних фуг... Це щось незрівнянне... Я перед вами в боргу... Обов'язково сходимо. Якщо вашого найдорожчого немає дома — пропоную сьогодні на «Лебедине озеро». «Танець маленьких лебедів»... Безперечно... Це, до речі, мій улюблений танець... І ваш? Я щасливий — наші смаки збігаються... Так ви відмовляєте старому парубкові? Отак все життя! Не можете? Мабуть, дома Арнольд Іванович, а ви його боїтесь? Ні... А де ж він? Міліція повинна знати? Це так... Але знаєте, якщо жінка зацікавлена, вона знає краще будь-якого слідчого... Так... І навіть за мене. Принаймні я в цьому переконаний. Кажете, пішов у баню? Уранці, й досі не було? І це вас не хвилює? Тепер стільки молодих дівчат. Звичайно. На професорів тепер мода... А вік не головне. Вас не турбує... Значить, ви не любите Арнольда Івановича... Нема за що? Так, згодний... А ви, як пишуть про ювілярів, саме у розквіті творчих сил і можливостей. Будь ласка. Спасибі, дякую... Якщо ви не проти, я приїду зараз... Що таке? Бігуді? Ви мені і в бігудях подобаетесь... Я не сміюсь... Одягніть поверх цього свою японську квітчасту хустку... Олександр... Запевняю вас... Так, так... Цілую ручку. — Ситорчук поклав трубку, і посмішка з його обличчя одразу шезла. — Якщо ви думаете, що ця розмова була проста балаканина, то ви глибоко помиляєтесь. Я з неї більше взяв, ніж міг припустити. Як бачите, до жінок завжди, запам'ятайте це, лейтенанте, ви ще молодий, недосвідчений, вам це у житті знадобиться... До жінок завжди потрібний індивідуальний, а не колективний підхід. Головне — знайти

у них найслабкіше місце — п'яту (я маю на увазі ахіллесову) і вчасно полоскотати її. Успіх забезпечено. Професор справді пішов у баню... Отож ви ті слова не сприймайте за двозначність. Ще вчора вони як завше полаялись. Через звичайний сімейно-побутовий дріб'язок. Він узяв рукопис, збірку поезій, автора вона не пригадує або не хоче казати, замість мішка прихопив портфель і пішов геть. Таке з ним трапляється часто. Дома не ночував. Тепер вона нікого не хоче бачити, навіть мене. Ви з цього щось зрозуміли, лейтенанте?

— Так точно. Тут щось не так...

— Безперечно, ви вгадали. Я не випадково наголошую на таких деталях: мішок, портфель, постійні сімейні чвари...

На столі знову підстрибнув і загарчав телефон. Майор вийняв люльку з рота і пішов до апарата.

— Доповідає сержант Квочка. Рівно десять хвилин тому він вийшов на злітну полосу...

— Хто вийшов? — стривожено перепитав майор Ситорчук.

— Цуцик, товаришу майор. Він піднімає голову в небо й починає вити. Так вие, що начальник аеропорту не може працювати. «Приберіть цього пса! Він діє мені на нерви. Чий це собака? Кого він тут виглядає?» Якщо літак приземляється, він весело вимахує хвостом і обнюхує пасажирів.

— На якій злітній доріжці він бігає? — Люлька майора спалахнула червоною жариною.

— На сімнадцятій.

— І тільки?

— Достеменно так!

- З якого часу це в нього почалось?
- У кого, товаришу майор?
- У Цуцика?
- З десятої години тридцяти хвилин...
- Виношу вам подяку, сержанте.
- Єсть, товаришу майор.

— Ще одна, ні, три деталі, мій любий. Негайно зайдіть до диспетчера вокзалу й уточніть: перше — які літаки злітали з сімнадцятої злітної доріжки між десятою і чотирнадцятою годиною дня; друге — номер того рейсу, прямий і зворотний, а також час його прибуття в наш аеропорт; третє — чи не зафіксоване на талончиках авіаквитків прізвище професора Шлапаківського? З цими даними — до мене. А втім, хвилинку — ми з вами, сержанте, через двадцять хвилин зустрінемося біля під'їзду будинку професора Шлапаківського. Раджу вам заскочити по дорозі додому і про всяк випадок переодягнутись. Вам усе ясно?

— Достеменно так! Що робити з собакою?

— Зробіть усе, щоб її затримали надійні люди й зачинили. Але не в камері схову, бо ще комусь спаде на думку викликати гицеля й накинути Цуцикові петлю на шию. Собака ні в чому не винний. Дійте, — Ситорчук поклав трубку і потер руку об руку з таким задоволенням і швидкістю, що в кабінеті запахло смаленим. Лейтенант схопився за карафку з водою.

— Не треба, лейтенанте, дякую. У мене долоні загартовані. Я щасливий. Квочка вийшов на слід. Це просто чудово. А тепер щодо вас. Ваша інтелектуальна робота звужується. Шлапаківський мав написати фейлетон для газети

«За літературні кадри», як мені повідомила Парфенона Микитівна. Отож, перегорніть підшивку лише цієї газети. До речі, ви цю газету передплачуєте?»

Лейтенант заперечливо похитав головою і засоромився.

— Шкода. Це надзвичайно цікавий, висловлюючись по-сучасному, часопис. Там уперше надрукували про нас повість, яка досить-таки самобутньо написана, але з абсолютно несподіваною кінцівкою. Ну, абсолютно. Навіть для мене. Але треба віддати належне редакції: кінцівка — то таки винятково її заслуга. Редакція припинила друкувати повість, не подавши тієї кінцівки взагалі. Оригінальний і цілком новий сюжетний поворот. Передплатіть обов'язково. Газета не тільки цікава, але й дешева — карбованець п'ятдесят вісім копійок на рік. Та це між іншим. — Майор пропустив повз себе лейтенанта і двічі підряд, але через відповідний інтервал, крутнув ключем, тоді стукнув двері плечима і, переконавшись, що вони зачинені, вийшов услід за лейтенантом на вулицю. На вулиці вже перецвітали каштани, але ще не падали і не розколювались, звільняючись від їжакуватої оболонки.

Розділ IX

Зустріч на серванті

Ліфт у будинку, де жив професор Шлапаківський, як завжди, коли сюди приходили майор Ситорчук чи сержант Квочка, зустрів

їх малогостинним лаконічним написом: «Не працює». Цей двозначний напис чомусь ніколи не подобався майорові, а сержантові — особливо. Він викликав у нього якусь дивну, досі не зафіксовану в медицині алергію — Квоччині вуса ставали правцем.

Довелося підійматися пішки. Речовий мішок, з яким у цей день Квочка майже не розлучався, тепер особливо відчутно нагадував про себе. «Мабуть, нижче лопатки з'явиться синець, — подумав сержант. — Але це не страшно — я ж неодружений». Сержант глянув на майора. Ситорчук ступав легко й невимушено. Квочка помітно відставав, хоч переступав одразу через дві сходинки. «Як же це в нього виходить? — запитував себе Квочка. — Не пропускає жодної сходинки, а йде швидше, ніж я. Очевидно...»

Та Квоччині роздуми перервав майор:

— Все робиться дуже просто, сержанте. Я частіше за вас переставляю ноги. В цьому і весь секрет успіху...

— Кардинально, — стрепенувся від несподіванки сержант. — Тепер я вже й сам це бачу... Двісті двадцять одна сходинка, — повідомив він, коли вони піднялися на тринадцятий поверх. — Нам ще залишилося рівно чотирнадцять...

Та майор, здавалося, його не чув. Його звичне до всього вухо несподівано вловило знайоме мецо-сопрано Парфенони Микитівни:

Яблука помила, яблука червоні...

Парфенона говорила віршами. Вона до когось зверталась. Отже, вона не одна. Невже

повернувся професор Шлапаківський? А чи повернувся? А може, він нікуди й не йшов?

— Якщо моя гіпотеза правильна, — тихо промовив Ситорчук, — то мені ще багато чого не ясно. Чим більше туману в цій справі, тим більше вона прояснюється. Залишається дві незначні деталі, котрих досі бракує в ланцюгу. У нашій роботі, запам'ятайте, сержанте, важлива будь-яка дрібниця. Навіть та, яка, на перший погляд, не має ніякої ціни. Про що свідчить, наприклад, цей веселий життєрадісний голос Парфенони Микитівни?

— Що в цієї жінки немає ніяких турбот, — відповів Квочка.

— Кардинально, як кажете ви. Ні турбот, ні трагедій. Їй живеться легко й весело. Але це тільки на перший погляд. Все тут значно глибше, сержанте. — Набивши люльку, Ситорчук закурив і випустив кілька синюватих клубочків диму. Квочка глянув на нього. На обличчі майора не ворушився жодний м'яз, він був спокійний, як сфінкс.

— Нам з вами, сержанте, потрібно тільки вчитись аналізувати, уміти робити припущення, будувати гіпотези і, врешті-решт, не зупинятися на мертвій точці. Йти далі й вище. — Вони піднялися на чотирнадцятий поверх. — Перш за все, ви повинні запитати себе: «Чому Парфенона Микитівна сьогодні говорить віршами, тоді як ще вчора вона розмовляла прозою?» Давайте сядемо на хвилинку на цьому підвіконні і все як слід обміркуємо. — Майор, зіпершись на ґрати вікна, глибоко затагнувся. — А говорить вона віршами тому, що в неї настрій піднесений і веселий. Отже, в її житті

на сьогоднішній день — ніякісінької трагедії. Правда, в народі кажуть: «Сьогодні смієшся, завтра — заплачеш». Таке трапляється часто. І це може трапитися і тут, якщо ми вчасно не вживемо запобіжних заходів. Вам Голубей сказав, що Парфуша вигнала Нолика. Якщо ті слова, як ви кажете, достеменні. — Майор замовк і приклав до вуха долоню човником. — Ви тільки прислухайтесь... Послухайте, про що співає цей баритон. Як він звертається до Парфенони Микитівни.

Сержант нашорошив вуха. До його слуху долинули такі слова:

О Парфеноно, яблука чудові,
Але у них малий недолік є...

Голос Парфенони Микитівни:

Недолік, кажеш? А який, коханий?

Тенор:

Що мало їх мені ти подаєш...

— Як в опері, — тихо прошепотів сержант.

— Саме так, сержанте. Вони співають на мотив моєї улюбленої арії з опери. — Майор ще раз прислухався. — Ви спіймали нитку, сержанте?

Квочка поморщився. Вуса його зробилися іжакуватими, наче дві мікроантени від мініатюрного радіопередавача.

— Не спіймали? Ну як же? Це відомий мотив, арія з опери «Альцеста» Люллі. Так, саме Жана-Батіста Люллі — італійця, який став французьким композитором. До речі, він у чотирнадцять років був скрипалем і танцюристом

при дворі Людовіка XIV. Невже ви не знали цього, Квочко? Ай-я-яй! Соромно. Оперні театри треба відвідувати, сержанте. І муздраматичні. І не тільки тоді, коли ви там патрулюєте. Не обкрадайте себе, Квочко.

Майор ще раз прислухався.

— Доніцетті, — вирвалось у нього крізь тютюновий дим. — Ну звичайно, Доніцетті. «Любовний напій». Ох і шахрай, ох і негідник! Так обкрадати, — майор затагнувся, — класику. Ви чуєте, Квочко, якого він пускає півня? А фальш? Скільки в ньому фальші... А він міг би стати чудовим оперним співаком, якби пройшов по конкурсу і не спився. Ох і пройдисвіт. Ще одного півня запустив...

При слові «півень» Квочка напружився і двічі беззмістовно крякнув.

— Ні, що не кажіть, Квочко, а жінки всі однакові. Я знаю, ви засуджуєте ці мої погляди, але повірте мені на слово... Там, де серце бере владу над розумом, воно завжди обдурює його. Саме тому я й досі не одружуюсь. — Ситорчук замовк. З горішнього поверху спускались двоє і щось тихо говорили про житлово-комунальну контору, при цьому на кожному кроці промовляли слово «ліфт». Коли вони пройшли, Ситорчук продовжував:

— Як казала Нінон Ланкло, де початок приязні, там кінець коханню, а вже кінець приязні там, де початок зради. Що ви на це, Квочко?

— Не задавайте мені таких важких питань, — ледь не заплакав сержант. — Я людина практична. Давайте швидше приступимо до діла...

— Це все так. Але саме ви, сержанте, своєю думкою про оперу підказали мені чудову ідею. Якщо я не помиляюсь, то це і є та центральна ланка, якої мені так не вистачало у моєму ланцюгу. Тепер мені все зрозуміло. Точніше, майже все. — Майор потер пальцями скроні. Сержант подивився на нього і про себе сказав: «Боже, яка тільки голова! Кросворди розгадує, неначе горіхи лущить».

— Приготуйте, сержанте, нашатирний спирт і ватку, — тихо наказав майор. — А потім уже голову. — Ситорчук підійшов до дверей і натиснув на кнопку, що нагадувала йому таблетку аспірину.

«Знову цвітуть каштани», — програв електродзвоник, і опера в кімнаті припинилась. Стало тихо, як у діжці з вапном. Десь скригнула мостина. Майор вловив ледь чутний шерхіт. Йому здалося, що хтось у синтетичному халаті крадькома просувається до дверей. Ситорчук спробував уявити собі вигляд незнайомця: молодий, кремезний, спритний. Може, це він підійшов до дверей і заглянув у вічко. Ні, так може ходити тільки жінка, яка вже не помічає ледь чутного шерхоту синтетичного халата чи капронових панчіх. «Цей звук доступний тільки чоловікам», — подумав майор і ще раз натиснув на кнопку. Цього разу електродзвінок видав цілу строфу «Київського вальсу».

— Не квартира, а музикальна шкатулка, — озирнувся майор. Квочка стояв блідий і переляканий. Почулись чийсь кроки. Десь за стіною чотири рази ударив старовинний годинник. У сержанта пішов мороз поза шкірою. Прискорено

забилося серце. Останнім зусиллям волі він примусив себе дихати так, як майор, — повільно й тихо. Двері прочинились, і раптом до ніг Квочки упала золота смужка електросвітла.

— О, майор Ситорчук, — люб'язно посміхнулася Парфенона Микитівна, ставши на порозі. — Ви таки приїхали... Але, я бачу, не самі... Щось сталося?

— Нічого особливого. Я хотів би бачити Арнольда Івановича, — він пильно глянув їй в очі. Вона витримала цей погляд і, не кліпнувши, відповіла:

— Пробачте, але він тут більше не живе.

— Як? — цього разу довелося дивуватися майорові.

— Ми з ним розлучаємось. — Парфенона Микитівна посміхнулася, як реєстраторша в Палаці щастя. — Щоправда, не офіційно. Але він запевнив мене, що додому не повернеться...

— Але я бачу деякі його речі...

— Нолик... Пробачте, це я по-домашньому... Сила звички... Арнольд Іванович, — Парфенона Микитівна помітно хвилювалася, силкуючись вичавити невимушену усмішку, — сказав, що збирається купити особняк або кооперативну квартиру... Це я порадила йому. У нас, знаєте, — посмішка з її уст зeszла, — не складається спільне сімейне життя. Він ніяк не може зрозуміти, чого я хочу... У нас, виявляється, немає спільних інтересів. Я б вас запросила до господи, але... Я така розпатлана... Знаєте, вихідний... Одне слово, санітарний день, як на дверях крамниць пишуть...

«Артистка, — подумав про неї сержант Квочка, — оперна. Щойно співала, а тепер...»

Майор озирнувся й сердито зиркнув на Квочку, немов кажучи: «Давайте без цих образливих слів, сержанте».

— Тоді ми на секунду до вас, Парфеноно Микитівно. Нам би хотілося показати вам одну річ, але не тут, у коридорі...

— О, будь ласка, — знову посміхнулась вона. Квочка вдруге подумав про неї те саме, що й першого разу.

— Ви повинні взяти себе в руки і, дуже прошу вас, не втрачайте свідомості, — продовжував Ситорчук. — У нас багато справ. Нам ніколи.

— Я спробую, — мовила вона. Сержант розв'язав мішок і увімкнув у коридорі світло. На колишній голові доберман-пінчера, у його скляних очах, спалахнули два злих вогники.

— Проня, — сплеснула руками Парфенона Микитівна і закотила очі. Сержант підніс їй до носа ватку з нашатирним спиртом.

— Я більше не буду, — заспокоїла їх Парфенона Микитівна.

— Хто така Проня? — перепитав майор.

— Рідна сестра Цуцика. Вони були з Цуциком близнюки. Проня трохи старша. На декілька хвилин буквально...

— А мішок? Мішок не Арнольда Івановича?

— Ні, Арнольд Іванович тоді пішов з портфелем. Я саме мішок випрала...

Ситорчук робив вигляд, що він уважно слухає Парфенону Микитівну, а сам тим часом розглядав кімнату. Раптом його ніби паралізувало. Майор відчув, як у нього всередині щось охолело. Крізь мундир він відчув на собі чийсь гострий погляд. Він рвучко обернувся, але за

спиною нікого не було. Та він не міг побороти свого збентеження. І тут його погляд упав на поліровану стінку серванта, що стояв у вітальні. Наче у тьмяному відображенні дзеркала, на стінці серванта чітко відбивалася тінь людини, яка сиділа у кріслі і не спускала з майора очей. Погляди їхні схрестилися. Майор відчув, що в нього, як і в Квочки, по спині пробігли мурашки.

— Вибачте, — звертаючись до Парфенони Микитівни, — сказав майор Ситорчук. — Якщо повернеться Арнольд Іванович і матиме час, хай навідається до мене. Я для нього приборіг досить рідкісну книгу. На все добре!

Вони швидко вийшли. Повз них угору повільно поповз ліфт. У ньому їхав у спецівці і з перекинутими через плече мотками дроту електрик.

— Ви його бачили? — звернувся майор до сержанта Квочки аж на вулиці.

— Достеменно так! — відчеканив сержант. — Я зустрів його на серванті.

— Ви знову не точно висловлюєтесь, Квочко. З завтрашнього дня раджу вам взятись за український правопис. Загляньте і в словник наголосів. У вас, до речі, з цим теж негаразд. Ви кажете: сёрвант, а треба — серва́нт.

Розділ X

Несподіваний запис

До директора онкологічного науково-дослідного інституту, заслуженого хірурга республіки Григорія Петровича Полосуна, майор Си-

торчук вирішив навідатися сам. Думка ця спала йому в останню хвилину. Григорія Петровича, на превеликий жаль і здивування Ситорчука, вдома не було.

— Він на дачі,— відповіла дружина, яку спочатку майор Ситорчук прийняв за доньку. «Багато сучасних шлюбів і мене збивають з пантелику», — подумав майор і вирушив на дачу.

Професора Полосуна він застав з цеглиною і якимось незрозумілим предметом в руках, якого тупим аж ніяк не можна було назвати навіть після заключення медекспертизи.

— Кельма. Звичайна мулярська кельма, — пояснив професор. — Правильно слід називати «кельня». Слово німецького походження. Вперше зустрічається в рукописах на землях Північної Рейн-Вестфалії. Звідти, очевидно, і до нас перейшло.

— Чесно признатися, — посміхнувся майор, — саме цього я й не знав.

— Чого саме? — перепитав професор. — Кельні, як предмета, і для чого вона застосовується, чи її, так би мовити, топонімічного походження?

— І того, й другого,— майор вийняв люльку з рота, щоб ще раз подарувати професорові свою чарівну посмішку.

— Свого часу письменник Достоевський (ви, безперечно, про це знаєте) був і доктором наук. Майор кивнув ствердно головою.

— На жаль, його докторська праця не збереглася. Детально про це я вам розповім під час полудня. А зараз хочу сказати таке. Доктор Достоевський говорив: «Якщо хочеш пізнати, яка перед тобою людина, — придивись,

як вона сміється. Ніщо її так не видає, як сміх».

Майор відчув, що він, як і лейтенант Фостиков, починає пекти раків.

— О, вам нема чого червоніти. Ви смієтесь так, що про вас у будь-кого складеться тільки гарна думка. У мене, бачите, на дачі так, як в Уїнстона Черчілля — відомого англійського політика й дивака. Він усі свої дачі будував сам. Я роблю те ж саме. Він примушував брати, як ми вже домовилися з вами говорити, кельню в руки і класти цеглу. Але це стосується тільки гостей і знайомих. Тільки... А вас, наскільки мені відомо, я бачу вперше. Втім, я можу помилятися. Якщо ви захочете роздягнутися й посмажитися на сонці, я безпомилково визначу, були ви в мене чи ні. Як не парадоксально, але більшість своїх пацієнтів я впізнаю не по обличчю, а по швах. Так, так, молодий чоловіче, ви не посміхаєтесь, бо саме про цю посмішку нічого доброго не міг би сказати сам Достоевський. Шов, який я накладаю на рану, особливий, так званий орнаментальний. Щось на зразок вишивання решетилівським хрестиком. Так будемо роздягатися чи ви мені самі відрекондуєтесь?

— Майор Ситорчук. — Він підійшов до професора й потиснув йому руку. — Або, як колись казали, комісар кримінальної поліції.

— О, дуже... А втім, хто його зна... Коли міліція тебе турбує у вихідний день, то...

— Саме так, Григорію Петровичу. Мене цікавить ваш колега професор Шлапаківський.

— Оцей дивак двадцятого століття? А що він там ще накоїв?

— Ви скажіть мені, що він у вас накоїв?

Професор Полосун поклав цеглину, витер фартухом руки, як це роблять часто господарки, яких відривають від роботи, і почав:

— Він залишив свою роботу саме тоді, коли вона, по суті, завершувалася. Для нас це було такою несподіванкою, що увесь інститут зі мною на чолі схопився за голову. Уявіть собі, він три дні тому взяв відпустку за власний рахунок, кинув усі свої лабораторні роботи й пішов.

— Чим він це мотивував?

— Сімейними обставинами, і тільки. «Ви не маєте права. Морального права, — сказав я йому. — Особливо зараз. Якщо ваш винахід дасть бажаний результат, ви, Арнольде Івановичу, будете тією першою людиною в світі, якій поставлять золотий пам'ятник». Ви догадуєтесь, про що йшлося в його праці?

— Так. І що він вам на те?

— «Сьогодні або ніколи», — кинув таку сакраментальну фразу, рішуче скинув халат і, не попрощавшись, пішов геть. Де він тепер?

— Саме це питання і нас цікавить, Григорію Петровичу, — відповів майор і, потиснувши руку, пішов у напрямку аеропорту, який виднівся з дачі професора Полосуна.

Розповідь Григорія Петровича дещо настожила Ситорчука. Поведінка професора Шлапаківського здалася йому справді трохи підозрілою.

Довелося починати все спочатку. Майор вирішив негайно побувати в аеропорту. Він ішов лісовою стежкою навпрошки. Пахла хвоя, ромашки, вседопомагаючі грицики і ще якісь

корисні й некорисні лікарські рослини — харч гомеопатів, але майору Ситорчуку в ці хвилини було не до них. Він ніколи не гадав, що така проста, на перший погляд, операція може дати таке серйозне ускладнення. Покушуючи чубук люльки, він ішов і по дорозі шукав отого ключика до розгадки цієї заплутаної й начебто такої прозорої історії. Навіяна сержантом Квочкою ідея про те, що професор Шлапаківський втік або його викрали за кордон, не давала йому спокою. Тепер, після зустрічі з професором Полосуном, ця ідея начебто мала під собою фундамент. Вона затіняла всі інші гіпотези, відтісняла їх на другий план.

Майор сам собі заперечував, розмовляв, дискутував, шукаючи істини. Професор Шлапаківський не міг зрадити. Це не вкладалось в майоровій голові.

«Забути портфель, викрасти з портфеля чи з мішка... Професор часто ходив і з мішком. З речовим. Саме такий речовий мішок був сьогодні украдений в аеропорту. Ситорчук згадував: — Хтось запуслав у нього руку. А що, коли?.. А що, коли?..» — Мурашки перебігали через лісову стежину повз майорові ноги.

Раптом десь ніби пролунав вибух, і це майора немов підштовхнуло. Він знову пішов по прямій. «Для завершення операції в моєму ланцюгу, по суті, не вистачає однієї ланки — професора Шлапаківського. Він розтанув на обрії, як інверсія від реактивного літака». Майор підняв голову. Реактивний літак, поблискуючи сріблом, швидко прорізав блакить неба, залишаючи після себе білий пухнастий хвіст.

— Інверсія, інверсія, — шепотіли губи майо-

ра. — Інверсія в небі. Інверсія. Версія. Ну, звичайно, версія. Небо, літак, Цуцик в аеропорту, злітна полоса. — Майор аж упрів. — Отже, я ще не втратив здатність до асоціативного мислення.

Ситорчук насилу перевів подих. Але як? Як він міг потрапити в небо? Якби в цю хвилину майор поглянув на себе в дзеркало, то помітив би, як на його правій скроні почала сивіти ще одна волосина. В аеропорт! Тільки в аеропорт!

Сержанта Квочку він побачив здалеку і зрадів, немов рідному. Такої радості він уже давно не відчував. Тепер майор Ситорчук, як ніколи, розумів Архімеда, який вискочив голий з ванни, біг багатолюдною вулицею і кричав: «Єврика!». Саме це слово хотілося зараз вигукнути й майору Ситорчуку, але солідність і роки стримували майора в своїх невидимих лабетах.

Квочка теж помітив майора Ситорчука, цивільний костюм якого нагадував, що перед ним людина струнка й підтягнута, як і всі, що більшість свого життя провели в мундирах.

— Що нового, дорогий мій? — Майор Ситорчук уперше вибрав таку форму звертання до сержанта Квочки. Той розчулився й мало не зронив на розпечений асфальт аеропорту гарячу і свіжу сльозу.

— Рівно о чотирнадцятій годині сорок п'ять хвилин за київським часом я прибув до інвентаризаційного бюро. За 365 днів минулого року і за 167 цього року в жодному документі не зафіксовано ім'я Арнольда Івановича Шлапаківського. Є Шлапаки, Шлапакови, Шлапаківичі, Шлапаченки і навіть один Шлапаковський, але Шлапаківського нема.

— Я так і знав. Якщо ви, Квочко, скажете, що ідентичні записи ви знайшли і на контрольних талончиках авіаквитків, я розцілюю ваші вуса, хоч вони й прокурені.

— Достеменно так! Подібні прізвища зафіксовано й на семи авіаквитках.

— Що ще нового?

— О шістнадцятій годині сорок п'ять хвилин зустрів якогось підозрілого типа з фотоапаратом. Він на всю залу, де сиділо не менше ста п'ятдесяти пасажирів, горланив, що професор Шлапаківський викрав у нього якісь документи і втік за кордон...

— Овва! — вигукнув майор Ситорчук, і люлька тільки якимось чудом утрималася в роті. — Оце новина! Чого ж ви мовчали, дорогий мій Квочко.

— Ви мене вчили доповідати все в строгій хронології, — відповів сержант. — Щоб не вийшло плутанини.

— Ви, Квочко, геній. Таких, як ви, мало, але вони серед нас. Де ж той фотолюбитель?

— Він щойно був на другому поверсі...

Коли майор Ситорчук і сержант Квочка піднялись туди, від фотолюбителя, як умовно назвав його майор Ситорчук, і слід прохолов.

Розділ XI

Друга розповідь майора Ситорчука

Вони абсолютно випадково зустрілися в міському парку культури і відпочинку: майор повертався до себе, лейтенант ішов до майора. Точніше, Фостиков чи то прогулювався, чи то

за кимось слідкував. Він час від часу заглядав до невеличкого томика, потім закривав його і, заплющивши очі, щось тихо шепотів.

«До чого він так ретельно готується?» — подумав майор. Потім, поглянувши на щасливу й одухотворену ліву половину обличчя лейтенанта Фостикова і на оповиту ледь помітним серпанком смутку праву, — зрозумів, що:

а) лейтенант закохався у конкретний об'єкт, про що свідчила його усмішка й одухотвореність;

б) ніякого фейлетону у газеті «За літературні кадри» під прізвиськом професора Шлапаківського він не знайшов, — про це говорив на його обличчі ледь помітний серпанок смутку.

Майор уперше бачив таким свого підлеглого. «Чого тільки не витворює з людьми справжнє кохання, — пропускаючи повз себе Фостикова з заплющеними очима, подумав майор. — Повна забудькуватість і ніякої тобі уваги до своїх найближчих, навіть значно старших за званням».

Іншим разом майор влаштував би лейтенантові «протирочку з пісочком», як він любив висловлюватися, але тепер, коли операція підходила до кінця, коли він нарешті розв'язав усі головні питання, відкинувши від них другорядне і випадкове, коли в цій загадковій історії не залишилося майже жодної білої плями, бо, проаналізувавши і зіставивши всі факти в строгій послідовності, майор вималював у своїй уяві чітку й не зовсім доступну звичайним смертним картину, Ситорчук не міг покарати лейтенанта Фостикова. Для цього в нього була й інша причина...

Майор підійшов до лейтенанта ззаду і м'яко поклав свою сильну руку на рівне, ніби спеціально створене для погонів плече.

— Ви знайшли її? — запитав Ситорчук.

— Так точно, товаришу майор, знайшов. — Від несподіванки лейтенант здригнувся, але відразу ж опанував себе.

— Мене цікавить газета «За літературні кадри».

Лейтенанту стало ніяково. Він спіймав себе на тому, що зараз думає не про газету, і почервонів, як осінній стиглий помідор сорту «маяк червоний».

— Ніяких матеріалів під ім'ям професора Шлапаківського за останній місяць в ній не виявлено, — відчеканив він.

— Схоже на те, що дівчина в голубому вас почала цікавити більше, ніж операція, — зауважив Ситорчук, пересуваючи чубук люльки з одного куточка губ в інший. — Ви все-таки з нею зустрілися?

— Але, товаришу майор, як ви про це здогадались? Вам розповів Голубей?

— По-перше, лейтенанте, я сьогодні його не зустрічав, по-друге, не згадуйте, будь ласка, при мені цього імені. З деякого часу я відчуваю до цього старого донжуана неприязнь. Цей інтриган і серцеїд чимось притягує до себе молодих дівчат. — Після цих слів майору аж моторошно стало. Він на мить заплющив очі й з острахом подумав, що б сталося, якби Голубей хоч один-єдиний раз провіз на своєму «Москвичі» 13-13 Галину?..

«Ні і ще раз ні. Теперішня молодь не така, як була колись, у ті безпросвітні, безлекційні

часи. Тепер майже всі з вищою освітою. Товариства «Знань» та «Дружби» добре укомплектовані досвідченими лекторами. Досвідчена тепер і молодь — з першого разу її на гарячому не спіймаєш». Це майора трохи заспокоїло і надало йому нових сил та енергії.

— А те, що ви сьогодні як ніколи щасливий, ніби вам щойно вручили медаль за доблесть і відвагу, — майор узяв лейтенанта під руку, — це я одразу помітив. Такими щасливими бувають тільки поети, винахідники й ті, хто вперше і по-справжньому закохуються. До речі, я не менш щасливий за вас. Можу поділитися з вами своєю радістю. Я почуваю себе, як Архімед після того, як він вискочив з ванни. Може, присядемо на хвилику? — запропонував майор, вказуючи на лавочку. — Я нарешті розв'язав рівняння з багатьма невідомими. Те рівняння, яке стільки годин підряд мучило мене. Дякуючи цій формулі, мені тепер усе зрозуміло.

— Що ви кажете?! — само по собі вихопилось у лейтенанта.

— Уявіть собі. Ви ніколи не подумали б, що все так геніально і просто. — Майор вийняв записника і кулькову ручку. — Я тепр сам дивуюсь, що не додумався до цього з першого разу. Ви тільки погляньте на цю звичайну і таку доступну кожній більш-менш освіченій людині формулу, завдяки якій я дійшов істини:

$$a' = a/v - \frac{VX}{c} / x = a/x - yv; \quad y' = y/o - o/$$

де $a = \frac{1}{1-v_2}$, $v = \frac{y}{c}$.

звідси $p - y - a = 0$. Ви все зрозуміли, лейтенанте?

— І це ви тільки-но розв'язали, товаришу майор?

— П'ять хвилин тому. В лісі. По дорозі в аеропорт. Ви й не повірите. Як я до цієї простої формули не додумався раніше?!

— Я в захопленні, товаришу майор.

— Ой, перестаньте, лейтенанте, дивувати мене своїми захопленнями і запитаннями. Якщо хочете від мене відповіді, то я скажу — є. Але зараз мова не про це. У цій формулі невідомим залишився, як бачите, тільки «ікс». Але тепер він, по суті, уже ролі не грає. Отже, операцію завершуємо сьогодні. Ми вклались навіть на один день раніше запланованого строку, тобто сьогодні почали — сьогодні й кінчимо. І ще маємо в запасі, — майор глипнув краєчком ока на годинник, у якому були вмонтовані цифри, циферблат, три різної довжини стрілки, календар, маятник, мікрофотоапарат, магнітофон, радіопередавач і будильник, — п'ять з половиною годин. Бачите, як важливо сьогоднішньому слідчому бути всебічно озброєним знаннями, що для нас віками виробляли генії людства. Так що ви все зрозуміли, мій любий?

— Все, товаришу майор, крім одного.

— Звідки я дізнався, що ви тільки-но зустрічалися з Галею? Ну, це простіше, ніж сучасному поетові заримувати народну усмішку чи анекдот. По-перше, все відбито у ваших очах, як на екрані «Юність-2». По-друге, у вас у руці новісінька збірка поезій Андрія Малишка. До речі, він теж мій улюблений поет. Ви її придбали у книгарні «Фоліант» і поклялися дівчині в голубому, що вивчите до завтра вірш:

Цвітуть осінні тихі небеса...

— Це так, — признався Фостиков. — Але я цю збілочку міг купити в будь-якому кіоску, не обов'язково у «Фоліанті».

— Не могли. По-перше, ви поезією до сьогоднішнього дня, наскільки мені відомо, не захоплювалися. По-друге, Малишко — улюблений поет Галини, а, по-третє, вона сьогодні вам сказала: «Як, ви не любите Малишка і вважаєте себе культурною людиною?» — Очі майора спалахнули добрим молодечим вогником. — Чи не так? Це, між іншим, її улюблена фраза, як і отой вірш, що вона порадила вам вивчити до наступного побачення. До речі, ця фраза колись була сказана мною матері Галини.

Майор несподівано замовк. Ліва його брова ледь помітно смикнулася. «Це, може, оте єдине, що я залишив їм на спогад про себе. Саме ця фраза сьогодні й видала мене, — подумав Ситорчук. — Кожна людина має свою таємницю. Одна її все життя носить за пазухою і нікому не розповідає. Буває, так і вмирає з нею. У другій вона несподівано впливає на поверхню, як отруєна спиртзаводом риба, і тоді все розкривається, як у мене. Але я тепер не жалкую за цим. У мене доросла дочка, і така розумна. В поривах краденого кохання завжди народжуються генії. Але це не той випадок. Дочка в холостяка? Смішно? Сумно. Парадокс. Але хіба таких парадоксів не буває в житті? Скільки завгодно». Майорова люлька давно погасла. Ситорчук на мить задумався, наче забув і про операцію, яку ще треба було конче завершити, і про присутність свого підлеглого, котрий сидів поруч і не спускав із свого шефа очей, бо намагався в усьому його наслідувати.

Фостиков дивився на нього і собі думав: «Невже в нашого майора може бути нечистим сумління?»

— Може, воно в мене й нечисте, — ніби вгадуючи лейтенантову думку, самокритично посміхнувся майор. — Ви пригадуєте сьогоднішню мою зустріч з Галиною?

— Так, товаришу майор, — насторожився лейтенант. — Що вона тоді вам сказала?

— Дуже багато, лейтенанте. Більше, ніж я сподівався. — Майор відчутно почав хвилюватися, і те хвилювання передалося Фостикову. — Вона моя дочка...

— Як? — Ледве не підскочив лейтенант, але не зумів. Він тільки глянув на лавочку, але нічого не сказав. Думки його були зайняті іншим: лейтенант спіймав себе на тому, що в нього виробився мовний штамп: «Як? Але звідки?» За чистоту мови треба боротися, вчив майор, і уникати штампів.

— Так, вона моя дочка. Ви ж несподівано для мене можете стати моїм родичем. Принаймні у практиці такі випадки трапляються. — Майор потягнув ротом повітря, люлька була порожня, а надвечірне повітря — з присмаком тютюну.

— Давня ця історія, Женю. — Ситорчук перейшов на батьківський тон, і лейтенант відчув, що в цю хвилину Галина ніби стала йому ближчою й ріднішою. У майора ж на серці було важко.

— Дуже важко, Женю. Важко ворушити історію двадцятирічної давності. Хотілося б виправити помилку молодості, — але як? Був і я колись молодий. Молодий і, як казав поет,

закоханий по вуха. Я вам хочу звіритися, Женю. — Майор нелегко зітхнув. — Любив я, як ви оце тепер кохаєте Галину, її матір. Важкі то були роки. Ніколи нам було займатися коханням. Часу не було. Все наскоком. Весь час у погонях, весь час когось ловив. Ніколи було й зупинитися. Всього один раз. Один-єдиний раз. — Майор ще раз зітхнув так важко, що лейтенант почув, як у Ситорчука тріснула діафрагма. — Більше ми з матір'ю Галини не зустрічалися. Згодом вона вийшла заміж... За якогось інженера. У них народилася дитина. Мені й тоді здалося це трохи підозрілим і трохи передчасним. Але в моєму здогаді не вистачало однієї ланки. Тоді я так і не докопався до істини. Але тепер, рівно через двадцять два роки, я розгадав цю таємницю...

— Але Галі зараз двадцять років, — заперечив лейтенант.

— Ви впевнені? — Майор повернувся і глянув прямо в карі очі свого юного колеги.

— Абсолютно впевнений, — відчеканив Фостиков. — Я тримав у своїх руках її паспорт...

— У міліції теж могли помилитися, хоча це й рідко трапляється... А втім, хто зна, може, це буде перша в моєму житті таємниця, яку я так і не розгадаю. — Ситорчук хотів було підвестися, але не зміг. «Невже здають ноги? — подумав він. Воно й не диво, адже стільки попоходив!» — Він глянув на лейтенанта, але той теж сидів, як турецький падишах під балдахином.

— Вставайте, лейтенанте, — наказав Ситорчук.

— Але я не можу, товаришу майор. Лавочка пофарбована...

Ситорчук кинув погляд через плече і тільки тепер побачив великий шмат білого паперу, на якому червоними літерами хтось вивів застережливий напис.

— Тепер я, як ніхто, розумію геніїв під час великих відкриттів, — промовив він. — Неуважність — їхній вічний супутник. — І з силою відірвався від швидкосохнучої фарби.

Розділ XII

Таємнича знахідка

Аерофлотівське кафе «Гелікоптер», куди майор Ситорчук зайшов, було напівпорожнє. Тільки у віддаленому куточку стояла висока грудаста блондинка і їла виноград, запиваючи кавою. З її зовнішності було видно, що вона когось із нетерпінням чекала, нервово обриваючи виноградне гроно, і; здається, не пережовуючи, ковтала. Майор відвернувся.

«Отут і я вип'ю», — подумав він, підійшов до чистого столика і, глянувши на офіціантку, яка була ширша, ніж вища, лагідно сказав:

— Красуне, будь ласка, чашку кави.

— Щойно прийшов — і вже подавай йому каву. — Пропливла повз нього офіціантка, як айсберг у тропіках: вигляд холодний, але паруючий...

— Я дуже поспішаю, — мовив Ситорчук тоном директора тресту їдалень та ресторанів. Офіціантка зупинилась, допитливо глянула на його спортивного крою фігуру і промовила все тим же голосом:

— Усі спішать...

— У мене багато роботи, — додав майор тим же тоном, який йому самому не сподобався.

— А в кого її мало? Ти думаєш, у мене мало?

Майор ні про що не думав. У цей час його голова, як і шлунок, відчували деяку порожнечу, а по-іншомовному — вакуум.

— Поки ви говорите, — ледь стримував себе Ситорчук, — уже б можна було не те що каву, борошно змолоти...

— У нас кава розчинна. Одесько-кишинівського розсипу...

Ситорчук повернувся й рушив до виходу. «Зіпсований настрій — зіпсований апетит», — виник у нього в голові ще один афоризм.

— Отак завжди: замовляють, а тоді тікають. Тільки голову морочать. Алкоголіки, — долинули до нього останні слова офіціантки.

При виході з аеропорту Ситорчук зустрів Квочку.

— Ви відвезли собачу голову до ветлікарні? Що показала експертиза? — запитав майор.

— Нічого не показала, товаришу майор, — відрепортував сержант. — Сказу в собаки не було. Голову відтяли даремно. Так сказав лікар. Знайшовся хазяїн голови...

— Чиеї голови? — механічно перепитав Ситорчук, думаючи про щось інше...

— Собачої, товаришу майор.

— Квочко, скільки я вас учив: будуйте фрази точно і правильно. Ви хочете сказати, що знайшовся чоловік, у якого викрали торбу з собачою головою?

— Так, — кивнув головою сержант. — Він сьогодні вранці прилетів з району. Ви вгадали...

«Я ніколи не вгадую, а мислю», — хотілося сказати майорові, але він сказав зовсім інше:

— А що ще нового?

— Нічого, — відповів сміливо Квочка.

Оскільки майор Ситорчук був без мундира, сержант і собі насмівився задати питання:

— А у вас?

— Погані справи.

— Чому? Гіпотéза не сходиться?

— По-перше, не гіпотéза, а гіпóтеза, а по-друге, ваша подруга, офіціантка Маша, зіпсувала мені настрої...

— Це тому, що без форми, товаришу майор. Треба завжди ходити у формі... Тоді повний порядок і повага. Маша поважає мундири.

— М-да! — промовив своє улюблене слово майор і, прямиуючи до автомашини, наказав: — Ви от що, сержанте. Негайно встановіть, за яким столиком у ресторані сидів професор Шлапаківський. Накажіть, хай на той стіл поставлять табличку «Замовлено». Стола бажано обгородити з чотирьох боків вірьовкою, щоб ніхто з безграмотних відвідувачів не сів. Поставте до відома директора ресторану. Стіл ретельно обстежте...

— Єсть, товаришу майор.

— Ще не все... Знайдете найменший предмет, хай на перший погляд навіть нічого не вартий, — замініть його ідентичним...

— Яким-яким, товаришу майор?

— Ідентичним, як сучасні критики пишуть, тобто подібним. Тепер ви мене зрозуміли?

— Достем...

— Тоді... — Майор задумався. — У вас своя людина у ресторані є?

Квочка ствердно кивнув головою, мовляв, аякже. На кожній зміні...

— Доручить їй не спускати очей з відвідувача, який за будь-яку ціну захоче сісти тільки за цей столик.

— А якщо той запропонує червінця?

— Хай дозволить і особливу увагу зверне на його руки. Коли він шукатиме той предмет, що знайшли уже ви, сержанте...

— Але я...

— Не знайшли, так знайдете... Я гадаю, знайдете, хоч моя додаткова версія може бути й помилковою. Як тільки він витягне підмінений вами предмет, нехай негайно зателефонують мені. Все... Знайдете предмет і негайно до мене... Це, здається, моє останнє доручення.

Сержант Квочка, повертаючись з аеропорту, саяв, як начищені гудзики на мундирі лейтенанта Фостикова... Ще б пак! Адже він повертався не з порожніми руками. У його кулаці лежала міцно затиснута копійчана монета.

— Ось ідентичний предмет, — промовив зі смаком Квочка, який не менше цифр полюбляв малознайомі, іншомовного походження слова, і розтулив трохи спітнілу долоню. — Знайшов.

— Де саме?

— У ресторані, товаришу майор...

Лейтенант іронічно посміхнувся.

— Сміється той, хто сміється останнім. Ці слова, здається, сказали ви, товаришу майор? — звернувся Квочка до шефа.

— Так, — відповів майор. — Я вживаю їх частіше, ніж каву-гліссе. — Він зважив монету в руці й упевнено промовив. — Ви її знайшли під тим столиком, що я вам порадив.

— Так.

— Це не та монета, сержанте.

— Не може бути, — настовбурчилися вуса у Квочки.

— Може. Подивіться у своїх кишенях, чи немає такої ж...

Сержант вивернув кишеню. В одній не було нічого. Він поліз до другої і... ледь не остовпів — другу кишеню у нього хтось делікатно вирізав.

— Боже! — тільки й мовив сержант і підняв очі до стелі.

— Тільки не в цьому кабінеті, — застеріг його майор. — Тут ікон немає.

— Як би, товаришу майор, я не переодягся в цивільне... цього б не сталося... Форму поважають...

— М-да! — пихнув люлькою майор, і з неї посипалися іскри. — Значить, у вас було тільки дві копійчані монети...

— Дві, товаришу майор... Ось ця і... друга...

— І ту, другу, викрали у вас разом з кишенею?..

— Ні, товаришу майор... Мені соромно признатися, але... Надворі сьогодні так пече... Гудуть в аеропорту над липами бджоли...

— Господи, — з інтонацією в голосі, яка не залишала сумнівів щодо його атеїстичних переконань, вигукнув майор. — Ви опустили справжню монету в автомат з газ-водою. Точніше, справжню привезли мені, а фальшиву опустили?..

— Достеменно так, товаришу майор. Я й сам тепер здогадався. А тоді... не міг відрізнити, яка з них справжня, а яка фальшива.

— Але хоч пам'ятаєте, в якому автоматі ви пили воду?

— Достеменно пам'ятаю.

— Ну, Квочко, аби не ваша безвідповідальність, тієї монети нам би вже не бачити... Негайно сідайте на свій К-750 — і в аеропорт... Закрийте той автомат, розберіть, випотрошіть, робіть з ним що завгодно, але щоб монета мені була... Поїдете разом з лейтенантом...

— Ви б нам лупу́, товаришу майор...

— Не лупу́, а лупу. Учіть граматику, Квочко, і не доводьте мене до мікроінфарктів...

Коли лейтенант Фостиков і сержант Квочка висипали на стіл цілий мішечок монет, майор безпомилково взяв з купи саме ту, яку шукав...

— Як, без лупи? — здивувався Квочка, правильно зробивши наголос.

— Психотроніка, сержанте... Почуття, яким володіють люди нашої з вами професії... Виробляйте і в собі, Квочко. — Майор взяв монету і підійшов до вікна.

Сонце сповзало з zenіту і заглядало через шибку в кабінет. Майор поклав на підвіконні монету й відійшов.

— Хай просохне, — промовив він. І знову потяглися хвилини мовчання, довгі, наче в холодильнику. Майор Ситорчук нерухомим поглядом якусь мить дивився просто перед себе. Сонце накреслило на німецькому килимку розміром 2,5 × 3,5 метра хрест віконної рами, якого досі не було.

— Магнітофон, — взявши в руку монету, несподівано видихнув разом з димом Ситорчук. — Їх найчастіше застосовують у ресторанах.

Кладуть будь-де... Навіть у попільниці. Наші офіціанти на такі гроші уваги не звертають. І тому вона завжди на виду. Ризику ніякого. У цього магнітофона чудова чутливість.

— Але це неможливо! — вихопилося у Фостикова.

— Що неможливо?

— Такий магнітофон у такій монеті?

— Любий мій, ви чули про Миколу Сядристого? Цей закарпатський умілець у день народження своєї дружини підніс їй єдиний у світі за своєю оригінальністю подарунок: відполірував до прозорості людську волосину і в її порожнечу вмонтував виготовлену в мініатюрі гілку з чарівною трояндою на вершечку. На це не здатний жодний чоловік світу. Бо в світі більше таких нема. А ви кажете — монета.

Сержант Квочка схопився за вуса.

— Так, так, сержанте. А на кінчику ваших невідполірованих вусів Сядристий зумів би прилаштувати десятки, якщо не сотні, мікроантен з радіопередавачами. Отака це людина. — Майор дістав із шухляди столу мікрошило й натиснув на якусь невидиму кнопочку. Лейтенант відчув, що йому треба стати хоч на якійсь відстані від мікромагнітофона, щоб не впасти в екстаз тацію чи стрес.

Раптом монета ожила. З мікроплівки озвався хрипкуватий голос, який уривчасто й надсадно кричав:

«Ab ovo ad roma! Ad astra! Homo sum: humani nihil a me alienum puto... O tempora, o mores. La is sez faire, la issez passer... Sum persona grata... Quae scripsi — scripsi.. Quousque tandem. Purvenono, abutere patientia nost-

ra... Sapienti sat... Sine ira et studio. Habcas
Corpus, Allaiz vous ong. Fous moi la paix
espece de con...»

Коли голос замовк, майор вигукнув:

— Чорт забирай! Тут тисяча дванадцять
крилатих слів і афоризмів. Що ви на це скаже-
те, товариші?

— Я не знаю цієї мови, — чесно признався
лейтенант Фостиков.

— Мови потрібно вивчати й поважати, —
дорікнув йому майор Ситорчук. — Навіть мерт-
ві. Чим більше мов людина знає, тим вона ба-
гатша. Це раз. По-друге, у нашому лексико-
ні слів «не знаю» не повинно бути. Сучас-
ний слідчий повинен знати ВСЕ. Чи не так,
сержанте?

— Достеменно так!

— Що ви скажете про запис?

— Вигуки п'яного, якого кудись ведуть, а він
опирається.

— Правильно. Саме вигуки людини, яка
опирається. Що й потрібно мені було довести.
Але які вигуки! Що не вигук, то афоризм, що
не гук, то крилата фраза. А всі ці безсмертні
афоризми і фрази складають ланки одного лан-
цюга. Я перекладу їх вам, а ви спробуйте все
це скласти до купи. Ось послухайте ще раз! —
Ситорчук почав перекладати: — «Від яєць до
яблук! До зірок! Я людина, і ніщо людське
не чуже для мене! О часи, о звичаї! Хай діється,
як діється! Я бажана людина! Кому від цього
користь? Що я написав, те написав. Доки бу-
деш, Парфеноно, зловживати нашим терпін-
ням? Розумному досить! Без гніву й упередже-
ності!» — це звичайнісінька латинь. Дві останні

фрази сказані по-французьки. То лайка. Враховуючи вашу цнотливість, лейтенанте, я не наважуюсь їх перекладати. А втім, — майор як завжди правильно і глибоко затагнувся й випустив через ліву ніздрю дим. — Я вам їх перекладу. Перше речення означає: «Облиш мене в спокої, йолопе!» Друге: «Забирайся геть!» Хто з наших знайомих може лаятися по-французьки?

— Професор Шлапаківський, товаришу майор, — козирнув хвацько сержант.

— Безсумнівно. Саме це... — майор не договорив: на столі задзеленчав телефон. Ситорчук схопив трубку. З мембрани чулося:

— Іноземець сидить за тим же столиком, що й уранці, — повідомив голос, і трубка дзенькнула. Майор Ситорчук зрозумів усе...

Розділ XIII

Майор Ситорчук знову аналізує

— Вибачте, але цього разу я вирішив зробити вам сюрприз,—промовив лейтенант, щільно зачиняючи двері кабінету.

Фостиков торжествував і в душі вже святкував перемогу. Нічого гріха таїти — лейтенантові дуже хотілося загнати майора на слизьке й побачити, як почуватиметься шеф, коли раптом відчує себе безсилим перед нерозгаданою загадкою.

Незважаючи на свою природжену скромність і сором'язливість, Фостиков у ці хвилини нагадував майорові Наполеона Бонапарта перед

початком битви під Ватерлоо, бо вів себе де-що зухвало. Майор поблажливо усміхався і спокійно заряджав люльку тютюном, готуючись до двобою.

— Ви забуваєте, лейтенанте. — Ситорчук удавав із себе зовні байдужого, хоча в душі переживав подвійну радість і від ефекту, яким він зараз несподівано здивує лейтенанта, і від того, яким буде розчарованим обличчя його підлеглого, коли той переконається, що «чайн-ворд Фостикова» розв'язується легко й просто. — Ви забули, лейтенанте, що півгодини тому, познайомивши вас із формулою, я сказав вам: «У цьому рівнянні бракує тільки одного — Ікса». Цього Ікса я тепер уже знаю — його звати містер Аллан Калл...

Фостиков покрився червоними плямами і двічі для чогось колупнув паркет.

— Не робіть цього. Паркет і так ледве тримається. — Майор підвівся. — Вам, любий мій, треба бути не лише спостережливішим, а й уважнішим. Ось ви зараз дивитесь на мене, як би це вам делікатніше сказати, безтямно й думаєте: «Звідки майор знає, як звати іноземця, якого я щойно затримав в аеропортівському ресторані «На висоті»? З магнітофонного запису, мій любий... Ви пригадуєте ледь вловимий голос диктора аеропорту крізь лайку і афоризми професора Шлапаківського? — «Містер Аллан Калл!... Повторюємо, містер Аллан Калл, на вас чекає літак. Рейс 2244... 17 сектор».

— Але ви не вгадаєте головного! — не здався лейтенант, якому не хотілося визнати своєї поразки.

— Що ви по дорозі в аеропорт зустрілися з професором Шлапаківським?.. І що версія про втечу Арнольда Івановича за кордон не підтвердилася?

Лейтенант несподівано, без дозволу майора, сів і розкрив рота. Його губи, набравши форми літери «О», так і застигли. Майор на це не зважив. Йому було не до цього. Груді розпирало подвійне почуття радості й щастя, якими вони завжди наповнювалися, як ковальські міхи, коли майор щось безпомилково вгадував. Ця ризикована, але така приємна для його честолюбства гра приносила йому, як сказав хтось із великих, море задоволення.

— Ну, це ви вже мене берете на... — нарешті спромігся лейтенант на першу фразу.

— Ні на що я вас не беру. Он у тій збірочці, з якою ви не можете розлучитися, як і з Галею, я бачу візитку, покриту сусальним золотом. Точнісінько така візитка є і в мене. Її під час нашої першої зустрічі дав мені професор Шлапаківський. — Майор зробив друге коло навколо столу. Усі його рухи й вигляд не говорили лейтенантові ні про що, хоч Фостиков здогадувався: майор задоволений собою.

— Більше того, — продовжував Ситорчук. — Я навіть скажу вам те, чого ви ще не знаєте. — Щоб справити на лейтенанта ще більше враження, Ситорчук навмисне зробив паузу. — Шлапаківський півгодини тому прибув з Будапешта. Що ви на це?

— Я цього справді не знав, — відповів лейтенант.

— А коли ви поцікавилися, де був ці два дні професор, він відповів вам, що вдома. Чи не так?

— Так точно, товаришу майор, і це мені зда-лося...

— Нічого дивного. Не міг же він признати-ся вам, як ледве не опинився на березі Темзи... Дайте-но мені на хвилюшку візитку. — Майор глянув на неї і сказав: — Я так і знав. Коли ви запитали його, де він живе, професор відповів, що не знає, а тоді додав: «Між небом і землею...»

— Але, товаришу майор...

— Ну, досить, досить словесних овацій, — підняв руку майор, наче автоінспектор на перехресті. — У кожної людини є слова-паразити, які супроводжують її все життя. У вас, наприклад, — «але, товаришу майор...». У Квочки — «достеменно так», «кардинально». У мене — «спасибі, дякую», «між іншим», «до речі», «тим більше». У професора Шлапаківського — «молодий чоловіче, я тепер живу між небом і землею» або «я добре пам'ятаю лише одне: у мене склероз». До речі, це його улюблений дотеп. Саме тому, вручивши вам візитку з старою адресою, він забув внести поправку...

— Забув чи не захотів?..

— Забув, лейтенанте. Або через свій хронічний склероз, або через професорську неуважність — з людьми його професії це частенько трапляється.

— Але... — дещо самовпевнено посміхнувся лейтенант.

— Ви хочете сказати: «Але в мене є його адреса»? Я це бачу — он по тому аркушику паперу, що стирчить з вашої нагрудної кишені. То тимчасове пристанище професора. Що ви на це?

— Припустимо, але для чого ж мені він дав і візитку, і папірець з адресою? — допитливо глянув в майорові очі лейтенант.

— Цей папірець вам дала Галя. То ж анотаційний ярличок з художньої книжки. Написаний круглим, як млинове колесо, дівочим почерком...

«І про це здогадався», — подумав Фостиков.

— Здогадався. Ви залучили до нашої роботи громадськість, і це дуже похвально. Мені тільки одне прикро, що ви Галю посадили в машину Голубея, попросивши її простежити, де тепер мешкає Арнольд Іванович, самі ж спокійно поїхали в аеропорт, переконавшись, що Галина сіла в автомобіль номер 13-13 і шофер помчав слідом за Шлапаківським...

— Чому ви кажете «шофер», а не Голубей? — поцікавився лейтенант.

— Якби там сидів Голубей, ви б не посадили поруч цього сучасного донжуана своєї дівчини. Про це ми з вами говорили. Ви швидше поїхали б самі. Але ви цього не зробили — я доручив вам затримати містера Аллана, який усе ж сів за обгороджений столик у ресторані. А тепер досить розгадок, давайте сюди нову адресу Шлапаківського і запрошуйте цього Ікса. Бо Квочка вже не витримує. Ви чуєте, як він нетерпляче крикає під дверима, і від цього постійно морщитесь...

Лейтенант подав квадратний папірець на цупкому папері № 218 і, захоплено дивлячись на шефа, майже вигукнув:

— Ну, товаришу майор, якби я міг стати таким, як ви... Я б... Ну, я не знаю, що б я зробив, якби тільки...

— Станете, Женю, станете. Я вже вам про це казав. Тут головну роль грає загострена з двох кінців, як олівець, спостережливість і глибокий, як артезіанський колодязь, аналіз. Поставивши себе в уяві на місце іншого, ви повинні завжди запитувати себе: «Як би в такому випадку вчинив я?» А тепер запрошуйте того містера Аллана, чи як там його.

Майор сів і, відкинувшись у кріслі, приготувався до зустрічі.

Розділ XIV

Містер Ікс

Містер Ікс до кабінету не увійшов, а швидше вплив. Перевалюючись з боку на бік, він нагадував качку, якій у воло замість ряски хтось накидав з півпуда шроту. Невеликий, опецькуватий чоловічок, схожий на Піквіка *, але з товстішими і значно коротшими ніжками, зупинився напроти майора. З плеча містера Ікса звисав фотоапарат. У лівій руці він тримав старий і потертий портфель, на якому виблискував латунний ромбик з дарчим написом. Щоб усе це зафіксувати в своїй пам'яті, майору Ситорчуку було досить однієї тисячної долі секунди. «Цей портфель належить професорові Шлапаківському», — із швидкістю, більшою, ніж швидкість світла, прорізала думка його аналітичний розум.

* Піквік — натяк на головного героя роману Чарльза Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу».

— Містер Аллан Калл, — відрекомендувався Ікс і запитав Ситорчука, якою мовою інспектор міліції найкраще володіє, щоб вони могли ліпше порозумітися.

— Ви краще запитайте мене, — попихкуючи люлькою, промовив майор і вказав на м'яке крісло — улюблене місце сержанта Квочки, — якою мовою я не володію. На це питання мені буде легше відповісти.

— О, — тільки й промовив містер Аллан Калл і, сівши в крісло, сказав. — *Merci*. Тоді вибираємо французьку, оскільки я є англієць...

— Гаразд, — відповів Ситорчук чистою французькою мовою без найменшого акценту, що викликало в душі лейтенанта Фостикова нову хвилю захоплення своїм шефом. — Це моя улюблена мова, — додав майор і тут же уточнив: — Після рідної, звичайно.

— І моя теж, — криво посміхнувся містер Калл. — Хоч я є англієць і, як кожний англієць, люблю французьку мову, але не люблю самих французів.

— Я, — вийняв з рота люльку майор і хотів сказати, що за вимовою містер Калл швидше німець, ніж англієць, але той перебив його.

— О, ви говорите й по-німецьки?

— Яволь.

— Зер гут! — похвалив містер Аллан і знову перейшов на французьку. — *Noblesse oblige* *.

Майор кивнув головою на знак згоди й затягнувся.

— *Mon amie*, — вів далі Калл. — *La valon te du diable* **.

* Шляхетність зобов'язує (франц.).

** Друже, лихий поплутав (франц.).

— Де саме? — перепитав майор.

— Aeroportu... Ich bin... tout-a-fait epuise *.

— Квочко, — звернувся до сержанта майор. — Принесіть, будь ласка, пляшку чогось міцненького.

Коли сержант Квочка приніс пляшку молдавського коньяку «Дойна» і дві склянки місцевого виробництва, містер Аллан Калл позитивно завовтузився, і радісна усмішка вже не сходила з його круглого, як ювілейна тарілка, обличчя.

«Англієць, а наче «Людина, котра сміється», — подумав майор. — Тут щось не так».

— Ви дуже догадливий, містер Ситорчук, а мені й справді tout-a-fait deçoutant **. — беручи склянку, мовив містер Аллан.

— А зараз давайте спробуємо розібратися в ситуації, — з чистим французьким прононсом сказав Ситорчук і, ледь пригубивши, відсунув склянку вбік. Потім підійшов до свого улюбленого місця — вікна — і раптом, ні сіло ні впало, згадав Іспанію, кастаньети, кориду, тоreadорів і чарівну танцівницю з Андалузії.

— Hase demasiado calor ***, — промовив Ситорчук і відчинив вікно.

— No es muy ogradable, Mucha cogiente ****, — мовив йому в унісон містер Аллан і, глянувши на майора, перевів погляд на повну склянку. — Jeunesse ne dure qu'un moment *****, — і перехилив її.

* Аеропорт... Я... зовсім виснажився... (Нім., франц.)

** Такгідко, що далі нікуди (франц.).

*** Тут надто душно (ісп.).

**** Це не зовсім приємно. Тут дме (ісп.).

***** Вічно молодим не будеш (франц.).

— Буна зіва! — посміхнувся містер Аллан, збившись після другої повної склянки «Дойни» на молдавську мову.

— Ви хотіли сказати «мулцумеск», тобто дякую?

— А що я сказав?

— Ви сказали «добридень»! — переклав майор. Квочка ледь не затанцював на місці. «Молодець майор. Один — нуль. Втер носа цьому закордонному вискочці». Очі його так світилися, ніби не містер Аллан ковтав коньяк, а сержант.

— О генацвале, салам алейкум, герай *, — містер Аллан потягся до маслин. — Il faut absolument que je vois ** Шлапаківського.

— Мені теж, — промовив холодно майор. — Але де він тепер, вам, містер Калл, краще знати.

— Je ne comprends pas ***, — містер Аллан перестав посміхатися.

— Мені теж не все зрозуміло. Скажімо, яку ви ставили перед собою мету, щоб у такий спосіб викрасти нашого науковця, а подати це так, начебто він у вас викрав документи і втік за кордон... Тут нема логіки: втікати з документами туди, звідки їх привезено. Ви розумієте мене?

— La sauchemar, merde ****.

* О, любий друже, добрий день, хорошо — набір слів з трьох мов: грузинської, узбецької, литовської. (Прим. авт.).

** Мені обов'язково треба побачити пана Шлапаківського (франц.).

*** Я не розумію (франц.).

**** Кошмар, чорт забирай (франц.).

— Він наче крізь землю провалився.

— О, *Ij est mort* *,— містер Аллан остаточно перестав посміхатися й пити. На його обличчі застигла гримаса переляку...

— Я в переносному розумінні, — пояснив майор. — Професор десь щез, і ми б хотіли, щоб ви з цього приводу нам дали деякі пояснення...

— *It's impossible! I don't believe it. My god!* — містер Аллан перейшов на англійську мову. — *I must be drunk***.

— Трохи, — зауважив Ситорчук. — Але достатньо тверезі, щоб відповісти на декілька моїх запитань. Давайте спробуємо пригадати, як усе сталося, — майор знову сів і облік містера Аллана таким гарячим поглядом, що в того на голові почало диміти волосся. — Почнемо спочатку. Ви зателефонували професорові Шлапаківському додому... Десь за годину перед вильотом літака рейсом Київ — Будапешт — Париж — Лондон! Професор прибув і замовив, як він любить казати, «*ab ovo ad rostra*»***. Потім ви увімкнули магнітофон...

— О, — лице містера Аллана Калла стало еліпсоподібним, і він, розсміявшись, сказав. — *Ah mon cher monsieur*****...

— Не будемо витрачати часу, містер Аллан Калл. — Майор поклав на стіл копійчану монету. — Що ви на це?

•••••
* О, він мертвий (*франц.*).

** Це неможливо! Я не вірю цьому. Боже мій! Я, мабуть, п'яний (*англ.*).

*** Від яйця до яблука (*лат.*).

**** Ах, мій любий пане... (*Франц.*)

Той на очах присутніх зблід, не допомогла навіть чимала доза молдавського коньяку. Ситорчук перекрутив плівку й увімкнув магнітофон. Цього разу з плівки озвалося два голоси. Один говорив чистою українською мовою, інший — латинською.

1-й голос: — Що будемо їсти, містер Шлапаківський?

2-й голос: — Ав ово ад рота *.

1-й голос: — О, у вас чудовий апетит. Що вам замовити ще?

2-й голос: — Рарем et circenses **.

1-й голос: — О, ви гуморист, містер Шлапаківський.

2-й голос: — Homo sum: humani nihil a me alienum puto ***.

1-й голос: — Що ви написали останнім часом?

2-й голос: — Quae scripsi — scripsi ****.

1-й голос: — Ви закінчили роботу над своєю новою працею?

2-й голос: — Sub specie aeternitatis *****?

1-й голос: — Так. Вас чекає у будь-якій країні золотий пам'ятник у натуральну величину. Але я не бачу радощів на вашому обличчі... Ви плачете... Оце коньяк... Грузинські коньяки усі з перцем, як українська горілка...

2-й голос: О, quousque tandem, parvenono, abutere patientia nostra *****?

* Від яйця до яблука (лат.).

** Хліба і видовищ (лат.).

*** Я людина і ніщо людське не чуже мені (лат.).

**** Що написав, те написав (лат.).

***** З точки зору вічності? (Лат.).

***** О, доки будеш, Парфеноно, зловживати моїм терпінням? (Лат.)

— A la komedia,—вигукнув несподівано містер Аллан. — C'est dequoutant *...

— Гаразд. Тоді поясніть, яким чином ось цей портфель професора Шлапаківського опинився у вас? — запитав майор.

— Maria Ion tre, Panas telia passe,— відповів містер Аллан на бургундському діалекті і висипав з портфеля якісь папери. Серед них був неопублікований фейлетон на Сіроштана і його фотографія...

«Ось чому в недільному номері не з'явився матеріал професора Шлапаківського», — подумав майор і пробіг по рядках натренованим оком.

— Все зрозуміло. Остаточо. — І, звертаючись до містера Аллана, промовив:

— Для чого ви відрізали у нашого сержанта кишеню?..

Квочка почув ці слова, і вуса його раптом посивіли. Він ладен був кинутися з кулаками на містера Ікса, але майор владним жестом його зупинив.

— Maria Ion tre, kum ves upriv,— відповів трохи нахабнувато містер Калл.

— Ви запитуете, чим я доведу... По-перше, містер, ви відстали від життя — в нашій країні кишень уже давно не відрізають. Останній випадок був зафіксований в Одесі в 1946 році. Отже, відчувається закордонна робота. У нас це роблять значно тонше... По швах... А ви он сержанту костюм зіпсували. Перший раз одягнув.

— Я дуже жалкую, — перейшов на українську мову містер Аллан.

* Це комедія. Це гидко... (Франц.)

— Вас цікавила ось ця монета... Але ви прорахувалися. Сержант Квочка — старий, досвідчений криміналіст. Таких тонких речей він ніколи не носить у кишені — вони можуть загубитися...

— Тоді де, якщо це не секрет фірми? — містер Аллан Калл осмілів.

— У спеціальних сейфах...

— Містер Квочка ці сейфи носить з собою?

— Ні, вони стоять у нас на вулиці у вигляді автоматів з газ водою...

— Геніально... Ви жартівник, містер Ситорчук. Вам би бути генералом, а ви тут тільки майор.

— Агітуєте...

— Ну що ви. Наш Скотланд-ярд чудово укомплектований... Але від вас ми б не відмовились...

— Danke schön *, — поклонився Ситорчук і тут же виправився. Як завжди, дзвонив телефон...

— Професор Шлапаківський? О, я дуже радий. Вітаю вас... З поверненням...

— То є імітація, — містер Аллан Калл зблід.

— Ви можете послухати самі, — люб'язно запропонував трубку майор Ситорчук і звернувся до лейтенанта. — А які мови ви знаєте, лейтенанте?

— Російську й удосконалюю українську.

— Чудово. Поговоріть однією з цих мов з містером Каллом. Він поліглот. Професором Шлапаківським я займусь сам...

* Красно дякую (нім.).

— Професор Шлапаківський? — чистою російською мовою запитав містер Калл.

— Так, професор Шлапаківський. Він півгодини тому повернувся з Будапешта... Ви, монсеньйор, трохи посидьте, допийте коньячок, а заодно засвітить плівку фотоапарата...

— Але я гадав...

— Ви гадали, що фотографувати не дозволяється тільки в Монако і Монте-Карло?..

— О, ви навіть думки вгадуєте, містер Ситорчук... Я від вас у захопленні...

Майор більше його не слухав. Кивнувши головою Квочці, він вискочив на міліцейський дворик, що був густо засаджений бузком і американським кленом.

Розділ XV

Чорна зрада професора Шлапаківського

— В аеропорт, — коротко наказав майор Ситорчук, сідаючи цього разу в коляску Квоччиного мотоцикла. — Але не дуже гоніть. Я ще збираюсь одружуватись.

— Тоді разом, товаришу майор, — посміхнувся у вуса Квочка.

Майор не відповів нічого. Іхали далі мовчки. Квоччин мотоцикл так загрозливо пострілював, що деякі перехожі про всяк випадок ховалися в під'їздах будинків, а в квартирах зачиняли вікна.

— Цією стріляниною ви всіх злочинців заженете в глибоке підпілля, — намагався перекричати майор вихлопну трубу Квоччиного

мотоцикла. Сержант робив вигляд, що нічого не чує. Коли Квочка підрулив до аеропортівського скверика, майорів погляд несподівано ковзнув по статурі грудастої блондинки, що стояла біля столика літнього кафе «Вій, вітерець» і, нюхаючи канни; їла ранній болгарський виноград по 78 копійок за кілограм.

— Ви її помітили? — тихо запитав майор, висовуючи ноги з-під брезенту коляски.

— Достеменно так. Це знаменита Соня Білобрисова — дівиця без конкретних занять і професії...

— Ви так гадаєте?

Сержант ніби й не почув цього майорового запитання.

— А мені здається, якраз навпаки: вона завжди знає, що робить. А зараз — тим більше. Тільки, боюсь, сьогодні в неї нічого не вийде. Даремно вона тут стовбичить, — закінчив майор і попрямував до каси. Сержанту ж наказав зробити вигляд, ніби він порпається в несправному двигуні мотоцикла, але з таким розрахунком, щоб Соня Білобрисова не випала з його поля зору.

На Ситорчукове щастя касирка, в якій викрали гроші під час Квочкиного чергування, була на місці й більше не посміхалася. «Зараз їй не до сміху. Ну, нічого — хай трохи поплаче. Це їй на користь. Іншим разом не буде така легковажна. Хоч Турнье й казав, що, коли прекрасні жіночі очі затуманені слізьми, чоловіки перестають ясно бачити, але я спробую не втратити цієї тверезості», — подумав про себе майор і, привітавшись, витяг з професорового портфеля фотокартку розміром 13×18 см.

— Вам знайоме це обличчя?

Касирка склала губи бантиком і, запобігливо глянувши на майорів посріблений «їжачок» та його спортивного крою фігуру, заперечливо похитала головою.

— А якщо спробувати пригадати? Невже ніколи не зустрічалися з ним?

— Перед моїми очима проходить стільки людей. Я майже ніколи на них не дивлюсь. Я здебільшого бачу їхні руки. Така професійна звичка...

— Цього разу, — майор повернув голову і випустив убік клубок сизуватого диму, — цього разу було навпаки: ви рук його якраз не бачили, а от обличчя...

— Він! — раптом скрикнула касирка голосніше, ніж треба було, і з переляку затулила рота пухкенькими, з ямочками, пальцями та довгими лакованими, як чобітки, нігтями, тільки протилежного кольору. — Це він. Я відразу його впізнала...

— Ну, я б не сказав, що так одразу, — усміхнувся Ситорчук. — Але не в цьому суть. Скажіть, коли він забіг до вас у касу, що ви йому сказали?

Касирка підвелася, зачинила віконечко каси й почала, не поспішаючи, свою розповідь. Майор слухав уважно, як учитель ученицю, яка, визубривши урок, поспішала негайно його викласти й боялася, щоб ніхто її не збив.

— Гм, гм, — майор похитував у такт її словам головою, а коли вона закінчила, пройшовся по касі. Потім зупинився біля столу, витяг шухляду і, не дивлячись ні на кого, почав перебирати гроші та авіаквитки.

— Що ви робите? — перелякалась раптом касирка.

— Не здіймайте галасу. Я проводжу так званий слідчий експеримент. Опікшись на молоці, ви тепер дуєте на холодну воду. Це завжди так. — Ситорчук зачинив шухляду і відійшов до сейфа. — Коли він до вас ускочив, то зупинився ось тут?

— Так, — підтвердила касирка.

— Вихід з ресторану єдиний?

— Єдиний, повз наше вікно.

— Спасибі, дякую. — Майор витяг з рота люльку і, нахиливши голову, попрощався.

— Скажіть, ви спіймаєте його?

— Обов'язково.

— А коли?

— Покаже час. Гадаю, сьогодні, о двадцять третій годині. Не раніше.

— Ще так багато чекати. А він за цей час не витратить грошей?

— Не думаю. — Майор вийшов і наблизився до Квочки. Соні Білобрисової за столиком кафе не було.

— Її завжди лякає міліцейська форма, товаришу майор, — перехопивши погляд шефа, промовив сержант.

— Чесні люди форми не бояться. Запам'ятайте це, Квочко. На все життя.

— Я спробую, товаришу майор.

— Вона сама пішла чи до неї хтось підходив?

— Сама, товаришу майор.

— Від нас вона далеко не піде, — багатозначно сказав той і подав сержантові клаптик паперу. — А тепер поганяймо ось за цією ад-

ресую. Якщо моя версія правильна, то на мене завтра чекає відпочинок, а на вас, сержанте, мотоцикл, що потребує негайного ремонту. Ви мене зрозуміли, Квочко? Бо колись ця безвідповідальність... — він не договорив. Квоччин мотоцикл декілька разів вистрілив і помчав у заданому напрямку, заглушивши останні майорові слова.

Цегляний будинок з мезоніном, до якого вони під'їхали, потопав у гіацинтах, кленах, бузку, англійському плевелі, в кущах агрусу і смородини, плющах і трояндах, рододендронах і андромедах, кореопсисах і гейхерах, ворсянці і борщовику, тюльпанах і крокусах, диких виноградниках і фруктових деревах. Біля альтанки з шестигранним дахом кольору неба росли: струнка пірамідальна тополя, гостролистий клен і велетенська сосна звичайна, гарно квітуча деревна ліана, або, як її ще називають, — китайська гліцинія, що тримала в своїх цупких «обіймах» усі три стовбури, утворюючи живий гамак, на якому мирно погойдувався професор Шлапаківський. Він про щось жваво розповідав своєму колезі по шприцу і скальпелю — Івану Махтейовичу Скрупняку.

Майор по-молодечому вискочив з коляски і попрямував до альтанки.

— Але де мій портфель, убийте, не пригадую, — долинули до натренованого вуха майора останні професорові слова.

— У мене, — промовив Ситорчук і почергово, не порушуючи етикету, потиснув обом руки.

— Я від вас у захваті, молодий чоловіче. Ви робите успіхи. Вітаю, вітаю!..

— Спасибі, дякую, — скромно і навіть трохи сором'язливо відповів майор, сідаючи в парусиновий шезлонг, що запропонував йому доцент Скрупняк.

— Але це ще не все, — підвівся з свого райського куточка Арнольд Іванович, — у мене пропав пес, загубився фейлетон, а знайшовся тільки amie de la maison *, як французи кажуть.

— І нове захоплення, — майор подав список сучасних класиків.

— О, ви й про це вже знаєте, майоре! Ніяк не втямлю, чорт забирай, як я опинився аж у Будапешті, адже збирався в лазню. — Професор розім'яв задерев'янілі ноги й вів далі: — Чарівне місто Будапешт і ввічлива, я б сказав, як у нас, міліція. Їхній комісар мене зрозумів з півслова, як і ви, молодий чоловіче. Я весь час згадував вас. Але, повірте, забув ваше прізвище...

— Ситорчук, — підказав майор.

— Ну, звичайно, Ситорчук. Саме це прізвище й крутилося в моїй голові. Ви ж знаєте, я добре пам'ятаю тільки те, що у мене склероз. Ха-ха-ха! Так на чому ми з вами зупинилися?

— Вас зацікавило, як ви опинилися за кордоном.

— О, так. Я б дуже хотів, щоб ви розповіли мені, як це могло статися.

— Охоче, — поблажливо посміхнувся майор. — Але перед тим, як поясните мені, чому ви, Арнольде Івановичу, зрадили... — Ситорчук

•••••
* Друг дому (франц.).

зробив паузу, помітивши наближення сержанта. — Знайомтесь: наш досвідчений криміналіст сержант Квочка.

— Доцент Скрупняк, — відрекомендувався Іван Махтейович, за звичкою витираючи руку об фартух.

— А ми з вами, молодий чоловіче, якщо мене не зраджує пам'ять, десь уже зустрічалися. Чи не так?

— Достеменно, — крякнув Квочка. — У вас на квартирі...

Професор зробив вигляд, що він пригадує, і, підійшовши до Ситорчука, поцікавився:

— Так про що ви хотіли мене запитати?

— Чому ви зрадили свою звичку колекціонувати найгірші книги року, а перейшли несподівано на класиків? Як колекціонер, я особисто це розцінюю як чорну зраду, професоре...

— О, скільки пафосу, молодий чоловіче! Але й ви теж, бачу, зрадили свою звичку: з мундштука перейшли на люльку...

— Мене тільки загроза смерті змусила...

— Пардон, месє! Але чому ви гадаєте, що саме це не загрожувало мені?

— Цікаво!

— Нічого цікавого не бачу. Та ганебна бібліотека завдала мені стільки клопоту...

— І, до речі, нам, — вставив чотири слова майор.

— Так, і вам. Ви пам'ятаєте пограбування на вулиці Степана Руданського?

— Ну, звичайно.

— Але чи знаєте ви, висловлюючись мовою газетних рубрик, скільки я мав після того неприємностей? Не минало й дня, щоб мене не

переймали на вулиці й не хапали за барки. Мені день і ніч погрожували по телефону, писали анонімки окремі особи й групи товаришів. І, нарешті, не я зрадив, мене зрадили. Оце і є, як ви кажете, чорна зрада професора Шлапаківського.

— Ви маєте на увазі Парфенону Микитівну?

— Так. Саме так, молодий чоловіче. Ви словлюючись «in catego»*, у мене тепер з'явився друг сім'ї...

— Я знаю, — майор спробував зупинити професора Шлапаківського, але вже було пізно. Камінь кинуто — словесна лавина насувалася. Майорові залишилося засікти час і зручніше вмотитися в шезлонгу. Доцент Скрупняк, взявши сержанта Квочку під руку, повів показувати свій сад. Арнольд Іванович тим часом продовжував:

— Парфуша вважає, що я ревную. Ви чуєте? — «професор Шлапаківський ревнує». А я уже в тому віці, коли ревності, як і спокій, мені тільки сняться. Ви, до слова кажучи, молодий чоловіче, одружений?

Ситорчук, посміхаючись, заперечливо похитав головою.

— І ніколи не одружуйтесь! Ніколи. У нас і так, як писав наш земляк Гоголь, «багато нещастя на землі, так бог ще створив жінку». Беріть приклад з класиків. Забудьте, що таке жінка. Я, слава богу, був одружений тричі. Чуєте — тричі. Тільки юридично. Більше не дозволяється. І все то — фата моргана. Запевняю вас.

* При зачинених дверях (лат.).

Майор нагнувся, щоб не показати Шлапаківському, що він посміхається, механічно зірвав листок триколірної фіалки і, роблячи вигляд, ніби вивчає його будову, обдивлявся сад, будинок і оповитий зеленим плющем дощатий високий паркан. Ситорчук знав, що професор Шлапаківський, як і більшість старих людей, нагадує зіпсований кран, з якого безупинно тече словесна каламуть — і зупинити її вже майже неможливо. Тому Ситорчук вдавав, що уважно слухає свого співбесідника, хоч насправді він думав про щось своє і в голові залишав тільки головне, відсіюючи все другорядне.

— Отже, з ганебною бібліотекою покінчено. Хай їй чорт! Віднині переходжу на класиків. З них більшість — це живі й інтелігентні люди. Вони на провокаційні телефонні дзвінки й анонімки не здатні. А зараз, я вас дуже прошу, розкажіть: як я опинився між небом і землею?

— Тільки не зараз, Арнольде Івановичу, — відповів майор.

Професор здивувався:

— Це що — державна таємниця?

— Ні, але так треба. Я згодом вам усе поясню. Дайте мені слово, що ви зробите так, як я вам скажу.

— Я вам даю його, молодий чоловіче. І, гадаю, дотримаю, коли, звичайно, не забуду... Через свій... о, бачте, а як ця хвороба називається, убийте, не пригадаю.

— Склероз, — підказав майор.

— Абсолютно правильно, колего. Ви робите успіхи...

— І останнє прохання, Арнольде Івановичу: довірте мені свій портфель з фейлетоном і грішми. Рівно о двадцять третій годині ви повинні повернутися додому. Рівно о *двадцять третій*. Ви запам'ятали?

— Але, шановний...

— Я все знаю, — скромно перебив його Ситорчук. — Це у ваших інтересах. Ви повинні поступитися своїми принципами...

На алеї саду показався доцент Скрупняк з величезною мискою яблук сорту «папіровка рання» і сержантом Квочкою під руку.

— Спасибі, але нам ніколи, — промовив майор і рушив до виходу, перехопивши у Квочки доцента Скрупняка, щоб уточнити єдину й останню деталь, яка його ще цікавила.

— Я вам дуже вдячний, — майор Ситорчук міцно потиснув руку Скрупняку. — Ви пролили цілий пучок світла на одну з найзатемненіших плям у цій справі, — закінчив майор і, взявшись за ручку хвіртки, раптом повернувся й гукнув:

— Арнольде Івановичу! А ви не хотіли б зустрітися зі своїм англійським колегою?

— Ким, ким? — насторожився професор.

— Містером Алланом Каллом.

— Пробачте, але я це ім'я чую вперше...

— Дивно, — стенив плечима майор і відчув, як земля під його ногами закрутилась з швидкістю 30,27 км/сек. — Але свого часу, — опанував себе майор, — у Швейцарії ви познайомилися з доктором, якого звати...

— Жан де Лямур.

— Ви не помиляєтесь, Арнольде Івановичу?

— Ніскільки. Сьогодні вранці ми з ним зустрічалися «На висоті».

— Він англієць?

— Якщо мене не зраджує пам'ять, він швидше швейцарський француз...

— Дякую, Арнольде Івановичу. Тепер мені абсолютно все ясно.

Пострілюючи вихлопною трубою та збиваючи з дерев гусінь струменем синюватого диму, Квоччин мотоцикл набрав швидкість й помчав назустріч вечірнім сутінкам, які поволі розвішувала над планетою чарівна липнева ніч, настояна на липовому цвітові, шпоришу і подорожниках.

Розділ XVI

Канни і виноград

Такого диму, що висів того вечора в кабінеті майора Ситорчука над сейфом, не пам'ятають навіть ветерани райвідділу. Тому, коли поріг переступив полковник Шикун, майор упізнав його тільки по ході.

Ситорчук помітно хвилювався й попихкував люлькою, як паровоз: сержант Квочка, який при своїй безвідповідальності був настільки точний, що по ньому звіряли годинник на міській ратуші, у такий відповідальний момент запізнявся.

— Не інакше, як з Квочкою щось сталося, — першим порушив тишу й субординацію ще малодосвідчений лейтенант Фостиков.

— Не інакше, — не без іронії зауважив полковник Шикун. — А чого ви мовчите, товаришу майор?

— Я думаю, — випустив на волю чергове кільце диму Ситорчук. — Боюсь, що полетіла прокладка в циліндрі...

— Ну, гаразд, — сідаючи на місце майора Ситорчука, мовив полковник Шикун. — Здогади залишимо на потім. Доповідайте, що тут у вас сьогодні сталось і чому я про це дізнався від сторонніх людей, — не без докору закінчив полковник.

— Бачите, Іване Андрійовичу, — Ситорчук витяг люльку й заходився набивати її черговою порцією тютюну «козацький характер». — Ця справа спочатку мені видалася такою дріб'язковою, що я не хотів турбувати вас. Тим більше, у неділю...

— У нашій роботі нічого не буває дріб'язкового. Навіть недокурків, — кинув репліку полковник Шикун. Та майор Ситорчук удав, що не почув, і вів далі:

— Ця, на перший погляд, банальна історійка згодом перетворилася в таку карколомну й заплутану, що якби не формула з теорії відносності, нам би її за день не розв'язати. Все почалося з того, що професор Шлапаківський замовив у книгарні «Фоліант» масу книг наших живих класиків. — Майор на мить зупинився. — Подайте, лейтенанте, товаришеві полковнику список замовленої літератури, — звернувся Ситорчук до Фостикова.

Поки полковник Шикун уважно вивчав список, майор устиг припалити свою люльку від запальнички харківського виробництва.

— Такий несподіваний поворот нас, признаюся, страшенно занепокоїв. Черговому літературному скандалові не минути, гадали ми. Усім

відома так звана ганебна бібліотека професора Шлапаківського, і раптом — у ній найкращі книги. Парадокс! Паралельно з тим, на день раніше, сталася й інша подія — з в'язниці втік відомий плагіатор чужих думок та ідей Сіроштан, він же поет Артур і мандрівний оперний співак Толя Жванчик. Зі слів водія таксі 24-48 мені легко вдалося встановити, що Сіроштан, висловлюючись морською термінологією, кинув якір у дівиці легкої поведінки, відомої дармоїдки Соні Білобрисової. Ця особа належить до числа тих, про яких у народі кажуть, що за тридцять срібних і рідного батька продасть.

Сіроштаном і Білобрисовою я планував зайнятися завтра. Мені потрібно було негайно зустрітися з професором Шлапаківським і в'яснити, чому він раптом зрадив свою звичку — перестав збирати для своєї бібліотеки найгірші книжки року і перейшов на класиків. Але професор несподівано для нас, а також, як в'яснилося, і для себе, щез. Не знайшли ми його ні вдома, ні в бані, куди нас всіх посилала Парфенона Микитівна. Опинився він, як згодом я дізнався, аж у Будапешті.

А тут ще Квочка приносить у рюкзакові собачу голову, яка схожа на професорового Цуцика більше, ніж Цуцик сам на себе. Це нас ледве не збиває на хибний шлях...

— Що це за голова? — перервав його полковник Шикун.

— Голова — річ чисто випадкова, — афористично відповів майор. — До нашої справи вона мала дуже віддалене відношення. Її поцупив Сіроштан у якогось дядька, який віз голову у ветлікарню на аналіз. Сіроштан гадав, що то

рюкзак Шлапаківського, і викрав. Це нам дало можливість схопитися за голову й вийти на правильний шлях.

— Що цікавило Сіроштана у професоровому рюкзакові?

— Дві речі: власна фотокартка Сіроштана і фейлетон, в якому, звертаючись до письменників, Шлапаківський писав: «Стережіться Сіроштанів». — Люлька раптом погасла. Полковник заплющив очі й замовк. Майор тим часом вів далі:

— Ідентичність цієї голови з головою Цуцика привела нас на квартиру професора Шлапаківського. І тут виявилось, що безвідповідальність Квочки несподівано стає тією зв'язуючою ланкою, якої нам так бракувало в ланцюгу: у квартирі Шлапаківського я раптом помічаю канни й виноград. Це мені сказало більше, ніж Голубей сказав Квочці. — Майор зробив паузу, щоб перехопити трохи свіжого повітря. — У кожного є свій стиль, свій почерк і свої звички — сателіти. Такі звички інколи супроводжують людину все життя, як риби-лоцмани акул. Бо життя, як сказав Аміель, є не що інше, як тканина із звичок. Така звичка-сателіт є і в Сіроштана — це канни й виноград. Він не може її позбутися, як злочинець відбитків пальців чи татуювання.

— Коротше, будь ласка, — перебив Ситорчука полковник.

— Коротше, йдучи до своєї чергової жертви, Сіроштан завжди купує канни й виноград. Він у них вірить, як стара діва у гороскоп. Канни й виноград — ключ Сіроштана до жіночих сердець, а для нас, криміналістів, — візитна

карточка. Він чудово співає і своїм співом зачаровує коханок, як сирени Одіссея...

— Давайте без порівнянь, — полковник трохи недолюбував майора Ситорчука, як це часто буває, коли підлеглий викладає думки трохи закучерявлено, часто козируючи набором образів і цитат.

— З собачою головою все зрозуміло: вона відпадає. Квочка йде по сліду дядька і втрачає Сіроштанів слід. Хто грабує касу, та ще в який спосіб? Сіроштан, товаришу полковник.

У кабінеті раптом запала така тиша, якої тут не бувало навіть у відсутність господаря.

— Тут знову свою подвійну роль зіграли канни й виноград, — майор глибоко затягнувся й безпричинно важко зітхнув. Не маючи виходу з зали для транзитних пасажирів, Сіроштан, червоний, спітнілий, захеканий, з квітами й виноградом у руках заскакує в касу. «Ви до Люди?» — запитала його касирка-роззява. «Так», — не розгубився Сіроштан. «А вона чекає у буфеті. Я зараз її покличу. Вона вже думала, що не діждеться вас». — І касирка побігла вниз. Канни й виноград тимчасово рятують Сіроштана. Але вони ж і видають його. Він залишив їх у касі.

— Для кого він їх купував?

— Для Парфенони Микитівни.

— Який зв'язок між Білобрисовою і цією матроною?

— Ніякого. Вони навіть не знайомі. Але Білобрисова інколи виступає на сторінках періодики з дешевенькими статейками. Видає себе то за науковця, то за газетяра. Залежно від товариства і вигоди. У п'ятницю, завітавши до

редакції «За літературні кадри», вона цілком випадково дізналася, що професорові Шлапаківському замовлено фейлетон на її давнього знайомого — Сіроштана. У суботу поет Артур несподівано для Білобрисової з'явився у її пенатах і обіймах. Білобрисова розповіла йому про фейлетон і фотокартку. Сіроштану ще бракувало тільки фотографії на шпальтах такої популярної газети, як «За літературні кадри». У Сіроштана злість подвоюється. Підла дівиця підливає масла у вогонь: запевняє поета Артура, що він і до в'язниці потрапив через професора Шлапаківського, який нібито розкрив його плагіат. Так Білобрисова чужими руками вирішила загребти жар і відплатити професорові Шлапаківському за те, що він свого часу розкритикував її недолугу рецензію. Розлючений Сіроштан купує букет каннів і кілограм болгарського винограду «дамські пальчики» й телефонує на квартиру Шлапаківського. Дізнавшись, що професора немає вдома, він рушає до Парфенони Микитівни з надією знайти фейлетон і свою фотокартку в кабінеті професора й викрасти. Арнольд Іванович — теж раб своїх звичок: щонеділі ходить у парилку, а після лазні полюбляє в аеропорту поласувати таранею і, як він каже, «гальбою бочкового пива». Вручивши розчуленій Парфеноні Микитівні канни й виноград, Сіроштан запевняє її, що він щойно з газети «За літературні кадри», де чекають на черговий фейлетон Арнольда Івановича.

— А Нолик і не ночував дома. Ми з ним позавчора полаялись. Він, очевидно, в доцента Скрупняка або в бані. У таку пору він завжди

в парилці. Ви його можете знайти там, — сказала вона. — Йому з газети хтось телефонував ще вчора...

Сіроштан кинувся по слідах Шлапаківського. Але тут, як завжди, зіграв свою роль професорів склероз — Арнольд Іванович забув мочалку і прийшов по неї додому. Піднявшись ліфтом на чотирнадцятий поверх, він раптом помітив, як з його квартири вискочив молодик. Це був Сіроштан.

У сім'ї Шлапаківських розігралась чергова сімейна драма. Питання як завжди стояло руба: «Або я, або вони». Тобто молоді поети, до яких Парфенона Микитівна була не байдужа, чого не можна сказати про її ставлення до їхніх віршів. Арнольд Іванович забрав гроші, що напередодні зняв з книжки, замість рюкзака взяв портфель і сказав: «Усе. З мене досить. Так далі тривати не може». І зібрався вже було залишити назавжди рідний дім, щоб перейти до хірурга Скрупняка, який обіцяв продати йому половину свого особняка з райським куточком саду. Тут несподівано хтось зателефонував. Дзвонив містер Аллан Калл, або Жан де Лямур. Про це я дізнався зі слів Парфенони Микитівни, яка запевнила, що Арнольд Іванович раптом перейшов на іноземну мову. Вони домовилися за півгодини перед відльотом зустрітись в ресторані «На висоті».

— Куди ти? — гукнула Парфенона Микитівна, помітивши, що Арнольд Іванович забирає всі свої заощадження.

— В баню! — відповів не зовсім ввічливо професор Шлапаківський і вийшов геть. Парфенона Микитівна звикла до подібних сцен і

знала, що мине два-три дні — і її «коханий Нолик» повернеться назад, про все забувши. Що було далі, ви вже знаєте. Події розгорталися в аеропорту, — Ситорчук на хвилюку перепочив. Полковник Шикун сидів, здавалося, що він спить. Але таке могло здатися тільки людині, яка ніколи до цього не зустрічалася з полковником Шикуніном. Майор Ситорчук не один рік попрацював з ним пліч-о-пліч і знав, що це далеко не так. Якщо в ці хвилини хтось і був найбільш уважним, слухаючи майора, то це, безперечно, Іван Андрійович. Бо навіть лейтенант Фостиков, котрий намагався не пропустити жодного слова свого шефа, і той ловив себе на тому, що час від часу думки його були далеко-далеко. Десь там, де

Цвітуть осінні тихі небеса...

І ці слова декламує Галя з таким хистом, на який не здатна жодна артистка світу!

— Що Сіроштан узяв у касі? — знову ніби прокинувся полковник Шикун.

— Гроші і дві пачки авіаквитків.

— А для чого авіаквитки?

— Це свідчить про те, що поет Артур все робив наосліп. Очі його були зайняті сержантом Квочкою, який у той час сторожував біля туалетної. У ці ж хвилини з ресторану «На висоті» працівники аерофлоту вивели п'яного професора Шлапаківського. Сіроштан чудово бачив цей момент, як і той, що Арнольд Іванович піднімався трапом міжнародного авіалайнера. Звичайно, не без допомоги стюардеси й командира екіпажу. Поет Артур подумав, що Шлапаківський вирушив на черговий симпозіум за кордон. Для Сіроштана складалося все якнай-

краще, і в нього визріває план: залишити Білобрисову й тимчасово переховатися під крилом Парфенони Микитівни. Тут було безпечніше, ніж у Білобрисової, яку міліція турбує частіше, ніж модниці майстрів індпошиву.

Поет Артур вискакує з каси, сідає в машину Голубея, який частенько підробляє в аеропорту, незважаючи на заборону, і за це постає новинами нашого Квочку, який майже завжди патрулює в цьому районі, але робить вигляд, що нічого не помічає. Спочатку Сіроштан їде до Білобрисової, залишає їй гроші й просить на завтра придбати парочку квитків на літак в напрямку Магадана чи Соловецьких островів. Він вирішив туди виїхати під чужим іменем. Білобрисова це вже зробила — придбала сьогодні такі квитки: один на своє ім'я, другий — на ім'я Калюжного. Після цього поет Артур прямує до Парфенони Микитівни. Судячи з того, що вони тепер розучують арії, Сіроштан відчуває себе в безпеці.

— Як вам удалося встановити, що Шлапаківський вилетів за кордон?

— Допоміг Цуцик. Він постійно вибігав на сімнадцяту злітну полосу і так завивав, що...

— Угу, — прокашлявся полковник, почувши, що Ситорчук знову збирається вдатися до порівнянь. — Яким чином без закордонного паспорта, візи й авіаквитка Шлапаківський перетнув наш кордон?

— У нього все було, товаришу полковник, — майор перейшов на офіційний тон. Часті полковникові запитання почали його дратувати. До чого ж він тільки тепер помітив, що вже хвилини вісімнадцять смоче порожню люль-

ку. — І віза, й авіаквиток, і паспорт на ім'я англійця Аллана Калла. Ці документи в ресторані йому підсунув швейцарський француз Жан де Лямур, з яким Шлапаківський рік тому зустрічався в Цюріху, де проходила всеєвропейська нарада онкологів. Але для ясності дозвольте повернутися назад. Я сам довго не міг зрозуміти, яким чином Шлапаківський, збираючись у баню, раптом опинився в небі. Чи це сталося випадково, чи за розробленим заздалегідь планом? Перебравши в уяві понад тисячу варіантів, я дійшов висновку, що має місце і те, і друге: тут запланована абсолютна випадковість. Містер Ікс, він же Аллан Калл, Жан де Лямур і, очевидно, всесвітньовідомий Абдул-Мухамед-Гусей-ібн-Кабус-Аль-Сіх-вайн-Мухтар-дон-Марія-Хосе-Луїза-Мігель-Паранагва-де-Вега-Баділья, діючи від однієї з іноземних розвідок, спочатку намагався завербувати Шлапаківського, але той весь час не звертав на це ніякої уваги і тільки промовляв: *Quousgue tandem, Parvenono, abutere patientia postra?* Тобто: «Доки будеш, Парфеноно, зловживати моїм терпінням?» Містер Аллан Калл зрозумів: зараз не час для вербування, — і застосовує другий варіант — вивезти Шлапаківського насильно. Розрахунок простий і геніальний. Він підливає Арнольду Івановичу чарку за чаркою. Шлапаківський, який майже ніколи не вживає спиртного, цього разу допадається до коньяку — мовляв, довела Парфенона Микитівна — і швидко п'яніє.

— Гарсон! — гукає він по-французьки офіціанта й замовляє ще коньяку. — Де ти зупинився? — цікавиться він у Жана де Лямура.

— Я виїжджаю, — відповідає той йому.

— *Vous, ma chere* *! — перебиває його по-французьки п'яний Шлапаківський.

Майор перепочив і розказував далі:

— У кожного з нас сидить маленький раб: замість того, щоб іноземці пристосовувалися до нас, ми пристосовуємось до них і переходимо на їхню мову, хоч вони цього й не вимагають. Так сталося і з п'яним професором. Він говорив то французькою, то латинською мовами. Жан де Лямур — українською. Тонко розроблений план удався: офіціант прийняв Шлапаківського за іноземця, Жана де Лямура — за нашого. Шлапаківський, п'яніючи, засинає. Звичайно, не без допомоги містера Ікса, який підсовує йому в кишеню паспорт, візу та кладе поруч Арнольда Івановича авіаквиток до Лондона. У цей час в аеропорту зчиняється переполох: Квочка переслідує уявного злочинця, Сіроштан обкрадає касу, а диктор надривається, розшукуючи містера Аллана Калла. Офіціант повідомляє, що іноземець лежить п'яний за столом і вказує працівникам аеропорту на Шлапаківського, якого ті буквально на руках вносять до салону літака. Містер Аллан Калл, користуючись таким сум'яттям, вискакує з ресторану, намагаючись шезнути хоча б на деякий час...

— Незрозуміла одна деталь, — раптом зупинив розмірений плин розповіді полковник Шикун. — Сіроштан вибрався з квартири Шлапаківського раніше від самого Шлапаківського. Як же за такий короткий проміжок

* Облиш, мій любий (франц.).

часу Арнольд Іванович міг побувати в ресторані і сп'яніти? Тут якась розбіжність в часі!

— Я пояснюю вам: Сіроштан до аеропорту йшов пішки, по дорозі він заходив до лазні і аж потім рушив до аеропорту. А Шлапаківський біля лазні сів на таксі, де й загубив Цуцика, і помчав до ресторану.

— Якщо я вас правильно зрозумів, усе це було саме так...

— Про це свідчать і магнітофонні записи, товаришу полковник...

— Згодний. Мене цікавить інше, — підвівся з майорового місця Шикун. — Як могли в салоні літака професора Шлапаківського прийняти за Жана де Лямур або містера Аллана Калла, чи як його вже там?

— Я над цим думав, Іване Андрійовичу. Пояснюється це теж дуже просто: Жан де Лямур, або Аллан Калл, діяв не сам. З ним був спільник — керівник групи. Той зустрів Шлапаківського як свого. Відвів його на місце, яке було зовсім в іншому салоні літака. Нашу бортпровідницю він також запевнив, що це і є містер Аллан Калл. Заспокоїв він і групу, яка нічого не підозрювала. Все передбачено. І якби літак узяв курс на Лондон, професор Шлапаківський зараз би ходив берегами туманного Альбїону. Та перед посадкою в Будапешті спільник Аллана Калла допустився помилки — він намагався підсипати Шлапаківському в склянку з водою додаткову порцію снотворного. На щастя, проявила пильність наша стюардеса — вона помітила це. Окрім того, в Арнольда Івановича до снотворного своєрідний алерген — він негайно вимагає гігієнічний па-

кетик. — Майор затагнувся й випустив одразу декілька кілець густого диму, які за своєю формою нагадували йому шашлик по-карськи. — А містер Аллан Калл, гадаючи, що все «о'кей», тимчасово прихопив портфель з фейлетоном на Сіроштана й подався до міста, щоб десь перебути до вечора. Тепер ви, лейтенанте, зрозуміли, чому редакція так і не одержала фейлетона на Сіроштана?

— Так точно, товаришу майор, — здригнувся від несподіванки лейтенант Фостиков.

— Припускається істотної помилки й містер Аллан Калл — він забуває, що в аеропорту не дозволяється користуватися фотоапаратом, і це його одразу видає як іноземця. До речі, — ще раз звернувся майор до лейтенанта Фостикова, — ви засвітили його плівку?

— Не тільки засвітив, але й вставив свою, а заодно ще й сфотографував містера Аллана Калла, який так нализався, що пересувався по кабінету рачки й весь час гарчав та гавкав на відрубану голову доберман-пінчера. Про всяк випадок я увімкнув і Алланів магнітофон, вмонтований у фотоапараті. Хай відтворить картину своєї поведінки по приїзді додому.

— Похвально, лейтенанте. Гадаю, на цьому його шпигунська діяльність і обірветься. За такі речі шефи не похвалять, — сказав майор Ситорчук. — Жан де Лямур зчинив галас тільки дві години тому, гадаючи, що професор Шлапаківській уже в Лондоні. Він вигадав досить-таки примітивну, розраховану на простаків, версію про те, що професор Шлапаківський викрав у нього автореферат і втік з його паспортом за кордон. Це його й виказало з головою...

— З якою метою викрадали професора Шлапаківського?

— Арнольд Іванович тепер працює над проблемою склерозу і в цій справі досяг неабияких успіхів. Це підтвердив і його колега — доцент Скрупняк, і відомий хірург республіки Григорій Іванович Полосун, якого я сьогодні мав щастя відвідати на дачі.

— Чим пояснюється, що професор несподівано припинив дослідження й подав заяву на відпустку за власний рахунок? — Судячи з цього запитання, полковник Шикун був, як кажуть, «в курсі всіх подій» і тепер перевіряв, чи його особиста версія збігається з майоровою.

— Черговою сімейною лайкою, що відбулась напередодні згаданих подій. Потрібно було купити Цуцика. Це професорів сімейний обов'язок, але в Арнольда Івановича несподівано розігрався давній радикуліт. Парфенона Микитівна, як і кожна жінка, вважає, що чоловіки вигадують собі хвороби, аби жінки за них виконували їхню роботу, отож навідріз відмовилась купити Цуцика. Це професора вивело з себе. Роздратований, він прийшов на роботу, подав заяву і сказав: «Сьогодні або ніколи».

— Що значить «сьогодні або ніколи»?

— Купити собі особняк і мати від жінок спокій. Бо хто-хто, а жінки — це істоти, які не рахуються ні з чим. За прикладами далеко не треба бігати: професор закінчує свою геніальну працю, яка має потрясти весь світ і врятувати людство від склерозу. Парфенона ж Микитівна не бажає навіть помити професорового улюбленця — Цуцика.

Полковник Шикун рушив до дверей:

— Чому ви не берете Сіроштана?

— З двох причин, Іване Андрійовичу. Перша: залишаючи квартиру Шлапаківських, Сіроштан спробує її обчистити. Друга: діаманти й персні, якими прикрашені пальці Шлапаківської, гадаю, найближчим часом стануть прикрасою рук Білобрисової, з якою він планує, як я вже казав, зустрітися завтра.

— Але за цю ніч може багато чого статися!

— Я про це подумав, — відповів майор Ситорчук і глянув на лейтенанта. — Ми цю справу прискоримо.

— Яким чином?

— Лейтенант Фостиков зараз негайно віднесе портфель з грішми, фейлетоном і фотографією Сіроштана до Парфенони Микитівни й повідомить, що професор забув його в ресторані. Заодно скаже, що Арнольд Іванович щойно повернувся з Будапешта й незабаром прийде додому. Рівно о двадцять третій годині професор Шлапаківський натисне на кнопку свого електродзвінка. До цього часу Сіроштан спробує закруглитися. Можливо, він чекатиме на прихід професора, щоб помститися. У який спосіб — важко сказати. Але на «мокре діло» він не піде. Сіроштан слабкодух. Швидше за все він спалить на очах професора його дисертацію і щезне. Будинок уже перебуватиме під нашим наглядом.

— А якщо Сіроштан все ж вирішить звести з професором рахунок у якийсь інший спосіб? Йому нічого не загрожує?

— Нічогосінько. Позаду професора стоятимемо ми...

— Що робитимете з Білобрисовою?

— Братимем. У нас для цього більше ніж досить прямих і побічних доказів: дві пачки авіаквитків, викрадені з каси аеропорту гроші, фальшивий паспорт і, нарешті, два квитки на Північ. Один з них на ім'я якогось Калюжного.

— Допомога потрібна?

— Впораємося самі, товаришу полковник.

— Бажаю успіху! — полковник вийшов.

Через хвилину й двадцять п'ять секунд слідом за ним вислизнули з кабінету майор Ситорчук та лейтенант Фостиков. Сержанта Квочки так і не дочекались. На серці в майора було неспокойно. Надворі висіла темна й не по-липневому холодна ніч. Місяць чомусь не з'являвся, і від цього ставало ще неспокойніше на душі, а зорі тихо принишкли на небі, наче відчуваючи, що має щось статися надзвичайне і непередбачене. Навіть з майором Ситорчуком.

Розділ XVII

Останній акорд

Лейтенант Фостиков стояв під гарячим душем, хлюпався, як дитя, і насвистував свою улюблену арію з опери «Любовний напій».

Сьогодні, о 22 годині 30 хвилин, його тішило все: дзеркало, блискучі нікельовані крани, що їх поставив жеківський слюсар і взяв лише карбованця, індонезійська голуба мочалка, співаюча блакитна раковина та штучна полицка, зроблена під справжню порцеляну. На ній стояли й лежали: зубна паста «Фармахім»,

еліксир «Вічна молодість», одеколон «Сльози Отелло» й подарована майором електрощітка на позолоченому ланцюжку і в такому ж футлярі.

Фостиков був щасливий як ніколи. Майор дозволив приступити до операції, хоч відпустка ще не закінчилася. Це найбільше тішило його молоду душу й таке ж молоде, без всяких ознак аритмії, серце. Ідучи вранці до Парфенони Микитівни, лейтенант все ж наважився для сміливості випити перших у своєму житті сто грамів сумської горілки під кодовою назвою «Ще по одній» і завітати в книгарню «Фоліант», щоб призначити побачення Дівчині⁴ в голубому.

Побачення, за детально розробленим планом, мало відбутися сьогодні, освідчитися лейтенант збирався завтра, а подати заяву до палацу шлюбів «Золотий перстень» — після-завтра.

Але життя завжди підсовує нам несподіванки, передбачити які не можуть навіть досвідчені криміналісти, і все летить шкереберть. Так сталося й цього разу: Фостиков призначив побачення о 21 годині, але їх несподівано зібрав полковник Шикун. Що про нього подумає Галья? Якщо любить — зрозуміє.

— Така філософія життя, — промовив сам до себе лейтенант Фостиков, детально вивчаючи своє обличчя, що ледь виднілося в спітнілому дзеркалі. — Галина від мене не втече, як і преміальні, при умові, якщо ми успішно закінчимо й цю чергову операцію.

Раптом у кухні хтось зло й пронизливо засвистів. Лейтенант ледь не підскочив від

несподіванки і з такою силою крутонув нікельований кран, що з ріжка полилася не звичайна тецівська сорокадвохградусна вода, а чистісінький 96-градусний окріп.

— Чайник! Ну, звичайно, це свистить мій турецький чайник васильківського виробництва, — вигукнув щасливий лейтенант Фостиков і, забувши накинути на себе махровий халат кольору колишнього мундштука майора Ситорчука, вискочив на кухню.

...Темна і зловісна ніч котила по небу важкі кудлаті хмари. Було парко. Ні майор Ситорчук, ні лейтенант Фостиков, що зустрілися біля під'їзду будинку, де жили Шлапаківські, не бачили цих хмар, але, завдячуючи добре розвиненому телепатично-інтуїтивному відчуттю, догадувалися: вони там є. Десь далеко, в районі аеропорту, блиснуло. Зло огризнувся грім...

— Спробуємо взяти до початку зливи, — промовив тихо майор. — Щоб вийти від Парфенони Микитівни сухими.

У під'їзд майор увійшов першим, глянув якось сердито й упереджено на ліфт і не повірив очам своїм. До нього лагідно посміхалася табличка «Ліфт працює». Це насторожило Ситорчука. «Невже невдача?» — подумав він. Вони зайшли в кабінку ліфта й піднялися нагору. Професор Шлапаківський сидів на цементних сходах і плакав.

— Вони там зачинилися й мене не пускають, — поскаржився він майору. — От до чого привела моя сумнівна бібліотека й оригінальність. Скажіть, коли б я збирав тільки класику, як усі люди, хіба б я мав такий клопіт?

— Ніколи, — відповів Ситорчук, смокчучи

люльку, наче соску. — Класики — то солідні люди, анонімок не пишуть, по телефону не шантажують і, звичайно, не відбивають у чоловіків гарних жінок.

— От бачите, ви тепер це підтверджуєте, молодий чоловіче. А вдень, якщо мене не зраджує пам'ять, називали це чорною зрадою. Хто ж кого тепер зрадив?

Майор підійшов до дверей і натиснув на кнопку електродзвінка. На його сигнал ніхто не відповів. Ситорчук натиснув ще раз.

— У вас є ключі? — звернувся він до Шлапаківського.

— Звідки?

— Я так і думав.

— Невже так міцно сплять? — прошепотів лейтенант.

— Якщо моя версія правильна, то зараз доведеться ламати двері, — майор потягнув носом повітря. — Який протяг! Ви чуєте ці різкі ляпаси? Як ви гадаєте, що це?

— Господи, він б'є Парфушу по обличчю, — перелякався Арнольд Іванович.

— Боюсь, що це ляпають незачинені вікна об раму. Доведеться викликати двірника... З ключами...

— У мене є відмички, товаришу майор.

— Ну що ж, подивимось, чого вас навчили в училищі, — витяг люльку з рота Ситорчук.

— У мене з практичних занять у заліковій стояли одні п'ятірки, — заскреготів відмичками Фостиков. Двері були на ланцюжку. Шлапаківський схопився за ліву частину грудної клітки, де билось, як у застінках, його вільне серце. Майор отетерів.

— Цього не може бути! Це неймовірно. Тут же чотирнадцятий поверх! Що у вас там є: кучки, напилки? Швидше, лейтенанте. А втім, коли ви сюди прийшли, Арнольде Івановичу?

— Рівно тридцять хвилин на двадцять другу. Якщо мене не зраджує пам'ять.

— Ай-я-яй! Арнольде Івановичу. Ви все зіпсували нам. Злякали передчасно пташку. Боюсь, що вона вже випурхнула.

— Куди?

— У вікно, — відповів стримано майор.

— Але тут така висота! — нагадав про себе лейтенант.

— Я знаю... Аби хоч дав їй нормальну дозу...

Коли вони вбігли до кімнати, Парфенона Микитівна лежала на тахті, і її могутні груди час від часу піднімалися під халатом. Хропіння розлягалось по кімнаті, і лампочки нижче 250 вольт гасли на очах присутніх.

— Слава тобі господи, — мовив Ситорчук. — Він їй дав тільки снотворне і зняв з пальців персні та обручки...

— І кольє... Мое золоте кольє, — прошепотіли губи Шлапаківського.

— Зачиніть, лейтенанте, вікно й погляньте, чи є там мотузка. До чого він її там закріпив... А я тим часом спробую відтворити, як і що тут відбулося... Надіюсь, на мотузку вже ніхто не висить?

— Ніхто, товаришу майор, але... — лейтенант обернувся. Його молоде й рожеве обличчя враз пожовкло від страху. — Там немає ніякого мотузка, товаришу майор, і підвіконня — теж...

— Я так і знав, — спокійно промовив Ситорчук. — Вимкніть, будь ласка, на хвилюку світ-

ло. Воно мені заважає. — Майор підійшов до вікна.

— Сталося те, чого й слід було чекати. Розкіш, як казав Шопенгауер, осліплює... Любов бере гору над розумом і тверезістю. Ось вам і наслідки. — У темноті спалахувала, ніби світло далекої зорі, червона жарина Ситорчукової люльки. — Сіроштан скористався довірливістю жінки і, підсипавши у склянку з вином чималу дозу снотворного, вирішив передчасно покинути цей дім... Але на півгодини раніше, ніж ми запланували. Висловлюючись мовою працівників громадського транспорту, Сіроштан порушив графік. Спочатку він мав намір вийти через двері. Але його щось налякало. Що саме — мені зараз важко сказати. Тут може бути дві версії — передчасне прибуття Арнольда Івановича, якого він не впустив, але гадав, що той чекає на сходах... Або тут проїжджав Квочка... Швидше те і друге... Сіроштан вирішив скористатися вірьовкою. Йому це не складало ніяких труднощів. Адже він альпініст...

— Отже, все-таки вислизнув...

Майор підійшов до вікна і начебто чогось чекав. Раптом небо, немов величезними кравецькими ножицями з ательє мод, розкраяла блискавиця, майор тієї ж миті перегнувся через підвіконня і глянув униз. Для його натренованого ока цього було достатньо, щоб помітити те, що він хотів бачити...

— Все зрозуміло, — мовив майор. — Нам тут робити більше нічого, лейтенанте. Боюсь, що подарований вами сьогодні вранці мундштурк доведеться віддати Квочці... Та ще й преміювати... І знову за безвідповідальність.

Постріли серед ночі

Галина, схиливши голову на новий погон зі старими зірочками лейтенанта Фостикова, уважно слухала, як він читав їй свіжу передову від 20 липня 1973 року під заголовком «Постріли серед ночі».

«Сталося це недавно. Повертаючись із патрулювання, сержант міліції Онисим Пилипович Квочка проїжджав вулицею Степана Руданського. І раптом з 14 поверху висотного будинку вирвався відчайдушний жіночий крик... Квочка не чув... Вихлопна труба сержантового мотоцикла заглушувала зайві шуми...»

— Коханий, — несподівано прошепотіли вуста Галини. — Поцілуй мене...

— Я у формі, — почервонів лейтенант Фостиков і відсторонив від себе Галину.

Галина ще тісніше пригорнулася до Фостикова. Липнєве сонце повисло в зеніті і смажило так, ніби воно проходило над екватором.

— Коханий, мені холодно, — шепотіли її напіврозкриті вуста, й механічно закривалися очі.— Може, сядемо он там,— показала вона на густі кущі вереску. — Там затишніше... Не так дме...

— Нам забороняє статут, Галино, — ще раз нагадав лейтенант.

— Тоді хоч розкажи... своїми словами, як усе це сталося? За що нагородили Квочку?

— За безвідповідальність.

— Любий, хіба за безвідповідальність нагороджують?

— У нас Квочку завжди нагороджують за безвідповідальність, — відповів Фостиков. — Коли б не вона — поета Артура у ту Варфоломіївську ніч ми б не піймали...

— Господи, як цікаво. — Галя затремтіла. — Мене всю морозить. Чому з тобою так холодно, Женю?

— Бо я в мундирі, — промовив твердо і впевнено лейтенант. — Якби на мені був піджак, то я б його скинув для тебе... Так от, слухай. Квочка поспішав. Тієї ночі ми мали втрюх брати Сіроштана, а Квочка взяв його один...

— Який у вас Квочка! — вихопилось у Галини. — Він одружений?

— Ні, старий парубок...

— У такого й закохатися недовго, — зітхнула Дівчина в голубому. — Але я кохаю тільки тебе, Женю, хоч ти й не такий сміливий...

— Ти краще слухай і не перебивай... Квочка мчав на мотоциклі і так стріляв своєю вихлопною трубою, що поет Артур, який украв в аеропорту гроші та дві пачки авіаквитків, а в Парфенони Микитівни — персні та обручки з пальців, перелякався на смерть. Недаром у народі кажуть: «У страху великі очі». Бо коли Сіроштан спустився на мотузку з чотирнадцятого поверху, то він їх заплющив. У Квочки в цей час заглух двигун і погасли фари...

— Мені страшно, — прошепотіла Галина.

— Не бійся. Сильний Квочка не розгубився. Він почав пхати важкий мотоцикл під вікно першого поверху. Там жив його приятель — шофер Голубей... Але... ти ж його знаєш... Тільки сержант поставив біля стіни будинку свій К-750 і хотів було постукати у вікно, щоб узяти

ключі та ліхтарик, як раптом почув: у його коляску хтось стрибнув.

— Злодій! — пронизав його мозок здогад, і він не помилився: у колясці сидів Сіроштан. Ноги в нього були зв'язані...

— Як? — ледь не вигукнула Галина.

— Дуже просто, як каже майор Ситорчук. На кінці мотузка, по якому спускався поет Артур, була петля. Саме в цю петлю він і вскочив. Мотоцикл із горбка покотився вниз і завівся. Може, Сіроштан так на мотоциклі і помчав би далі, але несподівано вірówka натягнулася, як струна... Мотоцикл на деяку мить загальмував... Цього для досвідченого криміналіста Квочки було досить — він стрибнув у сідло й дав газу... Мотузка лопнула і, як ласо, обмотала Сіроштана по руках і ногах...

— Як здорово!

— Так, — підтвердив лейтенант. — Таке буває раз на тисячу років. І ось маеш... газета, — Фостиков зітхнув і прочитав останній рядок газетної передової: «За затримання небезпечного злочинця сержанта Квочку відзначено інкрустованим мундштуком рідкісної роботи та грошовою премією».

— Женю, а чому ж тебе не нагородили? — запитала Галина.

— Я перебував у відпустці, — промовив Фостиков і витер з чола піт, який заливав йому молоді й гарні очі, що вбирали в себе Галинину блакить і від того були голубі-голубі...

*Київ — Ірпінь — Ялта — Феодосія —
Одеса — Решетилівка
31 грудня 1973 р. — 1 січня 1974 р.*

ПО ЗНАЙОМСТВУ

Гумористична повість без претензій

Передне слово

Скажемо одразу: ця книга не претендує до-рівнятися до медичної енциклопедії, не може замінити кандидатам медичних наук довідника з хірургії, як не може стати для майбутніх ескулапів чимось на зразок конспекту чи шпаргалки. Зате будь-якому лікареві, котрий вивчить напам'ять цю книжку, можна, не задумуючись, присвоювати звання доцента й призначати його завідувачем хірургічного відділення. Що ж стосується студентів-медиків, котрі бо-дай поверхово познайомляться з цією роботою, то їм слід ставити найвищі оцінки з хірургії і допускати до перших самостійних операцій, починаючи з другого семестру третього курсу.

Книжка може також служити гарним посібником для дисертантів, якщо вони не обмежа-ться тільки нею, а й проштудіюють використану автором літературу.

Коли ж вони заодно познайомляться ще й з усіма авторськими примітками, то зможуть запросто заткнути за пояс будь-якого ерудита з усіх галузей знань.

Пишучи цю повість, автор ставив перед собою й іншу мету — нагадати кожному з її читачів,

що всі ми ходимо під єдиним небом і кожний з нас у будь-яку хвилину може схопитися за те місце, де знаходиться appendix*.

Отож, книга є начебто профілактичною і в якійсь мірі допоможе не тільки хірургам. У години душевного спокою і рівноваги ви самотійно можете познайомитися з повістю й цілком безпомилково визначити, є у вас апендикс чи нема. В цій благородній справі наша книга — ваш найкращий друг і порадник.

Деяким медикам, які вважатимуть, що відни- ні можна керуватися лише нашою книгою, все- таки настійно радимо не соромитися заглядати до праць Богомольця, Заболотного, Коломій- ченка, Кримова, Боброва, Волковича, Спасоку- коцького і, звичайно, Щоткіна-Блюмберга. Бо, як відомо, з появою на світі хірургів людство, як ніколи, почало страждати від апендиксів, а хірурги — від того, що людство оті апендикси часто занедбувало й вирішувало до таких роз- мірів, яких не передбачає жодний підручник з анатомії та хірургії. Отже, все це дає підстави сказати, що книжка писалася для людства і безсмертя.

Щоб показати свою вченість та ерудицію, ви- кликати у читача повагу й довір'я до написа- ного, автор частенько пересипає свою розповідь латиною і словами, що вигадав сам. Цим він ставить перед собою дві мети. Перша: при чи- танні твору матеріал краще засвоюється. Особ- ливо медиками. Друга: така енциклопедичність

* Appendix — апендикс. Надалі з чисто профілактич- ною метою (щоб читач не спав, а час від часу ворухив- ся над книгою) усі маловідомі назви виносяться униз сторінки.

автора значно наближає його до класиків, у когорті яких віднині якщо й прибуде на одного більше, то від цього класика не збідніє, хоча ще й невідомо, чи вона збагатиться.

З усією відвертістю автор заявляє, що факт, покладений в основу твору, абсолютно не типовий і не характерний для нашого життя і нашої медицини. У сучасній хірургії це вважається явищем *Opillium saharulite**, тобто поодиноким і таким рідкісним, як чудовисько в шотландському озері Лох-Несс. Тому критика з перших же сторінок може заспокоїтися і взяти себе в руки, як бере себе в руки хірург перед операцією, якщо вона становить для нього певний інтерес.

В основі повісті — жодної вигадки. Книга писалася і була продиктована самим життям і тими статистичними даними й знаннями, якими часто користувалися герої цієї повісті товариш Мічений і товариш Місюрський. Першого звали Гвідон Іванович, другого зовсім навпаки, але це не давало їм підстав, розмовляючи між собою, плутати свої імена й по батькові, чого не можна сказати про автора, який обмежився тим, що їхні прізвища та імена постійно намагався замінити займенниками, що й полегшувало його працю над твором.

Все це дає підстави, скромно кажучи, назвати твір оригінальним. Передусім хоча б тим, що будь-який розділ, котрий сподобається читачеві, можна читати двічі. Його можна приписувати на ніч хворим у післяопераційну палату,

* *Opillium saharulite* — слова, яких не знають ні медики, ні автор, бо це абракадабра, вигадана автором.

і він з успіхом замінить запатентований угорцями знаменитий піпольфен і невідомо ким винайдений димедрол *, що дається хворим як у вигляді ін'єкцій, так і таблеток.

Без зайвої скромності скажемо, що книга має і свої недоліки: вона легко загоряється від настільних ламп, цигарок і сірників.

На закінчення авторові хочеться від усієї душі і від імені героя повісті Гвідона Івановича Міченого сердечно подякувати усім професорам, хірургам, асистентам, аспірантам, які виявилися настільки скромними трудівниками своєї справи, що просили їхніх справжніх прізвищ не називати (окрім доцента тов. Місюрського І. Г.), а обмежитися тільки їхніми титулами і посадами, а також медсестрам, які як ніхто сприяли видужанню нашого героя, і їхні очі постійно йому говорили, що на світі нема нічого прекраснішого, ніж життя після операції.

Автор

●●●
* Піпольфен, димедрол — якщо вірити медикам, то це протиалергійні десенсибілізатори. Але що таке десенсибілізатори, автор пояснити не береться.

Як визначається апендицит

Апендицит з'являється несподівано — як дефіцитні товари на прилавку. Але, на противагу товарам, не в кінці місяця чи кварталу, а після славного ювілею родинних свят чи просто доброї випивки.

Якщо поява товарів визначається масовою появою людей в районі крамниць, то поява апендициту визначається в індивідуальному порядку (вашою дружиною чи знайомим) у нижній ділянці живота або пупка і супроводжується, як правило, вигуком «ой», хапанням себе за праву здухвину і приблизно таким діалогом:

— Ти знаєш, у мене щось страшенно поколює в животі, — скаржитесь ви своєму знайомому.

— Де? В якому саме місці? — насторожується він так, ніби не вас поколює, а його.

— Ось тут, — показуєте ви на правий нижній квадрант живота.

— А коли ось так пальцем торкнутися? Болить? — присідає турботливо він, набираючи вигляду швидше гінеколога-любителя ніж ескулапа-хірурга.

— Неймовірно, — ледь не вигукуєте ви після того, як приятель з усієї сили штрикає вас під ребро вказівним пальцем.

— Все ясно! — підводиться він з переможним виглядом полководця, який, тільки-но познайомившись із розташуванням військ на карті, уже вважає бій виграним. — Апендикс-с! — заявляє авторитетно товариш.

Потираючи від задоволення руки, як мало-досвідчений хірург, якого більше цікавить діагноз тематичного хворого, ніж сама операція, збуджено починає ходити по кімнаті і, не поспішаючи, тягне з себе кожне слово.

— Треба негайно оперуватися! — нарешті робить він остаточний висновок і підкріплює його масою прикладів та випадків із життя його ближніх родичів, а то й із свого власного.

— Треба негайно оперуватися, — повторює він. — З цим не жартують!

— А ти звідки знаєш? — цікавитеся ви і б'єте його прямо в сонячне сплетіння, образно кажучи, такими словами. — Ти що, хірург?!

— То не має значення. Я тобі кажу як людина, яка перенесла апендикс. І не якийсь там, а гангрений! Ще б півгодини, і я б ніколи не зумів тобі поставити цей діагноз. Апендикс розірвався на моїх очах у руках хірурга. Тут жарти короткі. Апендикс — це атомна бомба. Гірше: міна уповільненої дії, про існування якої ти знаєш, але не знаєш, коли вона вибухне.

Далі, вже й так налякавши вас добре (він на цьому не зупиняється, бо, бачте, турбується про вас, як рідний брат), він починає на додачу наводити ще й статистичні дані, які показують, що смертність від апендициту вища, ніж від операцій на серці і трепанації черепа, разом узятих.

— Так показали останні дослідження, — закінчує він, не посилаючись на жодне джерело, куди при першій нагоді могли б зануритися й ви.

— Хворі на апендикс, — щоб у ваших очах зріс його авторитет, він говорить в усіх випад-

ках «апендикс», як окремі люди, що полюбляють більше назву «гіпопотам», ніж «бегемот», особливо тоді, коли друге слово викликає у вашого співбесідника неприємні асоціації,— так от, хворі на апендикс гинуть, як мамонти під час льодовикового періоду. Часто хірурги безсилі. В одних цей атавістичний відросток розривається в поїздах, в інших — у каретах швидкої допомоги, в третіх... Я вже казав, як у мене. Це може завтра повторитися з тобою, якщо ти зараз негайно не викличеш таксі і не поїдеш до лікарні. Пам'ятай, завтра буде пізно,— починає закликати він вас. — Дев'яносто дев'ять і дев'ять десятих після цього не виживають. Виріж негайно, якщо не хочеш залишити дружину молодою вдовою. Операція — укус комара. Я поїхав, жди мого дзвінка.

Він міцно тисне вам руку і з закликом «тримайся!» щезає за дверима.

Окрім згаданого, є ще декілька способів, як визначити апендицит. Один із них — звернутися до гарного спеціаліста, який, якщо вірити йому, давно на цьому ділі зуби з'їв.

Він заведе вас у кабінет чи ординаторську і, поклавши на тапчан, заголить вам живота й почне на ньому спочатку вишукувати якусь точку під загадковою і невідомою для вас назвою Мак-Бурнея*, якої ви особисто в своєму житті там ніколи не помічали і дуже сумніваєтесь, чи вона там є й тепер. Не знаходить її у вас і професор, але на цьому, як і ви, він не заспокоюється і починає вишукувати ще якісь симп-

* Мак-Бурней — місце, під яким нібито розміщується апендикс,— але хто про це відає, окрім хірурга?

томи типу Ситківського, Ровзинга, Щоткіна-Блюмберга або ж навпаки,— поклавши вас на лівий бік,— Блюмберга-Щоткіна.

Якщо й ці симптоми йому нічого не дадуть — примусить вас негайно здати кров, не забувши на клаптику паперу написати cito *. Поки молоденька лаборантка з пальчиками ніжнішими, ніж у вас, братиме sanguis **, ви зіщулитесь так, ніби вона збирається не вколоти вас пером, а нанести удар ланцетом. Вдаючи, що вас це аніскільки не лякає, ви в душі міркуватимете, чи пішла б вона з вами в кіно, якщо у вас не виявиться апендициту, а в неї ніякого homo sapiens *** чоловічої статі.

Після того, як лаборантка піде і ви помітите, що й ноги у неї теж не рівня вашим, професор засукає рукави і з новою силою візьметься за вас та за вашу точку Мак-Бурнея. Покладе вас на один бік, потім на другий, тоді примусить підняти й випрямити ногу і якийсь час потримати її вище вашої, а не його, голови, натисне з усієї сили вам на живіт і аж після цього дозволить різко опустити ногу.

Словом, коли з вас піт почне котити градом, а біль розпливеться з правого нижнього квадранта по всьому великому квадранту, ви закочите очі під лоба і скажете:

— Професоре, я більше не можу. Швидше або різже, або, або... я...

— А що ж тут різати?! — запитує він у вас, хоч ви прийшли про це запитати в нього. — Що

* Cito (лат.) — швидко, негайно, чого в житті, як правило, не буває.

** Sanguis (лат.) — кров.

*** Homo sapiens (лат.) — розумна людина.

ж тут різати, коли я нічого не знаходжу. У вас звичайний colitides *, і не більше.

— Професоре, а щоб зрозуміліше... — перелякано благаєте ви і дивитесь на нього такими очима, як перед цим дивилися на лаборантку, хоч вам аж ніяк не хочеться призначати йому побачення вдруге.

— Щоб зрозуміліше, — у вас звичайний коліт.

— А це не страшно? — питаєте ви.

— Не страшно, якщо врахувати, що доведеться трохи посидіти на дієті № 4 та забути про aqua vitae ** і spiritus vini ***. Це вас не лякає?

— Не дуже, — чесно признаєтесь ви.

— От і прекрасно. Тільки раджу вам зробити іррігоскопію, і якщо все гаразд — то, як кажуть в атеїстичний вік, — з богом, Парасю!

Ви схоплюєтеся з тапчана й кажете не просто «спасибі», а «велике спасибі», хапаєте обома руками професорову руку і, забувши з кишені пальта витягти власну шапку, вискакуєте з відділення з такою швидкістю, ніби у вас професор, шукаючи апендикс, несподівано для себе і для вас виявив реактивний двигун, який до цього не заводився.

— Ніякого апендициту нема, — сяючи, як накрохмалений халат хірурга зранку, сповіщаєте ви урочисто приятелю.

◆◆◆

* Colitides (лат.) — коліт, який ставить під удар людей, котрі думають, що в них апендицит.

** Aqua vitae (лат.) — читається як «оковита», а п'ється як «Вінницька любительська».

*** Spiritus vini (лат.) — те ж саме, тільки розведене водою.

— Хто тобі казав? — цікавиться він таким тоном, ніби на цьому щось програє.

— Один спеціаліст.

— Не вір жодному слову. Зі мною точнісінько те саме було. А наступного дня я ледь не попрощався з трикімнатною, умебльованою імпортним гарнітуром, квартирою. Ти цього теж хочеш? Ні. Ну, так я тобі ще раз кажу: з міною жартувати не можна. А тим більше, коли вона уповільненої дії.

— То що ж мені робити? — питаєте ви.

— Ліквідувати, і то негайно. Як ти себе почуваш?

— Та ніби нічого.

— Так от, при першому подібному приступові, не слухаючи нікого, викликай швидку. Запам'ятай моє слово: у тебе апендик-с. — Він тисне вам руку, і ви раптом почуваете, що десь у точці (може, й Мак-Бурнея, хто його знає) знову починає нити.

— Ні, таки виріжу. Він має рацію: апендикс є в усіх. Не може бути, щоб не було його в мене. Мабуть, і в мене є. Краще пізно, ніж ніколи, — кажете ви і з словами «хоч би дотягти до ранку» лягаєте спати, натягуючи ковдру аж на самісінькі *apris media*, а по-нашому — вуха.

Розділ II

Як прооперуватися

Після вчорашньої розмови ця думка ні на мить не полишає вас. Навіть тоді, коли ви прокидаєтесь, ізольовуєтесь від ковдри й почина-

ете гасати по кімнаті, як хворий у зачиненому кабінеті стоматолога. Ви безперестанку тримаетесь за живіт, говорячи самі до себе (дружина як на те чи десь у матері в селі, чи у відпустці):

— Чи скоро вже?

А тоді не витримуєте й ледь не кричите:

— Господи, чи скоро вже той ранок?

Будемо відверті, якщо той господь десь і є, я певний, він вам нічого конкретного не скаже, скільки б ви не благали. Моя вам порада: прислухайтесь до мітел. Мітел двірників. Якщо тільки почувете перші «шу-у, шу-у» за вікном — знайте: ранок уже близько. Спостережливій і досвідченій людині це одразу стає зрозуміло, бо вона знає: двірник на тротуарі — світанок на порозі.

І от саме в той час, коли двірники з жеківськими мітлами дружно висипають на тротуар, здається, з однією тільки метою: щоб розбудити не тільки вас, а й сонце (бо вулиці все одно залишаться такими, як і звечора), у вашій кімнаті раптом лунає дзвінок. Ви спочатку лякаєтесь, а тоді спокійно берете себе за живіт. У вас розвіюються останні сумніви.

— Таки ранок, — кажете ви впевнено і, підтримуючи однією рукою штани, які щойно зібралися одягти, другою правий квадрант живота, як казав приятель, поспішаєте до телефону, наче до рідної жінки після восьмидобового відрядження.

— Привіт! — чуєте ви. — Живий?

— Як бачиш, — кажете ви, хоч ні він, ні ви нічого бачити не можете, але зате чуєте відносно непогано.

— Я радий за тебе. Говори голосніше, щось тріщить. Як ти спав? Як почуваєш себе? Я вчора зустрів одного знайомого. Кандидат медичних наук. Двадцять сім років з половиною. І вже доцент. Не те що ми з тобою. Наш ровесник, а вже світило в медицині. Першим придумав апендикс не зашивати — склеювати. Щось на зразок велосипедних камер. Словом, вулканізація. Переворот у медицині. Обезболюючий метод. Я йому говорив за тебе. Черга велика, та, оскільки ти мій друг, — обіцяв позачергово. Отож, замовляй таксі...

— Дякую, — кажете з острахом ви.

— Ти не дякуй. Ти мені кажи — болить чи не болить?

— Ние.

— Де?

— Розібратись не можу. Здається, по всьому тілу.

— Тільки цього не вистачало. Може, уже перитоніт. Блював?

— Ні, — хитаєте ви головою.

— Але хоч тягло?

— Не пам'ятаю — спав.

— Я тобі заздрю. А я ледве відходжу. Посиділи вчора з Айвазовським.

— З ким? З ким? — цікавитесь.

— З Айвазовським. Ну — доцентом. Це я його так назвав. Тонкі руки, точні рухи. Хірург — першого класу. Майбутній Пирогов і Греков. Онук Коломійченка. Руки ніжні. Від двадцятип'ятиграмової чарки тремтять. Уявляєш? Але це не головне. Коли робить операцію — збирається в один клубок, як їжак. Нерви напружені, але міцні. Негайно замовляй таксі. Ніякої

швидкої. Можуть завезти не туди, куди треба. Ідь тільки до нього. Він чекатиме. Оперувати-
ме особисто. Чув? Особисто. Хочеш — під міс-
цевим наркозом, хочеш — під загальним. На
твій розсуд.

Ви щось силкуєтесь сказати, кілька разів ви-
чавлюєте з себе щось на зразок «але», та він
нічого не хоче слухати, а тільки каже:

— Ніяких заперечень. Приїжджаєш туди.
Заявляєш: гострий апендикс...

— Апендицит, — поправляєте ви.

— Не має значення. Що кому подобається.
Справа смаку. Кажі — гострий, і край. Пече,
ріже, нудить. Для більшої переконливості ка-
жі, що ще й штрикає під ложечкою і аж у вусі
віддає. Питатимуть, де працюєш. Кажі —
у торгівлі.

— Ти що?

— Не «що», а те, що чуєш: у торгівлі. В уні-
вермазі, у відділі шапок і дамських капелюхів.
Якщо питатиме не хірург, а хірургиня, скажі:
завскладом імпорту — кофточки, гарнітури й
подвійні французькі пеньюари *, переважно ро-
жевого й голубого кольорів. Інших не буває.

— Пробач, — малоінтелігентно перебиваєте
ви його. — Але яке я до цього маю відношення?
І взагалі, до чого тут пеньюар, коли в мене
апендицит?

— Ти не зчиняй дебатів, як кажуть в Одесі.
Ти жити хочеш? Вижити хочеш? Так от: ти або
завсектором шапок, або завскладом універсаль-
ної бази. Ті труби, які ти випускаєш, нікого

•••

* Пеньюар — що це таке, автор не знає, але здогадує-
ться.

в хірургії не цікавлять. У медицині вони, як ти знаєш, не застосовуються. Навіть для продування.

— А якщо?..

— Ніяких «якщо». Думаєш, вони почнуть одразу натякати?.. Абсолютно. Лікарі мають такт. Вони переважно люди з вищою освітою. Доцент тим більше. Захистив же дисертацію. Сам. Без мами і без дяді. Клявся. Якщо ж хто й натякне, то хіба що перед самою випискою, після операції. Не раніше, як знімуть шви.

— Ти ж казав, що будуть клеїти...

— Це ж усередині, а на животі шиють.

— Гаразд, а що я скажу тоді?

— Даси телефон. Мій. Кумекаєш?

— Не зовсім.

— Дивак-чоловік! Даєш їм мій телефон. Вони мені дзвонять, питають тебе...

— А що ж скажеш ти?

— Я скажу, що ти помер. Передчасно, мовляв, виписали, занесли інфекцію, і все таке інше... Та ти не хвилюйся. Хай тобі ні голова, ні живіт не болять. Будь певний, одразу замовкнуть. Хоч не назавжди, але більше не телефонуватимуть.

Це вас трохи заспокоює. Бо все звучить справді переконливо й просто.

— Ну, гаразд, — погоджуєтесь ви. — А ти з тим доцентом точно говорив?

— Як оце з тобою. Тільки ще ближче, не по телефону. Я йому розповів про твій апендикс. Намалював клінічну картину. Він аж за голову взявся. Каже: «Вези негайно. Це те, що треба. Мені під тему...» Словом, їдь і не задумуйся. Він на тебе вже давно чекає. Проси загаль-

ний наркоз — не відмовлять. Тільки ж дивись не підведи. А то я виявлюсь брехуном. Ну, будь! На третій день після операції забіжу...

Він кидає трубку, і ви чуєте, як холодний піт спочатку покриває вам чоло, а тоді вже квадрант живота.

Розділ III

Як взяти себе в руки

Саме над цим ви й замислюєтесь, одержавши свіжовипрану форму, яка складається з сорочки, халата і однієї пари тісних кальсонів з великим чорним штампом «Лікарня № 7» на лівій половинці того місця, яке в медиків чомусь називається *pelvis major* *.

— Візьми себе в руки,— кажете ви самі собі, намагаючись з першого разу потрапити тремтячою ногою в холошу кальсонів.

— Не хвилюйтесь,— по-материнському каже вам няня.

— Я не хвилююсь,— запевняєте ви її, хоч самі в цьому трохи сумніваєтесь.

— Тоді не спішіть. У вас операція не складна. Спішити нікуди. Встигнете,— няні завжди говорять більше, ніж їм слід, але це зовсім не тому, що всі вони базіки. Просто їм хочеться перед кожним новим пацієнтом здаватися якщо не лікарем, то принаймні медсестрою. Бо няні належать до категорії тих професій, про яких

* *Pelvis major* (лат.)— великий таз, який після операції може стати малим.

онуки чи діти в дитсадах або школах не вигукують з гордістю: «Моя мама — няня», а самі вони не заявляють про це з гордістю в масових товариствах чи на батьківських зборах.

Але ми, здається, трохи відхилилися від основної теми. Тим більше що нова форма вами повністю одягнена, хоч і не можна сказати, що вона ніби на вас шита і «сидить» на вас, як на солдатів надстрокової служби.

— Вам пощастило: сьогодні операційний день,— повідомляє вам радісно няня.— Але оперувати,— професійно додає вона,— вас одразу не будуть. Полежите день-два. Візьмуть аналізи, поставлять діагноз, а тоді вже... почнуть різати.

— А як прорветься?— запитуєте ви.

— Не прорветься,— пропускає вона вас у такий просторий ліфт, що в нього міг би заїхати трактор «Беларусь» з причепом.— Хоча у нас, у хірургії, всякі випадки трапляються...

Але ви вже її не слухаєте. У вас якраз починається психологічний процес, який вимагає мужності і хоча б пари таблеток триоксазину *. Процес внутрішньої боротьби і сумнівів складний. Перш за все ви собі кажете: «Візьми себе в руки. Будь мужчиною».

Поки няня уточнює в старшої медсестри, в яку палату вас покласти, ви стоїте й відчуваєте, що ще себе в руки не взяли і що у вас живе одна-єдина думка, чи не дати дьору через вікно з швидкістю балістичної ракети.

— У цьому палату,— чуєте ви нарешті голос

* Триоксазин — ліки, які заспокоюють нервову систему, якщо вона у вас не розхитана.

няні, яка передає вас у руки медсестри, звісно, не в буквальному розумінні цього слова — адже ви ще тримаєтесь на ногах, хоча вже й не так певно. Ви робите перші кроки до палати й відчуваєте, що ноги у вас якось підкошуються й вибивають дріб, мало чим схожий на барабанний. Ви заходите в палату, де з кожного ліжка на вас дивляться по одному, по двоє — очей (у декого вони перев'язані). «Мужні люди,— думаєте ви про них,— не те, що я». І тільки тепер, здається, берете себе в руки.

— Оце ваше ліжко,— каже медсестра.— Зараз няня принесе постіль.

— Номер тринадцять, старик,— гукає жовчний тип з підбитим лівим оком і струсом мозку третього ступеня. Але про його хвороби ви дізнаєтесь згодом.

— Дякую, сестричко,— переходите ви на пестливу форму звертання і, лагідно посміхаючись, тільки тепер помічаєте, що фігура у сестри — копія ранньої Бріджіт Бардо *.

— У тебе що? — запитує один з тих хворих, яким хірургічні відділення давно замінили рідний дім і забезпечили тимчасову столичну прописку.

— Апендицит,— кажете ви і для більшої вагомості додаєте:— Гострий,— хоч цього діагнозу вам ще ніхто не встановлював, окрім вашого приятеля і няні, яка видавала вам обмундирування.

— Фі-ю-ю!— робить він рота трубочкою.— Серйозна операція! Умерти можна! Але ти не

* Бріджіт Бардо — французька кіноактриса, яку знають усі, але мало хто знайомий з нею особисто.

дрейф! Може, й виживеш,— зневажливо каже він і дає зрозуміти, що з вами йому нема про що говорити. Він висовує з-під ковдри ноги (на одній вашу увагу привертає шкарпетка, друга — боса) і майже торкається ними вашої подушки. Посмішка співчуття, що до цього не-підробно грала на його обличчі, тієї ж миті поступається місцем байдужості і відвертої до вас зневаги.

— А у вас що?— звертаєтесь ви тільки до його профілю, який оддалік нагадує класичний римський.

— У мене, синок?— перепитує він так, ніби не чекав від вас цих слів.

— У вас,— миролюбно й по-синівськи підтверджуєте ви.

Він підводиться на лікті й ховає ноги. Видно, ви йому сподобалися.

— Ти краще, синок, запитай, чого у мене тільки не було. В енциклопедії таких хвороб не знайдеш. Професори з ніг збиваються. Дивляться на мене так, ніби операції — це моє хобі. Ти мене зрозумів? Чого я тільки не переніс: ремонт копчика — раз, королівська грижа — два, професійний геморой — три, дві резекції — п'ять,— він сідає на ліжко і починає знову загинати ті ж самі пальці.— Один холецистит, два паропрактити. Це маєш вісім, раз рвав гланди, раз аденоїди, додай сюди два переломни нижніх і верхніх кінцівок і твій нещасний апендицит, якого я до операцій не відношу. Маєш скільки?

— Дванадцять,— кажете ви.

— Ти думаєш, цього мало?— питає він вас.

— Я цього не думаю.

— Ну, так додай сюди ще одну «тритомну» і плюс подарунок Варвари Іванівни — колишньої моєї дружини, яка на вічну згадку мені нанесла удар твердим тупим предметом під відомою назвою макогін. Цього тобі мало?

— Мда-а! Ви перемучились.

— Єрунда. Мені до цього не звикати. Заживає як на собаці. Чоловік, синок, все витримає. Навіть рідну жінку. Ти одружений?

— Був гріх!— ніяково посміхаєтесь ви.

— Воно з гріха все починається,— каже він.— Ти що, у хірургії вперше?

— Уперше,— признаєтесь чесно ви.

— Воно й видно. Тремтиш, як цуцик на прив'язі. Не бійся. Візьми себе в руки. Це головне. Інакше... Без ускладнень не обійтись. Повір мені.

— А я вже взяв. Мені зовсім не страшно.

— Ну, ти не бреш. Перший раз усім страшно, як новачкам на передовій. Але ти не бійся і не переживай. Це головне. Послухай, синок, ветерана. Я всі шістнадцять операцій переніс тільки тому, що вмів себе тримати в руках. І завтрашню перенесу. Бачиш, здоровий як бугай.

— Бачу,— підтверджуєте ви, не вірячи в свою щирість, як і в те, що він здоровий як бугай.— А завтра у вас що за операція?

— А, синок, довго розповідати. Не операція, а любов. Женився я. Не вшістнадцяте, але десь близько біля того. Маю один недолік. А правильніше — не один, а два. Люблю горілку, як жінок, і не можу досі розібратися, кого з них більше. Тепер усе. Зав'язав. Напоїла жінка і, здається, востаннє. Кислотою. І, видно, не

зовсім свіжою, бо щось усередині попекла. Хірурги пообіцяли завтра подивитися... Ну, ти лягай, синок, лягай. Ліжко не таке, як дома, але ти не переживай.

Ви, здається, потроху починаєте заспокоюватися і цього разу по-справжньому берете себе в руки.

Розділ IV

Чим вирізають апендикс

Якщо вірити дисертаціям, різним теоріям, розповідям і, нарешті, студентам-медикам, то апендикс вирізають скальпелем. Але в хірургічному відділенні, якщо вам пощастить туди потрапити, ви переконалися, що ніхто скальпелем той апендицит ніколи не вирізав. Апендикс вирізають тільки ножом. Невідомо, чи то ніж кухонний, чи добре відточений десертний, але відомо напевно, що то ніж.

Принаймні в цьому з самого ранку наступного дня вас переконують усі хірурги, які по черзі обмацують вашого живота і при цьому кажуть:

— Я особисто не бачу підстав класти його під ніж.

Підкреслюю: під ніж, а не під скальпель. Ніхто навіть з найвидатніших професорів, які є в наявності хірургічного відділення, ніколи не скаже: «Покладіть цього товариша під скальпель». Всі, наче змовилися, кажуть: «Треба класти під ніж», ніби останнім часом заводи медтехніки випускають якісь особливі ножі для

апендицитів. Як би там не було, а ви вже можете дати голову навідріз і будь-якому дилетанту довести, що апендикс вирізають ножом, а гланди виривають звичайними обценьками, тільки перед цим добре їх стерилізують.

Але це буде потім. Поки що вам забороняють їсти, зовсім не дають пити і час від часу беруть кров. Беруть і такі лаборантки, при яких тільки близька присутність хірурга не дозволяє вам сказати чогось теплого й ніжного про їхні пальчики.

Бувають і такі, яким нічого не хочеться сказати, а тільки, як ровесницям жінчиної мами, по-синівськи поскаржитися:

— Скільки ж можна колоти?! Ви сьогодні вже третя!

— Нічого не поробиш, сонечко, терпи. То брали у тебе загальний аналіз. У них щось не вийшло. Мало лейкоцитів. Зробили повторно. Ніби все в нормі. Ну, а я з центральної лабораторії. Для контролю. Після операції весь час так буде,— заспокоює вона вас, жонглюючи піпетками, неначе досвідчений складув.— Будуть ще брати й на цукор, і на протромбін, і на згортання. Аякже?!

— А щоб зразу це все? Не можна?!

— Можна, сонечко, можна, але це ж різні лабораторії. Я з центральної, а ті з санпропускника, а ті з третього відділення. Тому, сонечко, тебе так часто й колять.

Звільнившись від усіх процедур, як ви собі гадаєте, і, нарешті, повністю освоївшись з обстановкою, ви виходите в коридор, щоб побачити життя зблизька. По довгому коридору парами і поодинці снують хворі. Одні з претензією

на справжню усмішку — посміхаються, інші, жестикулюючи, дають останні практичні поради таким, як ви, новачкам.

— Пробачте, у вас що?— питаєте ви, наперед знаючи, що він у свою чергу не запитає вас: «А яке твоє діло?». Народ у хірургічних відділеннях ввічливий. Особливо перед операцією і, не більше тижня, після неї.

— Апендицит!— відповідає він.

— Ну і як?

— Та-а. Зашили.

— Боліло?

— Ні, тільки неприємно, коли ото ножем...

«Ага-а, все таки ріжуть ножем, а не скальпелем»,— остаточно переконують вас, ніби це для вас зараз найголовніше. Ви хочете запитати у нього ще про щось, але раптом чуєте позад себе:

— Мічений!

— Мене?— запитуєте ви, тикаючи себе пальцем у груди, ніби певні, що в хірургії ще є пацієнти, які мають такі прізвища.

— Ти — Мічений?

— Ну?!

— З сьомої палати?

— З сьомої!— підтверджуєте боязко ви.

— Тебе хірург шукає...

У вас серце разом з шлуночками опускається аж в *regio hypochondriaca sinistra*, починає так калатати в *os temporale* *, що ви уже не певні, чи дійдете до палати.

* *Regio hypochondriaca sinistra, os temporale* (лат.)— ліва підреберна область, де міститься орган кохання — серце.

— Мічений?!— запитує вас лікар, який уже вас мацав у санпропускнику і двічі на ліжку і, здається, збирається робити це ще раз.

— Лягайте,— командує він.

Ви виконуєте команду, навіть забувши скинути халата кольору галіфе із синього шевйоту.

— Не на живіт, на спину.

Ви повертаєтесь, дивлячись на лікаря очима переляканої лані.

— Ще раз промацаємо вашого животика. Дивний якийсь у вас апендицит. Хто вам установлював діагноз?..

— Один знайомий...— відповідаєте ви так, ніби це речення ще не закінчене і повністю має звучати так: «Один знайомий лікар».

— Ну, гаразд,— перебиває він вас.— Підніміть ногу вище голови і не згинайте в коліні. Не цю, праву. Тепер опустіть.

Ви опускаєте.

— Ну як, болить?— відриває він руку від вашого живота і так дивиться на вас, ніби чогось чекає.

— Ні,— спокійно кажете ви.

— От що, Мічений, я думаю ще вас день-два потримати для обстеження, а тоді виписати додому. Ніякого апендициту я у вас не знаходжу. Як ви на це?

— Позитивно!— вигукуєте ви і дивитеся на нього, як іменинниця на гостя, що підніс їй найоригінальніший подарунок. — З радістю. Я вам буду дуже вдячний,— не знаючи за що, дякуєте ви йому, забувши про дванадцять своїх колег по палаті, які мовчки спостерігають за цією сценою. У цей момент у палаті з'являється

ще двоє хірургів. Попереду йде рудий, з-під білої накрохмаленої його шапочки стирчить волосся кольору мідної тарілки на оркестровому барабані. Другий вищий і чорний, ніби щойно з пустелі Сахари.

— Іване Гвідоновичу,— звертається ваш лікар, який щойно обмацав вашу очеревину.— Подивіться, будь ласка, хворий поступив до нас з гострим апендицитом, але я особисто...

— Як прізвище?

— Мічений,— відповідаєте насторожено ви.

— Ви-и Мічений?!—цікавиться здивовано він, ніби ви назвалися не Міченим, а щонайменше Александром Македонським чи Тамерланом.

— Я Мічений,— відповідаєте трохи з викликом ви.

— Гвідон Іванович?

— В житті і побуті. А за паспортом — Геден,— посміхаєтесь ви з виглядом людини, якій тепер нічого не страшно, бо не пізніше як після-завтра вас виписують і ви знову будете вдома.

— Дуже радий з вами познайомитися, Гвідоне Івановичу. Мені вас рекомендував товариш Фартушняк.

«Доцент,— раптом вистрілює у вас думка, як зернята достиглої акації,— друг мого друга».

— Так що нас хвилює?— питає накрохмалена шапочка з мідним волоссям і сідає поруч вас, кладучи вам на плече руку, ніби родич у першому коліні.

— Поступив з діагнозом «гострий апендицит», але я...

— Пробачте, — перебиває доцент Місюрський лікаря, який збирався вас виписувати.— Ви можете йти. Я це вже чув.

Лікар виходить. Доцент оголює вашого живота і, схрещуючи на вашому животі руки, з усієї сили тисне на правий нижній квадрант.

— Ой,— від несподіванки вигукнете ви.

— Так болить?!

«Та ні, то я з переляку»,— хочеться сказати вам, але ви тільки заперечливо киваєте головою: мовляв, не дуже. Доцент, обійнявши вас по-братському за плечі, уточнює:

— Значить, завсектором хутра й ондатрових шапок?

— Завскладом імпорту,— неприязно відповідаєте ви.— Бразильська кава, японські парасольки і цейлонський чай у металевих баночках.

— Це чудово, що ви перед операцією не втратили почуття гумору. Сподіваюся, під час операції ви його теж збережете?!— підводиться він.

— Як?!— схоплюєтесь ви так рвучко, ніби у вас ніякого апендициту нема й ніколи й не було. Ви кидаєтесь до виходу в пошуках того лікаря, який збирався вас виписувати.

— Як його звати?

— Юрій Антонович,— гукає хтось із хворих.

— Юрію Антоновичу, Юрію Антоновичу,— забувши про субординацію і етикет, халаєте ви хірурга за накрохмалений рукав.— Що ж це виходить?! Ви ж казали — випишете. А цей товариш каже — на операцію...

— Це сказав доцент,— коротко, як в армії, кидає він, і його білий халат щезає в ординаторській за дверима. Ви залишаєтесь один на один зі своїми роздумами в коридорі і затумененими очима дивитесь на вікно й думаєте: «Якби не другий поверх, а так трохи високо».

Ваші роздуми перериває медсестра чи няня (це вже вас не цікавить).

— Прошу,— каже вона і професійним рухом садовить вас у коляску.

— Куди?— запитуєте ви.

— На операцію.

— Я й пішки дійду.

— Пішки не заведено. Ми зобов'язані хворих возити,— розвертає вона коляску, на якій після апендициту полюбляють кататися наймолодші пацієнти відділення.

В операційній вас кладуть на холодний, як дно морозилки, стіл з різними не зрозумілими для вас важільками й білими нікельованими штучками, голову засовують під залізну дугу і міцно прив'язують за руки й ноги.

«Ну, все,— кажете ви,— тепер не втечеш».

— Е-е, так, любий мій, не годиться,— раптом кажуть вам.— У сорочці навиворіт ми не оперуємо. Переодягніться.

«Є ще шанс»,— підбурює вас внутрішній голос.

«А ноги?!— запитуєте ви в того голоса.— Та й не солідно. Хай для профілактики вже виріжуть. Кажуть же, не боляче».

— Іване Гвідоновичу,— звертаєтесь ви до доцента, який ходить перед самісіньким вашим носом, але поки що без ножа.— А ви собі вирізали апендицит?

— Ні, а що?

— Я так і думав. Швець завжди ходить без чобіт,— і ви заплющуєте очі, так і не побачивши, чим же все-таки вирізають апендикс: ножем чи скальпелем, і несподівано для себе засинаєте.

Голубий апендицит

Прокидаєтесь ви від наркозу так само несподівано, як і засинаєте.

— Де я?

— У палаті,— чуєте ви знайомий голос.

— Води,— благаєте ви.

— Тобі ще не можна. Тільки губи змочи. Ваткою. Вологою.— І ви відчуваєте на своїх спраглих губах якийсь холодний квач.

— Жінко, ти?— нарешті впізнаєте ви свою дружину.— Приїхала? Це добре. Пропустили?

— Всього на декілька хвилин.

— Болить,— тихо і відверто повідомляєте ви.

— Нічого, потерпи. Найстрашніше позаду.

— Ти так гадаєш?

— Тобі ж сам доцент операцію робив.

— Хіба мені від цього легше?!

— Не легше, але... всі кажуть, він гарний спеціаліст.

— А для чого загальний наркоз? Апендицит же роблять під місцевим?!

— Кажуть, довго не могли знайти в тебе апендикса. Нібито й зовсім не було...

Ви мовчите. Згадуєте перші хвилини на операційному столі. Спочатку вас примусили переодягти сорочку, а потім? Що ж було потім?..

Знову перед очима туман, і ви тривалий час перебуваєте в такому стані, коли навіть наймолодша і найсимпатичніша з медсестер не хвилює вас, а рідна жінка в цю мить здається найдорожчою істотою, яка є на світі, і ви в душі даєте їй слово віднині бути вірним, чим би

ця операція не скінчилася. Нарешті ви наважилися розплющити очі. Спочатку помічаєте людину у білій масці, на яку з двох зеленкуватих очей поволі витікають такі мініатюрні сльозинки, яких неозброєним оком одразу й не помітиш. Це ваша дружина. Ви відводите погляд і спочатку зупиняєтесь на вікні, завішеному простирадлом, тоді на баночці, де колись був майонез, а тепер вода з квачиком.

Саме в цей час, коли вам хочеться продовжити незакінчений діалог з дружиною, на двох інших ліжках починають повертатися в світ ще два «наркотики», як тут називають тих, хто оперувався під загальним наркозом.

У перші післяопераційні хвилини хворих, як ніколи, цікавить цілий ряд досі ніким не розв'язаних проблем і питань. Тут вони ці питання ставлять гостро й безкомпромісно. Їх цікавлять саме ті питання, над якими ось уже тисячоліття б'ється людство, починаючи від Сократа і кінчаючи Іваном Валігурою з-під Житомира. Останній щойно вийшов з-під наркозу.

— Господи, де ти?— запитує він.

Спробуйте відповісти йому на це питання. Будь-які відповіді, навіть найкваліфікованіші, його не задовольняють. Правда, постова медсестра, в якій в атестаті з атеїзму, очевидно, «п'ятірка», на чергове запитання Валігури: «Боже, чи є ти на небі?» ствердно відповідає:

— Є, заспокойся, є,— і штрикає його в те саме місце, назву якого цнотливий редактор викреслює навіть тоді, коли його дати курсивом і латиною. Валігура деякий час дивиться на стелю тим поглядом, якого не назвеш допитливим і гарячим, і знову береться за своє:

— Мамочко, для чого ти мене на світ народила?

Ні медсестра, ні хірург (та, напевне, й доцент) на це питання відповісти теж не можуть. Валігура засинає.

Ви збираєтеся знову розпочати незакінчений діалог і теж не проти того, щоб поставити декілька питань, але в цю мить не витримує ваша дружина.

— Я більше не можу,— раптом заявляє вона.— Прийду завтра.

— Ти мені так і не сказала: у мене апендицит знайшли?!

— Знайшли.

— В руках хірурга не розірвався?

— Не знаю. Але мені знайома медсестра по секрету призналась, що в тебе був голубий...

— Який?— ви хапаєте її за руку й робите відчайдушну спробу здаватися перед нею бадьорим і мужнім.

— Голубий,— повторює вона.

— Голубий?— кажете з острахом ви, збираючись самі собі влаштувати ще один загальний наркоз, який у побуті іменується втратою свідомості.

— Ти не лякайся. Кажуть, це зовсім не страшно.

— Але я про такий не чув. Хворі розповідали про гострий, гангрений, флегмонозний, катаральний...

— Оце, здається, і є катаральний. Сестра казала, що його хірурги називають голубим. Таке трапляється дуже рідко. Майже ніколи.

— Дивно. Мабуть, тому й під загальним наркозом?!

— Мабуть,— каже вона.— Тільки ти не падай духом.

— Не буду,— кажете ви і відчуваєте, що мурашки на вашій спині зараз вийдуть на старт.

— Голубий апендицит, синок, це звичайний катаральний. У тебе, значить, взагалі не було ніякого апендициту. Видно, неточний діагноз поставили,— чуєте ви знайомий голос. Ви повертаєте голову і тільки тепер пізнаєте сусіда по палаті № 7. Це той, що уже переніс 16 операцій, не рахуючи сьогоднішньої. Прізвище його Козак.

— Голубий апендицит,— пояснює він з французьким прононсом, бо одна ніздря у нього зайнята шлангом, через який проходить кисень,— це той, синок, з яким бігають за дівчатами, не боячись, що він прорветься, до ста з половиною років. Даремно тебе прооперували. Видно, хтось неправильний діагноз поставив.

«Хто ж, як не Фартушняк, і... доцент»,— хочеться сказати вам.

— Мене спочатку хотіли виписувати,— кажете ви і чуєте, що старт мурашками на вашій спині уже взято і вони роблять, здається, дванадцять коло навколо лопаток.

— Ото й треба було, синок, уже давно сидіти вдома...

— А для чого ж загальний?

— Мабуть, щось шукали. Хотіли встановити, що ж тебе все-таки поштрикувало, синок. Боліло ж, еге-е?

— Хто його зна,— механічно відповідаєте ви, і вам раптом себе стає жаль. «Невдача,— думаєте ви.— Проклятий Фартушняк! Теж мені друг зі своєю міною уповільненої дії. Але

куди ж дивився Місюрський? Доцент? Що ж він там мацав? Мак-Бурней. Симптом Щоткіна-Блюмберга. Очі б їм повилазили. Не було у мене ніяких ні симптомів, ні Блюмбергів. Правильно сказав професор. Коліт. Ні, понесло мене сюди. У палаті тринадцяте ліжко. Один виписує, другий оперує, третій каже — сорочка навиворіт. Здуріти можна. От і не вір після цього в забобони. Швидше б виписатися. Тепер мене в лікарню ніхто не затягне. Хіба що неприятним візьмуть», — клянеться ви і засинаєте, забувши попросити обезболюючого.

Розділ VI

Коли настає пора великих перемін

Болі, як і сторожі, приходять надвечір.

— Сестро, сонечко ти моє, — стогне на ліжку Валігура.

— Чого тобі?

— Укольчик. Обезболюючий. І снотворне, — просить він у неї.

— На обезболюючі ліміт кінчився, а снотворне можу дати, — каже сестра.

— Ой, ой, йой, — вплітаєте в цей діалог і ви свої звуки.

— А вам чого? — підходить сестра до вас.

— Хоч трохи ніжності й ласки.

— Завтра вранці прийде Сергій Іванович, — каже вона. — Він вам зробить таку приемність. Потерпіть.

— Не треба, сестричко. Не кажіть йому нічого. Він завтра мені шви зніматиме.

Вона посміхається посмішкою переможця і йде з палати, як артистка під аплодисменти зі сцени, знаючи, що в неї ноги значно кращі, ніж голос, і вона від того не в печалі.

— Пора великих перемін,— каже Козак.— Раз, синок, ти вже сестру доглядаєш, а не вона тебе, то й додому час. Та й дзеркальце ти з жіночної сумочки, здається, сьогодні попросив. Гребінець. Це перші ознаки того, що йдеш на поправку. Хірург помітить — негайно випише. Вони по цьому в основному орієнтуються. Важай, що тепер тобі тільки телефон залишилося дати медсестрі або адресу: «Головпошта, до запитання».

За вікном на землю опускається ніч, а в коридорі хірургії спалахує світло.

«Найдовші ночі у хірургії,— думаєте ви,— і в сторожа, якщо він страждає безсонням». Спить Валігура, як спокійний пасажир у залі для транзитних. Ви йому трохи заздрите.

Ранок до вас у палату заглядає несподівано, як заступник головного лікаря по господарчій частині. У коридорі починається зміна караулу: на пост заступає нова медсестра. Ваш найближчий сусід по палаті виймає з тумбочки окуляри, ретельно протирає їх, а тоді, примружуючи одне око, до другого приставляє скельце, наче лорнет, і довго й уважно дивиться.

— Куди це ви? — прокидається Валігура.

— На пост!— відповідає колишня виразка шлунка.— Сьогодні моя симпатія заступає.

— О, діло буде. Ви вже теж ідете на поправку,— втручається Козак.— Це перша прикмета. Передайте жінці, нехай негайно принесе вам дзеркальце, піжаму, одеколон...

— ...І модний широкий галстук,— додає Валігура. У палаті лунає сміх. Перший ранковий сміх.

— Мічений,— раптом чуєте ви своє прізвище,— вам уже пора ходити. На сніданок,— запрошує вас дієтсестра таким голосом, ніби збирається вас пригостити за свій рахунок.

— Я з задоволенням,— кажете ви.

У коридорі хворі вже займають столи: дружно, весело, життєрадісно, як у вашому дворі «козлятники».

— У вас що?— питає роздавальниця.

— Апендицит.

— Який день?

— Третій.

— Перший «а»...

— Що — перший «а»?— перепитуєтє, ніби ви не в хірургії, а в дитячому садку.

— Стіл перший «а», — ставить перед вами ріденьку кашу роздавальниця.

— Тут одне зернятко доганяє друге,— пояснює вам сусіда.

Ви нічогісінько в цьому не розумієте і тому питаєте:

— Де?

— У каші,— кидає нашвидкуруч він, забувши навіть розреготатися, бо зайнятий своєю справою.

У хірургії жартують всі: медсестри, хірурги, няні (дуже рідко), професор, доцент і, звичайно, хворі. Найбільше жартують «безсовісні». Безсовісні — це ті, що ходять повз післяопераційну палату і регочуть так голосно, що медсестра не чує, чи там стогнуть, чи теж сміються.

— От безсовісні, — каже вона. — Тихіше, ви ж у лікарні, — нагадує вона їм. — Там тяжкохворі, — показує вона на післяопераційну палату.

— Ох, безсовісні, — ледь вимовляєте ви пересохлими губами. — Завтра-післязавтра і вони будуть отак лежати.

І справді, «безсовісні» лягають на ваше місце, а ви ходите вже повз ту палату і гомоните, жартуєте, тільки не регочете — боїтеся, що розійдуться шви.

— Совість у вас є? — цікавляться медсестри і вказують на ту палату, де вчора лежали ви.

— Ох, і люди! Ох, і безсовісні! — чуєте ви з палати і затихаєте. Тоді набираєте серйозного вигляду і йдете по коридору, зупиняєтесь біля вікна й даєте першу консультацію новоприбулому з таким виглядом, начебто ви все життя те й робите, що тиняєтесь по лікарнях.

— Підв'язуйте простирадлом живота. Це лікарі не всім радять, але, між нами, не всі це й знають. Цьому в інститутах не вчать.

— А під час операції дуже болить?

— Під час операції зовсім не болить, — кажете ви. «А втім, звідки мені знати! Був же під загальним наркозом». — Після операції трохи болить. Але то вже не страшно. Біль швидко проходить, як любов після весілля.

— А що у вас? — зупиняє товариш ще двох, що вийшли після сніданку і чергових «променад» на «рандеву» у коридорі.

— Апендицит, — водночас ледь не вигукують вони.

— Скажіть, дуже болить, коли ріжуть? — перевіряє ваші дані товариш.

— І не чути...

— А чого ж ти верещав, що ми у палаті вуха затикали?— перебиває його напарник.

— Хто — я?

— А що ж — я?

— Та ти що! То ж водночас зі мною на сусідньому столі жінку різали. Вона й кричала...

— Отаким басом?!

— Під час операції не тільки басом закричиш, вовком завиєш.

Новоприбулий іде в палату. Йдете за ним і ви. Адже колись ви тут лежали. Тепер у вас таке враження, ніби ви повертаєтеся з госпіталю в рідну військову частину.

— А-а-а! Привіт! Ну, як справи? Вирізали? Молодець! А ти боявся,— летять звідусіль голоси.

Ви залишаєте палату, але рожевощокій не залишає вас і своїх тепер уже банальних запитань.

— Якщо хірург не черкне випадково по кишці ножем, то не страшно,— кажете ви, щоб він тільки відчепився.

— А таке може трапитися?

— А чого ж не може?! Все може. Може трапитись, що ви потрапите до хірурга, може, до доцента, а може, й до студента шостого курсу. Як кому пощастить...

— А якщо попередньо домовитися?— його губи ледь не торкаються ваших вух...

— Тоді й професор може!

— А професор як?

— Бетховен,— згадуєте ви слова Фартушняка.

— Хто, хто?

— Бетховен, композитор такий,— кажете ви.— Пальці тонкі, ніжні й точні, а око зірке, як у чемпіона з стрільби з пневматичного пістолета. Зрозуміли?

— Смієтесь,— сердиться дядько, і його щоким спалахують, як начищені довоєнні п'ятаки з червоної міді. Він круто повертається і тікає від вас у палату.

Розділ VII

Коли слід чекати виписки

Виписки ви чекаєте, як модниця чобіток, висланих поштою. Ви ждете і думаєте, чому ж не заходять хірурги, професори, доценти. Чому ніхто з них вами не цікавиться перед тим, як удруге вас пустити в світ, щоб ви творили там свої незакінчені діла. Оскільки у вас апендицит, та ще й не який-небудь, а голубий, найлегший, то не думайте, будь ласка, що до вас у палату хтось з названих осіб хоч загляне. Єдине, на кого ви ще можете розраховувати, це на старшу медсестру. Вона завітає до вас у палату і скаже:

— Мічений, документи вам виписані. Ми готові.

— Але не готовий я.

— За чим затримка?

— За штаньми,— кажете ви.— І сорочкою. Треба ж жінці подзвонить. Хай приїде, привезе.

— Дзвоніть,— коротко кидає вона, ніби розбиває фразу об цементну підлогу.

— Рано тебе щось, синок, виписують,— каже Козак.

— Рано,— погоджуєтесь ви й думаєте, що Люба, ця золотистокучерява німфа у вигляді постової медсестри, чергуватиме тільки після-завтра.

— Рано,— зітхаєте ви.— Та й живіт щось здуває. Медсестра дала парочку синіх таблеток. Трохи начебто легше стало...

— Не страшно,— блимає очима найближчий сусід.— Не вийдуть природно — ще раз операцію зроблять. Раз сюди потрапив — звикай.

— Фурункул,— по-вченому кажете ви,— фурункул вам на кінчик язика.

— Завбільшки з м'яч,— додає, як завжди, Валігура, не уточнюючи, який саме м'яч він має на увазі. Ви висловлюєте йому свою вдячність, одначе в очах у вас щось близьке до тривоги і смутку.

— Щось рано тебе виписують,— наче в унісон Козакові, заявляє ваша дружина крізь телефонну трубку й електричні розряди в ній.

— Рано,— погоджуєтесь ви.

«Ще ж хотів Любину адресу записати. Чи хоч телефон». Останніх слів ви в трубку не кажете. Їх ви промовляєте подумки.

— Дуже рано. Чимось я хірургу не сподобався. А може, через апендицит. Каже, з таким апендицитом, як у мене, за часів академіка Грекова прямо з операційної відправляли додому, а на третій день дозволяли брати участь у народних танцях.

— Ну, гаразд. Після обіду я за тобою приїду. А взагалі — це щось дуже рано. Ти там нічого не накоїв? Бюлетень видали чи довідку?

— Бюлетень, — маловпевнено стверджуєте ви, бо його ви ще в очі не бачили, як і свого апендикса під час операції.

«Накоїв! Що ж я справді накоїв?!— піднімаючись по східцях на третій поверх, запитуєте ви самі себе.— Сказав завідуючому відділом, чому телефон-автомат не поставлять на поверсі, щоб не опускатися так низько? Ні, здається, не це. Що ж могло бути?»

А все так просто. Ви й не догадуєтесь, бо все те хоч робилося за безпосередньою вашою участю, але без вас. Все почалося з учорашнього дня. Після того, як до вас у палату завітала медсестричка.

Одягаються медсестри в лікарнях інтригуюче, і ви в перші дні не можете зрозуміти, для чого це робиться. І тільки тоді, коли нарешті операція і болі позаду, вас осяває думка, як німб. «Все зрозуміло,— ляпаєте ви себе по голові, як кожний вчений перед великим відкриттям,— їх підбирають і одягають так зумисне для того, щоб хворі швидше піднімалися на ноги».

Якщо ви помічаєте, що халатик у медсестри значно коротший, ніж дозволяє мода і завідуючий відділенням, ви обов'язково не стримаетесь і запитаете:

— Валю, у вас сестричка теж медсестра?

— Ні, а що?!— насторожується вона.— У мене взагалі сестри нема.

— Тоді все зрозуміло.

— Що зрозуміло?— покривається вона плямами, які проступають навіть крізь густий прошарок компактної пудри «Лакме», і про себе думає: «Я тобі сьогодні, здається, маю поставити гірчичники. Я тобі їх поставлю!»

— Так що вам зрозуміло? Чого ви посміхаєтесь?

— Що ваша сестричка такий коротенький халатик не носить, бо у вас її просто нема.

— І все?— розчаровано питає медсестра.

— Ні, не все. Ще є одне питання: скажіть, халатик ви шили на першому курсі чи ще до вступу в училище?

— У вас температура нормальна?— кладе вона вам руку на чоло.— Дивно! Нормальна,— без градусника визначає вона.— Пора вже писувати.

Після цього медсестра виходить і сідає на своєму посту з таким розрахунком, щоб найдосконаліша її сторона була повернена у бік палати.

— Ви, мабуть, і конкурс проходите?— тримаючись за живіт, цікавиться у медсестри, наблизившись до її столу.

— Який конкурс?

— Конкурс краси.

— Обов'язково,— лагідно і вдячно посміхається вона вам і в душі жалкує, що ви це так тихо сказали. Але зате в ту ж мить скасовує своє суворе рішення і замість гірчичників обіцяє поставити вам банки, доставши в операційної медсестри навіть трошки ефіру для цього діла.

Якщо ж ви замість компліментів почнете давати медсестрі свої поради чи рекомендації типу: «А ви знаєте, до цього комірця сіро-зелені очі не пасують», чи: «Я б вам порадив до цих сережок носити губи тонші і складати їх на ніч бубликом», або: «Ви знаєте, з цим кирпатим носиком ваші ямочки не гармонують. Ви

або ніс випряміть, або ямочки заштукатурте»,— вона не тільки залишить своє рішення про гірчичники в силі, але й не полінується перед сном дати вам пару уколів не на новокаїні, а тільки камфорні чи на спецрозчині. Але перед цим обов'язково побіжить до хірурга, і тільки тоді ви зрозумієте, що у функцію медсестер входить ще один обов'язок: вчасно підказувати лікарям, коли хворого вже можна виписувати.

— Сергію Івановичу,— звертається вона до вашого хірурга,— Міченого з сьомої палати вже час виписувати.

— В яку?

— Пробачте, ви мене не так зрозуміли: не в яку, а додому.

— Чому ви так гадаєте?— цікавиться хірург, що був у Місюрського за асистента.

— З ранку до вечора гасає по коридору, до хворих жінок пристає. Мені особисто проходу не дає. Ні стати, ні сісти через нього.

— Температура є?

— Яка температура?!— дивується вона.— Хапає мене за руки, так вони в нього холодні, як з морозилки.

— Завтра будемо виписувати,— твердо каже Сергій Іванович.

— Весь час мені поправляє зачіску і каже, що її шапочка псує. А ще має діло до халата,— додає вона для більшої переконливості.

— А які претензії у нього до вашого халата?

— Що закороткий.

— Тут він має рацію,— каже хірург.— Підготуйте документи, а халат спробуйте знизу й справді трохи розпороти й видовжити.

— Ви так гадаєте?

— Так. Він, знаєте, трохи дезорієнтує не тільки хворих, але й лікарів.

Розділ VIII

Сім днів по тому

...Увечері молода і симпатична медсестра розмішує шосту каструлю марганцевого розчину і каже:

— До кінця. Скільки можете.

— Більше не можу, сестричко. Помру,— кажете ви.— Очі вилазять на лоба.

— Давайте через «не можу». Ще одну каструльку.

— Шлунок розтягнете. Діафрагма вискочить з-під ребра.

— Не вискочить. Ще трохи.

Згодом вам легшає.

...— Я так довго чекав на вас,— кажете ви, коли нарешті на порозі з'являється хірург.

— Що у вас, голубчику?

— Після апендициту... Ріже... Болить... Наче щось прорвалося всередині... Лікарю, врятуйте мене!

— Я тут безсилий,— каже лікар, шупаючи вашу очереватину.— «Обличчя Гіппократа». Загальний перитоніт. Зверніться до того, хто оперував,— каже він.

— Доцент,— ледь вимовляєте ви.— Місюрський. За рекомендацією Фартушняка. Мого товариша. Я більше до нього не хочу, — заявляєте ви крізь сльози.— Він доріже мене.

— Не доріже,— запевняє лікар.— Тепер він не знатиме ні сну, ні вихідного. Тільки до нього, і ні до кого іншого. Інший спише в архів разом з хорошим протоколом. Повірте мені,— хірург дає зрозуміти, що вас спишуть в архів і для проформи потримають не більше трьох днів у небажаному, як для вас, так і для ваших родичів, вигляді.

Коли персонал лікарні дізнається про ваше лихо, починається щось неймовірне.

— Мічений?!— дивується няня.— Я ж його вчора виписувала. Що трапилось?

— Кажуть, скальпель зашили,— чуєте ви і тільки тепер розумієте, що інколи легенди народжуються раніше своїх героїв.

— Що з ним?

— Повторна операція. Два тампони зашили хлопцеві і одні ножиці. Якраз в операційній світло погасло,— долинає до вас крізь підсвідомість.

— Господи, скарай тих електриків. Скільки тепер через них люди страждають,— бідкається няня.— Це ж він не виживе?

— Навряд,— каже чергова медсестра з санпропускника.

— На рентген,— чуєте ви знайомий голос доцента. Ви розплющуєте очі і дивитесь на нього поглядом благородного оленя перед дулами дубельтівки.

— Іване Гвідоновичу, невже справді ви мені ножиці зашили?

— Не говоріть дурниць,— каже молодий і вродливий доцент, якому (так вам здається) стояти не біля операційного стола, а на виставці мод, демонструючи елегантні костюми, і фо-

тографуватися для журналу «Силует».— Треба було грілки не класти. Це прискорює перитоніт.

— Звідки я знав? Я ж не лікар.

— Не треба займатися самолікуванням.

— Все ясно,— притискуєте ви важкі повіки очей і звідти вичавлюєте дві скупі, як монети для жебрака, сльози.

До палати знову заходить доцент. Ви чекаєте його першого слова.

— Ну що ж, я буду з вами відвертим,— холодно каже він.

— Лікарю, шанси якісь є?

— Із тисячі один.

— Як у лотереї?— кажете ви.

— Як у лотереї,— механічно повторює доцент, думаючи про щось своє. Може, навіть про те, що його чекає, якщо ви більше його не побачите. Вам легшає. Невже судити будуть? Не треба. Він же не хотів.

— Дозвольте, я попрощаюсь з дружиною,— просите ви, як в'язень, засуджений до страти.

Доцент виходить.

— Ну що ж, дорога моя, мабуть, більше не побачимось. Шансів нема. Із тисячі один. Вибирати ні з чого.

— Золотце, не кажи так,— крізь сльози і фарбу ридає жінка.

— Я тебе про одне прошу,— продовжуєте ви.— Зараз не плач. Економ сльози. І ще одне: Не виходь заміж...

— Не вийду, Гвідя,— тихо говорить вона.

— Хоч у цьому році...

— Я витримаю,— заявляє вона і раптом кидається до вас в обійми... І сльози, гарячі

жіночі сльози, не розведені ні на чому, крім імпортової фарби, заливають вашу чисту полотняну сорочку з квадратним чорним штампом на животі: «Лікарня».

— Дивись. На цей раз приглядайся. Зважуй. Вибирай. Досвід уже маєш. Синові батька не буде, але... Не дозволяй йому слів... Ну, тих, що в пресі заборонено писати. Щоб не казав тобі їх при хлопчикові. Бережи його...

У палаті, як у п'есі, з'являється коляска й операційна медсестра.

— До побачення,— кажете ви, як завжди кажуть люди, вибираючись у далеку дорогу. «Як би мені хотілося тебе обійняти, хоч раз,— думаєте ви, дивлячись на жінку такими очима, як за день перед одруженням.— І тебе, і сина, і рідних, і медсестру, яка так тихо везе мене по коридору».

— Не плач,— тихо просите ви дружину, яка біжить поруч коляски.— Не плач, я ще вернусь, але, може, не в такому свіжому вигляді. Чи не так, лікарю?— кажете ви до асистента, який з нетерпінням очікує вас на порозі операційної.

— Так,— заспокоює він.

— Бережи сина. Як виграєш у «Спортлото», пошли червінця матері, мені купи пару вінків, на решту постав пам'ятник і синові поклади гроші на кооператив. Йому з моїх заощаджень ні копійки. Хай сам заробляє,— гукаєте ви з операційної, але останніх слів вона не чує.

— Добре, добре,— шепчуть її солоні, як у юнги, губи.— Тільки за «Спортлото» я не певна. Якщо не виграємо, пробач мені. А заміж я вийду. Якщо ти так хочеш.

Коли починається друге народження

— Дорога моя,— шепчуть з ніжністю ваші пошерхлі губи, як колись у перший день після весілля.— Найдорожча моя. Ти знову зі мною. Отже, я народився вдруге. Аби ж тільки вижив.

— Тепер уже виживеш,— каже дружина, тримаючи вас за руку, як під час першого побачення.

Рука в неї, незважаючи на «Нектар», пошерхла. Кухня дає про себе знати. «Вийду звідси і митиму посуд. Носитиму картоплю з магазину, з базару. Якщо тільки лікарі дозволять. Білизну в пральню здаватиму. Чоботи і черевики на ремонт. Відвідуватиму хімчистку і побутокмбінат. На Восьме березня куплю нарешті той золотий годинник, що обіцяв подарувати, як народить сина. Вона свою обіцянку виконала. А я?.. Всі ми, чоловіки, свині. Може, не всі. Може, є кращі. Але я такий», — думаєте ви.

— Ти сьогодні щось їла? Давно ти біля мене? Уже день? Ножиці у животі були?

— Які ножиці? Що ти вигадав? Он доцент на тебе сердиться. Каже, взагалі товариш несерйозний. Про це все хірургічне відділення говорить.

— Хіба ж це я вигадав?! Мені няні розповідали, коли переодягали мене.

— Звідки няням знати? Та й мало чого няні скажуть. А ти?

— Що я?

— Що ти?! Рота роззявив і...— вмовкає раптом вона: «Я ж дала слово: мовчатиму, як риба. Свіжоморожена. Як камбала в целофані. Йому ж хвилюватися тепер не можна. Що ж я роблю?»

Але сніжка уже кинута і котиться по схилу гори, переростаючи в лавину.

— Знаєш що?!— наливається ви кров'ю за допомогою «капельниці».— Якщо ти прийшла сюди, щоб доконати мене, то можеш забиратися геть. Негайно...

— Не сердься. Ти тільки спокійно вислухай мене. Я ще раз тобі хочу нагадати, що таким бути не можна. Для чого ти доценту сказав, що ти завсектором імпорту в універмазі? З якого це часу? Ти без цих коників не можеш?

— Ти чого сюди прийшла?— тепер уже цікавитеся ви.— Щоб вимотувати мені нерви? Чи, може, уже знайшла собі?! Тобі більше інвалід не потрібний?!

— Не говори дурниць! Як тобі не соромно?

— Іди звідси. Я тебе прошу.— Ви заплющуйте очі. «Я не хотів. Палата тому свідком. Вона сама почала. Перша. А я ж хотів якнайкраще. Але хіба з нею це можливо?!»— вистукує гіпертонічний пульс у ваших скронях. Дружина, розмазуючи туш і пудру на щоках, виходить з палати, як із зали суду.

Тільки тепер ви відчуваєте, що лікарі не на жарт кинулися вас капітально ремонтувати, хоч і гарантійних талончиків не дають. Всі сили кинуті на різні там стрептококи, стафілококи і кишкову палочку, яких навіть двічі перепаленою цеглиною з одного маху не заб'єш. А ще ж он стоїть пляшечка некомпенсану.

— Цікаво, а для чого це?

Ви берете у руку посудину і читаєте: «6% -й стерильний розчин понівініл-пірамідону в дик-строзному розчині ізонічної крові».

Як все ясно, все зрозуміло, доступно навіть такому смертному, як ви. Ясніше не скажеш, хоч би хотів.

Хіба що так: «Між странгуляційною і обтураційною непрохідністю колон асценденс із вен-тральної мезодерми формується дві ламіни періеталіс і вісцераліс, з'єднуючись з мезенхімою, не утворює ні однієї брижейки, як мезентеріум дорсаліс, так і мезентеріум вентраліс. Але при ілеоцекальній інвагінації, яка складається з п'яти-семи циліндрів і дивертикула Меккеля, спостерігаються хронічні й рецидивні форми інвагінації». Це хоч зрозуміло. Не ясно тільки, які функції виконують у вашому організмі циліндри.

— Щось циліндри перебої дають,— скаржитесь ви, звертаючись до асистента.

— Аритмія,— відповідає він, накачуючи вас фіолетовим розчином за допомогою великого, як насос, шприца.— Це не страшно.

Виявляється, що в хірургії слова «це не страшно», «це не смертельно» вживаються хірургами, асистентами, доцентами і професорами частіше, ніж антибіотики.

— Валерію Андрійовичу, у мене після уколів почалося затвердіння.

— Маленький інфільтрат. Це не страшно. Скажіть медсестрі, хай покладе на ніч грілочку.

— Сергію Івановичу, в мене після кварцу утворилися страшні опіки.

— Це не смертельно. Хай на ніч сестра змастить вазелінчиком або ще краще — кефіром.

— Федоре Тихоновичу,— кажете ви.— У мене в цю ніздрю зонд не проходить.

— Це не страшно. Скажете медсестрі, хай покличе вухо-горло-носа. Він подивиться. Може, вона у вас скривлена. Вставимо тоді в ліву.

— Юлію Вікторовичу, у мене після «капельниці» на нозі вени опухли.

— Маленький флебіт. Це не смертельно. Скажете медсестрі, хай покладе компрес. З мазі гепарину або краще мазь Вишневського. Трохи неприємний запах, риб'ячим жиром пахне, але я особисто люблю мазь Вишневського. Розсмокчеться.

— Іване Гвідоновичу,— кажете ви, коли надходить черга.— Від цих уколів я не можу ні сісти, ні лягти.

Вас починають обмацувати. У тих місцях, куди робили ін'єкції, у вас з'явилися якісь кульки: затверділі і болючі, як шпички білої акації.

— Інфільтрати,— каже по-вченому доцент.— Нам ще тільки цього не вистачало,— заявляє він так, ніби ті інфільтрати вискочили не у вас, а у нього.— Негайно дві грілки і по обидві сторони. А на завтра знову капельницю. Організм ослаб.

Сестра мчить негайно за грілкою, але ви розумієте, що слово «негайно» у хірургії часто прирівнюється до побутових «хвилини п'ять почекай», і тому спокійно заплющуєте очі й думаєте, як би хоч сьогодні заснути без допомоги таблеток і уколів. Нарешті вам приносять теп-

лу коричневу гуму і кладуть її куди слід. І раптом ви кричете:

— Сестра, сестра!

— Що там ще трапилось?!

— Сестричко, коли настане ранок?— цікавитесь ви, добре усвідомлюючи, що ще не наступив навіть вечір.

— Ви тут, як на курорті. Вже переплутали, де ранок, де вечір. Коли робочий день, коли вихідний. От життя!— багатозначно каже вона, вводячи вам вечірню порцію промедолу чи пантопону.

Розділ X

Як морально підтримувати хворого

Оскільки ви ще не в змозі давати безплатних консультацій і порад новоприбулим, запевняючи їх, що апендицит — це найпростіша операція, якщо не дає ускладнень, до вас у палату, як до людини, якій залишилося витоптати рясту менше, ніж ви уже витоптали, з ранку до вечора йдуть консультанти: терапевти, урологи, фтизіатри, отолярингологи, фізіотерапевти, окулісти, невропатологи, ендокринологи, онкологи, нейрохірурги і, звичайно, колишні ваші товариші по палаті, яких виписали, а вас залишили одного до наступного операційного дня чи екстреного випадку.

Останні, як ніхто, вас морально підтримують, втішають, приносять журнали з модними дівчатами без іноземного одягу і постійно запитують, ніби самі не бачать:

— Ну, як?

— Оце з апендицитом?!— дивуються ті, яким історія ваших операцій відома ліпше, ніж вам.

— Уже без нього,— криво посміхаєтесь ви.

— Я розумію. Але ж казали, що апендицит — легка операція.

— Як кому.

— Це правда. Легка для того, хто під ножем не був. А скільки після цього апендициту вмирають! Особливо коли роблять повторні операції.

Ви заплющуєте очі, але тільки на мить.

— Тобі щось принести?— питають ті, що ще вчора лежали поруч вас.

— Спасибі, нічого. У мене все є,— киваєте ви в бік капельниці, яка тим часом акуратно виконує свої функції.

— Ти герой! Винести таких дві операції! Хірурги розповідали, що вони вже не вірили в твоє повернення до нашої палати. Ми цікавилися, чи скоро тебе переведуть до нас. Там твоє ліжко досі ніким не зайняте. Але ти не падай духом. Може, все буде гаразд.

— Як це «може»?— сердитесь ви.— Я, здається, вже вижив!

— Це ти скажеш тоді, як мине четвертий день після операції.

— Який четвертий?— насторожуєтесь ви.

— Ну, четвертий. Після операції. Критичний,— пояснюють вам товариші.— Це найстрашніше.

— Та невже?! А я думав — найстрашніше позаду.

— Ти що? Найстрашніше попереду. Під наркозом не так страшно помирати, як при свідо-

мости,— пояснює товариш, начебто йому вже доводилося проробляти і те, й друге.— Сьогодні який у тебе день?

— Другий. Після повторної.

— Отже, четвертий наступить у середу. Якраз футбольний день. Наші з «Ейндховеном» грають. От би й голландцям дали, як «Бурсаспору». Цікаво буде подивитися. Якщо виживеш, ми тобі рахунок скажемо. Не хвилюйся. Тобі зараз особливо це шкодить. Не переживай. Не в усіх післяопераційна криза закінчується некрологом на четвертій сторінці. У тебе в цей день може початися що? Пневмонія, одностороння чи двостороння, сухий або мокрий плеврит. Може здати серце, ти можеш задихнутися.

У вас в очах починає рябіти, як на карнавалі після доброї випивки.

— Але навіть якщо ти й четвертий день пройдеш,— глухо, наче крізь віконні штори, долинають до вас голоси,— все одно є ще один критичний день. Сьомий. Коли й він мине, тоді...

Та товариш не закінчує, бо до палати заходить ще хтось.

— Що тут за збори?— чується владний голос Сергія Івановича.— Безплатні консультанти?! Ану, хлопці, негайно звільніть палату. Йому тут і так нічим дихати. Раз, два, три, чотири... Ого! Аж п'ять чоловік...

«Остроградський,— думаєте ви про Сергія Івановича.— Без цифрових даних не може, як і без операцій».

— Ну, як?— цікавиться він.

— Та неважно,— напускаєте на себе смутку.

— Чого раптом?

— У голові потемніло. Перед очима кола.

— Після консультантів?! Сестра,— звертається він до медсестри.— Сюди не впускайте жодного хворого. Теж мені спеціалісти,— про все догадується він:— Кола які: рожеві, білі, жовті, оранжеві? Ну, раз, два, три?

— Сині з червоним.

— Це не страшно. Зараз переллємо грамів двісті крові, і все стане на своє місце. Слава богу, кров у вас «куркульська».

— Як «куркульська»?— ображаєтесь ви.

— Четверта група. Вам вливати можна будь-яку, а от вашу — нікому. Хіба що таким, як ви. Ну, одужуйте. Один, два, три дні пройде і в ту палату переведем.

— Скажіть,— дивитесь ви йому в очі, як підсудний на прокурора,— а критичний день у мене коли?

— Ніякого критичного дня. У вас все проходить нормально.

— А сьомий?— не заспокоюєтесь ви.

— Що «сьомий»?

— Теж критичний?

— Тільки не для вас. Ви можете почувати себе на коні. Не беріть зайвого в голову. Голова повинна бути чиста, як шлунок.

Після обіду до вас у палату привозять ще одного прооперованого. Ви одразу визначаєте, що далеко куцому до зайця. Так і йому до вас. Операція, очевидно, легка, робили під місцевим наркозом. Привезли в палату, лежить на животі.

Коли медсестра залишає палату, щойно привезений товариш підбирає під себе подушку й запитує:

— У тебе що?

— Апендицит.

— Один?

— Як — «один»?— зло дивитеся ви на нього, чи, бува, не насміхається. Але на його обличчі ні найменшого натяку навіть на приховану іронію.— Як це — «один»?

— Дуже просто,— дивується в свою чергу він.— Один апендицит чи два?!

— Один,— відповідаєте ви.— Але операцію робили двічі...

— Тоді все ясно,— набирає він вченого вигляду.— Давно лежиш?

— Уже півмісяця, починаючи з першої операції...

— Ну, тепер набирайся сил і терпіння. Прокантуєшся не менше півроку. Це як мінімум. А так місяців вісім, не менше. Таке і в мене було. Дев'ять місяців провалявся. Але я повніший за тебе. Довше заживало. Ти худий. Може, пройде й швидше. А втім, хто його зна. Як у кого. Горілку п'єш?

— Та начебто ні.

— Ну, тоді за місяців вісім пройде, якщо не утворяться свищі. А я провалявся рівно дев'ять місяців і один день.

— З апендицитом?

— З другим.

— Як це з другим?

— А от так. Про людей з двома серцями чув?

— Ну!

— А от є люди з двома апендицитами. Мені, наприклад, перший вирізали в районній лікарні. Виписали додому. Все, як не може бути. А в мене ті приступи ще гірші...

«Точнісінько як у мене»,— закрадаються у вашу душу, як коти до мишачих нір, сумніви.

— Ніби хтось мені всередину заліз і звідти ножами штрикає. На світ хоче пробитися,— продовжує новоприбулий.— Помираю. Мене на літак і сюди. Хірург, той, що робив першу операцію, теж зі мною. «Що сталося?»— його питають. «Другий апендикс,— каже,— в товариша. Перший сім днів як вирізав, а другого не помітив. Рідкісний випадок у медицині...» Да-а!

— Вигадка,— заперечуєте ви.— Такого бути не може.

— Ти мені кажеш. Я на своїй шкурі переніс. То, може, у таких худих, як ти, двох не буває. А в мене було два. Сам хірург казав. При мені. Професор ще на нього так глянув, а тоді, як зараз пам'ятаю, каже «Мда-к-с-с! Це й справді рідкісний випадок!» Потім про щось пошепталися й кажуть: «Ну що ж, будемо шукати того другого».

— Мабуть, не знайшли першого,— не здаєтесь ви.— Двох апендицитів не буває.

— Кажу: в мене було два. Сам бачив. Обидва показували.

— А тепер?

— Що — «тепер»? Тепер нема жодного. Обидва вирізали. Другий аж до діафрагми приріс.

— А тепер з чим лежите?

— Та-а!

— А все ж?

— У тебе коли-небудь болів зуб?

— Ну!

— Знаєш, що це за біль?

— Не питайте. Голову хочеться відірвати, так болить.

— А тепер уяви собі, що болять усі тридцять два зуби одразу. Але не в роті. А в тому місці, через яке гланди не рвуть. Ти мене зрозумів?

— Зрозумів,— кажете ви.

— Отож-то й е,— киває головою він.— Або візьми такий випадок. Якось до нас привезли одного шофера. З нашого-таки радгоспу. Я у радгоспі головним бухгалтером. Сиділи хлопці дома, за столом, чарку пили. Шофер взяв, мабуть, грамів тисячу п'ятсот, і тут у нього приступ. Він сюди, хірург його на стіл, а через хвилини сорок поклали ось на твоє ліжко. А ми його питаємо:

— Ну, як воно?

— Та, каже, чепуха. Аби ще грамів триста, то можна й другий апендицит вирізати. Видно, в нього теж було, як і в мене, два... Лежить собі, анекдоти править. Вранці до нього лікар.

— Як самопочуття?— питає.

— Погано,— каже.

— Нічого, потерпіть,— заспокоює його хірург.— Зараз дамо вам укольчик.

А він:

— Мені, доктор, не укольчик потрібний. Мені б похмелитися...

— От так. А ти кажеш!.. Апендицит! От і в тебе, ясна річ, два їх. Тепер, мабуть, жодного не залишилось, а втім, хто його зна... Все у руках хірурга, як і твоє життя,— він повертається на бік і через хвилину засинає, як блудний син після щойно прийнятої ванни.

Коли розпочинається „блокада“

«Блокада», як правило, розпочинається тоді, коли у вас відкривається «другий фронт»*. Блокада — це той післяопераційний період, якого найбільше бояться хірурги і менше всього ви, не знаючи, чим для вас це може скінчитися. У цей час за ваш організм медики вже не думають, не переживають за ваші шви і дренажі на животі, їх цікавлять тільки мікроби, бацили, гонококи, стрептококи й інші мало відомі вам речі, яких ви, хоч скільки вже лежите в лікарні, на свої очі ні разу не бачили. Тепер мета медицини — не дати можливості десанту бацил висадитися в тилу вашого організму і при першій висадці знищити їх новими і ще більшими порціями таблеток та ін'єкцій.

Коли ви вже чітко уявили собі, що таке «блокада», то вам не менш цікаво знати, що ж таке «другий фронт». «Другий фронт» — це той момент, коли вас рятують від перитоніту, а у вас раптом з'являється двостороння пневмонія. Першою її ознакою є несподівана поява в палаті величезного страховиська, яке чимось скидається на дальнобійну гаубицю (це пересувна рентгенкамера). Як тільки ця штука повисне над вами і націлиться прямо в грудну порожнину і прозвучить команда: «Замри», — так і знайте: підготовка до наступу на «другий фронт» розпочалась. Десант десь у районі грудної порожнини висадився.

* «Б л о к а д а», «д р у г и й ф р о н т» — суто медичні терміни.

Другою ознакою двосторонньої пневмонії є масова поява не відомих вам досі лікарів, професорів і консультантів.

— Доктор Штоф, — несподівано як і появляється, так і відчеканює по-офіцерськи кожне слово невеличкий на зріст чоловічок, схожий на гнома, але посаджений на значно калорійнішу дієту. — Кому потрібна наша консультація? За ким зайняти чергу?

Коли перша екскурсія залишає вашу палату, доктор Штоф підкочується до вас на коротеньких ніжках і запитує:

— Вам, молодий чоловіче? На що скаржитесь?

— Біль у грудях, тиск у скронях, перебої в серці, висока температура, трясє, морозить і...

— Тільки не строчіть, як з кулемета, — перебиває він. — Не все зразу.

Доктор Штоф обмацує вас товстими, з однією ямочкою, пальцями, які нібито складаються не з трьох, а з однієї фаланги. Його стетоскоп, здається, з'єднаний з окулярами. Він робить вигляд, що дуже уважно вас слухає, але з усього видно, що йому за ці консультації нічого в хірургії не платять, і в бухгалтерській відомості він розписується зовсім в іншому місці.

— Хто вас веде? — запитує він, закотивши під лоба свої великі, круглі (під окулярами) очі.

— Доцент Місюрський, — доповідаєте ви. — Гвідон Іванович. Пробачте, навпаки: Іван Гвідонович. Гвідон Іванович це я.

— Який прекрасний збіг, — каже доктор Штоф. — Вам, молодий чоловіче, пощастило.

Місюрський — чудовий спеціаліст. Він, здається, першим апендикс не зашиває, а клеїть. До нього не кожний потрапляє, але коли потрапляє, то хворий його пам'ятає все життя, — Штоф повертається на сто вісімдесят п'ять градусів до медсестри, і в одному з куточків губ спалахує ледь помітна посмішка, зовсім не схожа на ту, яку ми називаємо іронічною.

— Прошу попередити доцента, — каже він медсестрі. — У молодого чоловіка відкривається «другий фронт». Підготовка йде серйозна. Організм треба негайно блокувати: термопис, нітросорбід, окситетрациклін і валокордин. Ви, сестра, зрозуміли, що сказав доктор Штоф?

— Я вас зрозуміла і записала, — відповіла медсестра. — А що з уколів?

— Дайте йому кофеїнчику і димедрольчику. Можна й олететринчику...

— Професор Власюк, — раптом вбігає старша медсестра і щезає з палати з такою швидкістю, ніби її ззаду хтось з усієї сили смикнув за халат.

— Доброго дня! — вітається вищий, ніж середнього зросту, худорлявий чоловік у шапочці значно меншого розміру, ніж голова. Професора Власюка супроводжує величезний почет терапевтів, хірургів, аспірантів, асистентів, медсестер і того медперсоналу, який завжди добровільно приєднується до професорського ескорту, аби довести, що вони з професором на короткій нозі.

— Ну, що в тебе, орел? — звертається він до вас ще живою, незважаючи на латинські терміни, мовою і тут же, не даючи вам відпо-

вісти, додає: — Я все знаю. З історією знайомився.

Він постукує вас худими крючкуватими пальцями по ребрах і промовляє:

— «Другий фронт» ще не відкрито, але підготовка йде.

Ви догадуєтеся, що пневмонія наступає.

— Як перистальтика?

До нього в ту ж мить простягується декілька пар рук, озброєних імпортними фонендоскопами.

— Ми стара школа, — гордо каже він. — Цією технікою не користуємося. Це тепер молодь боїться вухо прикласти до живота. Інтелігенти. Мені рушника.

Декілька пар щік спалахують здоровим молодим рум'янцем. «Оце, видно, і є «інтелігенти», — думаєте ви, не спускаючи очей з рожевих щік.

Професор оголює вам живота і, простеливши рушника, припадає до нього вухом, як залізничний обхідник до колії.

— Чудова перистальтика. Тьху! Тьху! Тьху! Аби не зурочити! Продовжувати давати ізобарин. По півтаблетки три рази в день. По таблетці забагато. Фтивазид, валокордин і олететрин по сто двадцять п'ять тисяч одиниць. Чотири рази. Колоти ще є куди. Поправляйся.

Наступного ранку у палаті знову з'являються консультанти, приходить і ваш доцент. Він дивиться на температурну таблицю і бачить, що крива, як по надоях молока, пішла вниз.

— Ну, як наші діла? — Зробивши вам другу операцію, він тепер, очевидно, вважає, що це вже не тільки ваша справа, але і його.

— Та так, — песимістично кажете ви.

— Гази були?

Ви радісно посміхаєтесь.

— Покажіть язика!

Ви мовчки показуєте, оскільки язик нічим не зайнятий. Тут язика ви показуєте усім: асистентам, доцентам, хірургам і всім бажаним, хто хоче показати, що він у цій справі теж щось тямить.

— Непогано. Трохи обкладений. Але ще ж блокада. Істи хочеться?

— Трохи.

— А як живіт? — Він закидає вам сорочку. — Ну, ви зовсім молодець. М'який. Тут не болить? А тут? Прекрасно. А завтра, — ці слова в бік медсестри, — якщо діастаза і цукор будуть нормальні, можна дати скляночку бульйону. Але пісного! Ви мене зрозуміли, сестра?

— Так, Іване Гвідоновичу, — каже сестра. — Я вас зрозуміла.

Не зрозуміли нічого тільки ви, але про це — вже в наступному розділі.

Розділ XII

Як і коли харчуватися

Якщо тільки перед вами вдруге постане питання: «Як же вони все-таки носять ці халати? Чи його на голе тіло одягають? Чи під тим халатом щось є? І чому в цієї халат на спині завжди застебнутий, а в тієї, навпаки, жодна шпилька не держиться? Навіть та, на якій державний штамп якості», — так і знайте: це

перша ознака того, що все йде на поправку, «блокада» позаду, «другий фронт» так і не відкрився. Тепер головне — харчі.

Як же харчуватися? Це питання настільки ж складне, наскільки й суперечливе. Одні медичні світила стверджують, що в цій справі треба послідовно наслідувати їх і їсти тільки те, що вони рекомендують. Інші заперечують:

— Найкращій орієнтир — це ваш організм.

Але чи правильно це? Мабуть, ні. Бо ваш організм, скажімо, в цей час вимагає копченої ковбаси чи засушеної тараньки, а доцент Місюрський дозволяє тільки бульйон, та й то пісний, рецепт якого обіцяє дати аж увечері після операцій.

Оскільки йому зараз ніколи (у нього операційний день), ми спробуємо трохи зупинитися на цьому дивовижному періоді вашого відродження і сказати, що віднині ваше життя ділиться, як і літочислення, на два періоди: доопераційний і післяопераційний.

Доопераційний період — це той, коли ви постійно говорили:

— Та-а! Якщо на все звертати увагу, то чи варто жити. Їж і пий на здоров'я, що душа бажає. В усіх шлунок, в усіх печінка, в усіх апендицит, рано чи пізно — усі там, — показуєте на небо, — будемо!

Післяопераційний період зовсім інший.

Тільки тепер, після хірургічного відділення, ви зрозуміли: бережи здоров'я змолоду. Здоров'я — це все.

Характерне для цього періоду й те, що все ваше життя віднині підпорядковане двом поняттям: «можна» — «не можна». Ці слова

тепер у вашому житті, як колоїдні шви під сорочкою.

— А «московську напівкопчену» мені можна?

— З півроку і не заїкайтесь.

— А коньячку можна?

— Не можна.

— І ще довго тобі отак: «можна»—«не можна»?— цікавиться Фартушняк, який точно так, як і доцент, поставив вам діагноз і тепер каже: «Бач, а я що казав? Треба було ще раніше до хірурга звернутися. Не кінчилося б другою операцією! А тепер... Бач, до чого довела тебе твоя власна халатність. Так тобі ще довго отак?»

— Хірург казав, не менше півроку.

— Та не звертай ти уваги на хірургів. Що вони розуміють?

— Розуміють — не розуміють, — це вже ваша дружина, — а йому тепер не можна. І не півроку, а півтора року, як казав лікар. Ти, будь ласка, — це вже до вас, — не зменшуй. Півтора року і в рот не візьмеш.

— Пс-с! — стискує і так тоненькі губи Фартушняк. — Так ти зовсім того... А пива хоч можна?

Ви мовчки хитаєте головою.

— А львівське бархатне?

— Ні львівського, ні сміховського, ні бранденбурзького*.

— А що ж тобі можна?

— Усе капельниця замінює.

— Ну, знаєш, — це вже не життя. Так жити, то краще тих операцій не знати. Та після того,

* Сміховське, бранденбурзьке — сорти пива. Перше — знамените чеське, друге — вигадка автора.

що ти переніс, — співчуває, — тільки й залишається напитися й заснути.

— На лаві, — кажете ви.

— Ну, звичайно, або на схилах Дніпра біля Печерської Лаври.

Приятьель прощається, залишаючи вам на тумбочці букетик ніжних пролісків, щоб вони у вас, як сказав Місюрський, «збуджували імпульси й передавалися в гіпоталамус, де здійснюється інтеграція нервової і гуморальної ендокринної регуляції».

А тим часом віконечко, яке нагадує бійницю неприступної фортеці, осаджують ваші знайомі, товариші, родичі, однокашники, друзі, співробітники і, звичайно, колишні кохані, якщо у вас такі були в наявності. Тепер ви на них обіцяєте навіть не глянути. Принаймні до виписки. Вони зрозуміють — все. Такі дві операції. За тиждень.

— Він уже щось їсть? — цікавляться вони.

— Лікарі ще нічого не дозволяють. Можна тільки апельсини, мандарини, чай з лимоном, морс з клюкви, узвар з шипшини, сироватку, перекручене м'ясо з кролика, курки чи молодого півника-бройлера. Печені яблука. Найкраще антонівку й мінеральну воду: нарзан, «Єсентуки». Тільки без газу.

Все це вам передають. Ви потроху ковтаєте, пережовуєте, а знайомі, відвідуючи вас, подають записочки з одним-единим запитанням: «Напиши, що тобі уже можна їсти?»

«Ще лікарі нічого не дозволяють. Все поки що дають через капельницю», — виводите ви слова, попльовуючи на огризок хімічного олівця. А хворі, ті, що уже давно заважають мед-

сестрам виконувати свої безпосередні обов'язки на постах, приносять вам целофанові паке-тики з соком томатним, соком виноградним, варенням суничним, варенням полуничним, варенням із смородини, варенням із малини, медом гречаним, медом липовим (натуральним), баночки з ряжанкою, перекрученою телятиною, свіжою капустою, свіжими сирками, вареним чорносливом.

Це роблять, як правило, особи жіночої статі і одружені. Неодружені і ті, що перед відвідинами ні з ким не консультувалися, несуть: ковбасу копчену, паштети печіночні, булочки з ізюмом, баночки з сайрою, лососем, скумбрією в томаті, в маслі, рибу в'ялену, балик з нототенії, смажену «шаблю», тушкованого «капітана»*, згущене молоко, сухі вершки, шоколад дитячий, шоколад з горіхами, самі горіхи, українську кров'янку, гречану кашу (консервовану), салат ніжинський, сніданок для туриста, свинину тушковану, кольрабі, браунгшвейзьку капусту (хоча й не знають, що вона так називається), угорське сало з перцем і пластівці «Геркулес», які найбільше любляє дніпровський лящ та судак.

— Ну, як ти тут? — примирливо каже дружина, входячи у напівзігнутому стані в палату з сумкою середніх, як і сама, розмірів. — Сумував без мене?

— Дуже, — відповідаєте ви без відтінку іронії.

* Смажена «шабля», тушкований «капітан» — назви морських риб, які такі ж калорійні, як і сріблястий хек.

— А я тобі ось, — захекавшись, розвантажуює вона господарську сумку. — Прямо з роботи на базар. З базару по магазинах, з магазинів додому, а з дому вже до тебе. Це свіжий сир. Купувала на Сінному*. Це свіжі яйця. Не дієтичні. У дядька із села брала. Це свіжі яблука. Тільки що спекла. Ще теплі. Спробуй однецьке. Це шипшина. На сільгоспвиставці дістала. Це курячий бульйон. Уже вихолов. Дві пляшки мінеральної. Миргородська. Подивись, яка тут загальна мінералізація: 2,8499 г/л і зберігати тільки в лежачому стані.

— Це все мені? — запитуєте ви, але дружина ніби вже не слухає. — А це півкілограмовий ананас. Валя на базі дістала. У ньому, кажуть, багато фтору, йоду, сірки і хлору. Це дві гранати.

— Два граната, — поправляєте ви.

— Ти без цього не можеш? Я тобі ще не забула того листа, якого ти мені прислав з виправленими помилками, коли ми тільки листувалися. І як я за тебе заміж вийшла?

— Ну, гаразд. Пробач. Не сердься. Розповідай.

— Гранати передали від імені місцевкому. І дві пляшки манго**. Сік такий. А це пантокрин і настійка жень-шеня. Для загального тону. Тут мумію і тирлич***. Все це дуже допомагає. Я із знайомими консультувалася.

* Сінний — ринок, де все є, крім того, що потрібно.

** Манго — замітник розсолу. Виготовляється з плодів вічнозелених дерев, що поширені в Південній Азії.

*** Мумію, тирлич — нібито цілющі речовини. Оптимісти після їхнього вживання живуть довше, ніж песимісти.

«Це на все хірургічне відділення?» — хочете запитати ви, але замість цього кажете:

— Мені ж іще нічого не можна їсти.

— Не все зразу.

— Мені здається...

— Хай тобі не здається, а потроху пережовується. Курча на машинці перекручене. Але ти не ковтай.

— Доцент ще не дозволив їсти.

— Ти менше слухай того доцента. Я ходила на консультацію до професора. Сказав про твого доцента, що то великий хірург, якщо умудрився з такої простої операції зробити таку складну. Дозволив їсти все, що я принесла.

— Місюрський мені дозволив тільки пісний бульйон. Казав, рецепт дасть. А ось і Іван Гвідонович. Іване Гвідоновичу! — гукаєте ви. — Так коли ж ви мені дасте рецепт?

— Рецепт? Рецепт чого?

— Пісного бульйону.

— А-а! Це дуже просто. Нехай дружина збігає на базар, купить худого-прехудючого голуба, принесе додому і повісить його на вікні з таким розрахунком, щоб тінь від голуба падала на кастрюлю з водою. Варити бульйон треба не менше години, тоді двічі розвести на кип'яченій воді і пити. Тричі на день по одній стограмовій баночці.

— Спасибі, Іване Гвідоновичу, — дякуєте ви. — Моя дружина такий зварить. А як не буде голуба?

— Тоді дуже стару й худу курку. А втім, — дивиться він на асортимент, викладений із жіночої сумки, — ви дружину по базарах не

ганяйте. Вам привезуть пісний бульйон. У нас у лікарнях щодня такий варять. Це входить в стіл «один «а». Або, як німці кажуть, «so etwas Gewisses»*, — цитує доцент і залишає палату.

«Якщо він у медінституті мав з чогось «п'ятірку», то цим предметом була не хірургія», — думаєте ви, пережовуючи першу маленьку дольку мандарина, ретельно обібрану дружиною і кинуту вам у рот.

Розділ XIII

Як народжуються легенди

Хірургія без легенд — це все одно, що операція без наркозу. Тут легенди народжуються і ніколи не вмирають, чого не можна сказати про хворих. Легенди передаються, як віруси від одного хворого до іншого, хоч, може, трохи у видозміненому вигляді. Вони не записуються ні етнографами, ні фольклористами, і це, незважаючи на те, що тут їх стільки, що вони не тільки не помістяться у ваш невеличкий розділ, але й у багатотомне академічне видання. Найхарактерніше для цих розповідей те, що вони, як і мисливські історії, є найправдивішими і завжди підкріплені відгуками свідків і співучасників.

— Сам бачив, — каже ваш співбесідник. — На моїх очах це сталося...

* So etwas Gewisses (нім.) — щось таке особливе, ледь уловиме, як наркоз після повторної операції.

— Ви, мабуть, не повірите, — почне другий, — але це чистісінька правда...

— Я це як зараз пригадую. В одній же палаті лежали, — продовжить третій. — Він отак лежав, як ви. Навіть, здається, операція в нього така ж була. Ну, звичайно, така...

Збагачуєтесь на ці легенди й ви, але вже тоді, коли вас нарешті виписують з післяопераційної палати.

Вас кладуть у палату № 7, де уже лежить двоє, а третій сидить з поясом і бритвою в руках.

— Бритву треба доглядати, як жінку, — голосно каже він до вас замість відповіді на привітання. — Інакше зіпсується. Це бритва ще мого діда.

— Це точно, — кажете ви, маючи на увазі жінку, а не бритву.

Невеличкий, як дитя, чоловічок сидить з перев'язаною домашнім рушником головою і сам до себе посміхається. Судячи з торбини, з якої він виймає, як із солдатського кисета, зелену пасту для бритви, помазок, мило, йому до хірургічних відділень не звикати. А його скептицизм і вдавана байдужість до життя говорять, що й до операцій він теж звичний і що переніс їх більше, ніж запам'ятав.

— Як ваше прізвище? — цікавиться у нього медсестра із свіжим рум'янцем і температурним листком.

— Видно, щойно поступив, — робите логічний умовивід ви.

— Що? — прикладає він долоню човником до вуха.

— Прізвище? Як ваше прізвище? — гукає йому сестра прямо у вуховловлювач.

— Я не глухий. Чого ви кричите? — сердиться він. — Я усе чую. Добряну. Моє прізвище Добряну.

Навпроти нього, по діагоналі від вас, лежить молодик з профілем Байрона і кучерями Олександра Сергійовича Пушкіна, тільки в світлішій обробці. На його тумбочці поруч з журналами стоять мімози й тюльпани, які є не тільки окрасою його життя і палати, але й свідченням того, що хтось до його профілю і кучерів не зовсім байдужий. Про це не важко догадатися, бо поміж мімоз стоїть у рамочці фотокартка юної особи, якій би демонструватися на екранах телевізорів, але оскільки в неї такої можливості нема, то Байрон (як ви називаєте його про себе) демонструє її в палаті перед собою й відвідувачами.

— Моя наречена, — не без гордості каже він, перехоплюючи ваш погляд. Все це — мімози, тюльпани, журнали, фотокартки і під ліжком «утка» й «судно» — говорить про те, що Байрон, він же за температурним листком В. М. Затулідірковський, заліг тут надовго і всерйоз.

— А я думав — це вирізка із журналу мод, — відповідаєте ви так, ніби стверджуєте істину, що всі чоловіки-красені викликають в інших чоловіків якусь незрозумілу злість і неприязнь.

— У тебе що за операція? — питає вас Добряну.

— У мене дві, — показуєте ви йому два пальці. — Дві операції. Спочатку апендицит, а тоді загальний перитоніт.

— Сюди тільки попади, — махає рукою він. — Вважай, що навічно прописаний. Живим не

випустять. Я тільки те й роблю, що по хірургах їжджу. Уже й баба кинула.

Ви намагаєтесь йому заперечити. Водночас гукає щось Байрон, але Добрянку нікого не слухає. Він на все скептично махає рукою, каже, що «тепер лікарі нічого не знають». Тільки дисертації пишуть, і до них нічого звертатися.

— Чого ж ви до них ходите? — цікавитесь ви.

— А шву вже зняли? — в свою чергу питає він вас, і ви розумієте, що з ним багато не поговориш. — Шву зняли? — кричить він до вас.

— Кого? — перепитуєте ви.

— Шву!

— А-а! Шву! — догадуєтесь ви. — Ні, ще не зняли. Не сьогодні, то завтра, казав доцент.

— Який день?

— Середа!

— Після операції який?

— Восьмий.

— Через два дні знімуть. Тоді легше буде. Можна на деякий час на поправку й додому. А тоді приготуйтеся знову сюди.

— Тільки не сюди. Більше я до дисертанта-доцента не піду. Краще вже до практика. До того, що кожен день ріже.

— У тебе що було? — знову питається Добрянку, і ви розумієте, що перший раз він нічого не почув.

— Апендицит, — сердитесь. — Перший раз апендицит, а тоді ще різали...

— Вибухнув?

— Як вибухнув?

— У животі, питаю, вибухнув? Чи встигли нормальним вирізати?

— Нормальним, — відповідаєте ви і дивитеся на Добряну, котрий пригоршнями ковтає для чогось соду і змочує на голові рушник.

— Тобі повезло. А в мого сусіда син спортсмен, — не поспішаючи, заявляє Добряну. — Так у того на біговій доріжці вибухнув.

— Як так?

— А от так! Суддя підняв пістолет, вистрілив, а апендикс від цієї... Як же її?

— Детонації, — підказуєте ви.

— От-от, від детонації і вибухнув. Не врятували.

— Такого не може бути, — заперечуєте ви на правах того, що в хірургії теж не вперше і теж дещо бачили і знаєте.

— Я тобі кажу, було. Добряну не бреше.

— Це могло бути, — втручається третій товариш, про якого у вас склалося враження, що він взагалі глухонімий. — От у нас, у районі, випадок трапився. Я лежав у палаті з одним інженером. Молодий, років ваших, — показує він на профіль Байрона. — Теж прооперували. Чи то перитоніт, чи то резекція. Словом, заходить до нас у палату професор. Все чин чином. Не сам. З асистентами. Медсестрою. «Ну, як?» — питає він інженера. «Дякую. Добре, — каже той. — Тільки, коли сплю, мене якісь дивні звуки переслідують. Наче десь годинник цокає». — «Не може бути, — каже професор і прикладає вухо до живота хворого. — Так і є. Я так і думав», — заявляє перелякано він. «А ви чули, Юлію Вікторовичу, ці сторонні звуки?» — звертається він до свого доцента.

Доцент і собі прикладається до живота, але через стетоскоп. Дивимось, а у нього раптом

очі починають лізти на лоба. Він так страшно дивиться на мене, що я подумав, чи не розійшлися у мене несподівано на животі шви, як колись на новокупленому костюмі.

— Міна, — підняв він на професора очі. — Міна уповільненої дії. Цокає, як годинник.

— Чому ви думаєте, що міна? — запитав професор.

— А що може так цокати, крім міни?

— Сам годинник, — відповів професор, — і я дуже радий. Вашу руку, пацієнте, і ваше ім'я.

Той йому подав те і друге. «Кріпіться, — сказав професор. — Я його цілий тиждень шукав. Я все міг думати, але щоб мій годинник потрапив вам до кишечника, такого я уявити не міг. Я його знайшов, я його й дістану, — сказав упевнено професор, по-войовничому піднімаючись з стільця. — Мене тільки цікавить одне, доценте, хто його туди зашив і що це за нерозумні жарти. Адже я годинника, здається, поклав в ординаторській, а цьому хворому операцію робили ви?!»

Обличчя доцента покрилося, як поле, маками. «Ну, гаразд. Все це в наших руках. На операційний стіл його і негайно».

— А може, я з тим годинником якимось переживу? — ледь не плаче інженер. — Я вам, професор, заплачу.

— Дорогий мій, — каже професор, — для мене не годинник цінний, а напис на ньому. Це ж від самого міністра. Аби не це, я б вам і двох не пожалів.

Словом, хлопця прооперували того ж дня. І що б ви думали?

Чорний зробив невеличку паузу, і в палаті стало тихо-тихо, як у чоботі.

— Ніякого годинника там не було? — порушив тишу Байрон.

— У тім-то й річ, що годинник був. Але не професорів, а операційної медсестри, — відповів Чорний.

— Та це що? — втручається Затулідірковський. — От і зі мною стався випадок. Так це усім випадкам випадок. Професор одному хворому у кишечник штучне око зашив.

— Древній, як світ, анекдот, — кажете ви з неприхованою до нього неприязню.

— Це не анекдот. Ви послухайте.

— Ну, ну? Цікаво!

— Поклали його в нашій палаті. Ось на цьому ліжку лежав, — показує на своє ліжко Затулідірковський. — Хлопець здоровий. Червонощокий. Молоко з суніцями. Як близько підійдеш, так від його щік і сам нагріваєшся. А це... Минув день, минув другий. В'яне чоловік. Шкіра, як он у діда, — показує він на Добрянку. — Хоч на барабан чіпляй. «Як справи?» — питають його. «Погано, — каже. — Як ходжу, то у животі щось клацає». Скликали консилиум. Прикладали трубки й до живота, і до вуха. «Нічого не чути», — кажуть. Він тоді підводиться і як трясоне животом, а в ньому — клац-клац. Наче там хтось затвором берданки грається. «П-с-с! — каже професор. — Ану сюди настільну лампу і рефлектор». Провітали його. Професор як глянув, тут і знепритомнів. Йому нашатирний спирт до носа. Уколи якісь. Ледве відкачали діда. «Що таке?» — питають. А він їм у відповідь щось по-

латині. Потім мені медсестра переклала. Сказав, щоб очі в цьому місці були, вже бачив, а щоб зуби... Рідкісний випадок і в медицині досі не відомий. Прооперували хлопця. До тих зубів, а то звичайні щелепи з нержавіючої сталі. Чиї — встановити зразу вдалося. Старшої медсестри. Кажуть, як погасло в операційній світло, вона крикнула: «О боже, а скарай їх!» Це про електриків, а зуби випали. Так і зашили їх. У темноті. Коли це приходить професор і питає: «Ну, як операція?» — «Успішно», — відповідають. «Зуби вийняли?» — «Вийняли». — «А око?» — «Та нехай, кажуть, там залишається, воно ж кругле! Не хотілося сліпу кишку різати. Шкоди ж не завдає». А професор як розкричиться. «Негайно, — каже, — поки він від наркозу не відійшов, назад його в операційну і око виймайте». Вийняли і те око в хлопця. Кишка як була сліпою, так і залишилася. І що ж виявилось? Воно не просто штучне око було. А там був схований якийсь південноафриканський діамант, що світився синім полиском навіть уночі. Двадцять чи тридцять каратів. Капітал. Кажуть, професор його від жінки ховав. І носив в очній роговиці — це було єдине місце, де дружина не могла тих коштовностей знайти. Отака історія, — закінчив Затулідірковський. — На власні очі все бачив. Хворий зміг би підтвердити. Та, на жаль, він третьої операції не переніс. Коли йому сказали, скільки той діамант коштував, так він одразу зомлів і вже не відійшов. Пережити такого не міг.

— Е-е-е! — махнув рукою Добрянку, який весь час її тримав, як мікролокатор, біля пра-

вого вуха. — Зі мною лежав у палаті одесит. Розписаний і розмальований, як картина. З голови до ніг. На грудях хрест. На хресті розіп'ята тьотка гола. На головці хреста біля голови тьотки — орел. З боку хреста чорт. Ласиться на тьотку. На плечах котячі морди. На лівій руці біля плеча, нижче ліктя, тьоткина голова, а нижче голови — книжка. У книжці лежить меч і свічка горить у підсвічнику, наче в капельниці. І браслетом написано: «Бог — не фраер — все простить». На правій руці — тигр кинувся на дядька і гризе. На ногах. На одній написано: «Вони втомилися, але до ресторану дійдуть». А на лівій: «Жду таксі». На пальцях ноги — три персні. Навколо пупка печатка і слова *маду Одеса*.

— Made in Odesa! — підказуєте ви.

— От, от, «маду Одеса». По них якраз шва пройшла. Одесит як розплющив очі після наркозу, глянув собі на живіт, а тоді як закричить:

— Ух, партачі! Такий почерк зіпсували. Чиста ж латинь!

А тоді упав на подушку і як розреветься. Плакав, як дитина. Жаль було на чоловіка дивитися. «Так шриффт зіпсували, — заголяв він весь час собі сорочку і дивився на живіт. — Такий шриффт міг робити тільки Зурочка Факторович із Дерibasівської», — сказав він і помер. Шриффт швою зіпсували хірурги. А ти кажеш — око? За око не обидно й умерти. А тут чоловік за шриффту помер. Та ще й хоча б ради нашого, а то через той, латинський.

Candida!

Вже коли ви йдете на поправку і більшість часу проводите біля дзеркала у ванній чи туалетній, пригладжуючи і змащуючи водою свою чуприну, й сумно думаете: «Невже завтра випишуть додому, а Люба тільки післязавтра заступає на пост?! А я так і не встиг їй залишити своєї адреси», — вас справді виписують додому.

— Тепер все позаду, — кажуть вам лікарі. Ви сумно посміхаєтеся, бо чудово розумієте, що вони мають на увазі. Позаду: горілка з перцем, столична, екстра, шотландське віскі, бренді, плиска, кубинський ром і навіть знаменитий «Арарат». Позаду: лікери, настойки, вина — сухі, десертні, кріплені. Позаду: борщі, біфштекси, ромштекси, беф-строганови, битки, січеники, шашлики, рубці, язики, голубці з м'ясом, печінка, нашпигована салом, свиняча грудинка з яблуками і ще багато різних дивовижних речей, які придумали, але вже не для вашого шлунка, кращі уми і гурмани людства.

— А що ж попереду? — цікавитеся ви.

— Усе! Живіть, як жили, — повнокровним і повноцінним життям...

Жити повноцінним — це означає їсти: яйце в мішечку з картопляним пюре № 191, кисіль із солодких фруктів № 1352, суп-пюре із зеленого горошку № 50, суп молочний геркулесовий № 61, зрази парові, фрикадельки парові, котлети парові, суфле парове, пудинг протертий, вареники пережовані, пюре з буряка, же-

ле молочне № 367/149, сир протертий. Збожеволіти можна, думаєте ви і заявляєте:

— Я хочу до моря!

— До моря ще рано, — запевняє вас хірург.

— Я розумію. Ще тільки лютий, але я поїду на південь. Туди, де тепліше...

— Все одно рано. Вам рано. Ви мене розумієте? Не раніше, ніж через п'ять-шість місяців, і тільки восени. На «оксамитовий сезон».

— І це ви називаєте повноцінним життям?

— Молить бога, що ви вижили. Вважайте, вам пощастило.

— Дякуйте не нам, а своїй жінці, що вас виходила. Тепер ви її повинні на руках носити, — втручається старша медсестра.

— Ні в якому разі, — насторожується хірург. — Принаймні вам не раджу. Королівська грижа — це вам не голубий апендицит!

— Отже, не можна? А що ж мені можна? Картоплю носити з базару можна?

— Категорично забороняю. Місяців шість...

— А у квартирі пересувати меблі, якщо жінці не сподобається їх попереднє розташування?

— І не підходьте близько протягом року.

— Гаразд, — примирливо кажете ви. — Це мене влаштовує.

«Перших шість місяців жінка цим сама займеться, а в усі наступні, гадаю, втягнеться», — думаєте ви.

— Я вам за все вдячний. Особливо за другу операцію, — ви тиснете доцентіві руку і, начинені лікарськими порадами, вискакуєте (може, й не зовсім вискакуєте) на тротуар.

— Слухай, доктор, — підходите ви до таксиста. — Підкинь до Богдана Хмельницького.

— Я їду до Аскольда й Діра*, професоре, — кидає він вам у відповідь, як п'ятаком об асфальт, і щезає по той бік світлофора.

Якщо за кермом таксі дівчина, ви тепер обов'язково кажете:

— Сестра, га-а, сестра...

— Куди, браток? — хвацько висовується розмальована дівчиця з вітрового вікна.

— До Богдана!

— А до парашутної вишки не хочеш? — показує вона разок зубів, мистецьки вставлених у платній поліклініці, і щезає за поворотом.

— Підвезіть, будь ласка, — застосовуєте ви політику пряника до водія, якому років, мабуть, більше, ніж вам і вашій дружині, якщо суму скласти і перемножити на два.

— Далеко? — цікавиться таксист.

— До площі Богдана.

— На вокзал їду, — пускає він вам синій димок під самий ніс і натискує на стартер.

— Ух, доцент! — лаєтесь ви. — Ну, почекай, професоре! Я ж тобі цей номер запам'ятаю: 47-13. Ти у мене ще заплачеш. Без наркозу.

Якщо у вас настроїй краший, ніж перед операцією, до таксистів можна звертатися тільки «доктор» і по-панібратськи:

— Привіт, докторе! — І рвучко (наскільки це можливо після операції) відчиняєте дверцята і наказуєте: — До Софії**, старий!

* Аскольд і Дір — київські князі, яких хтось убив ще в другій половині IX століття, а розслідування ведеться й досі.

** До Богдана, до Софії — маються на увазі площа Богдана Хмельницького та Софійський собор, куди завжди водять інтуристів-фотолюбителів.

— Я до Андріївської церкви.

— Вважай, що тобі пощастило, докторе, — кажете ви, дивлячись не на водія, а на вершечок телевізійної вежі. Шофер знизує плечима, і машина лягає на заданий маршрут, а ви — на задне сидіння, поблажливо кажучи:

— Ну, ти й професор!..

— Тепер кожен професор свого діла, — каже таксист.

— Це точно, — задля годиться відповідаєте ви.

Таксі мчить швидко, хоч саме тепер вам хочеться робити величезні кола, віражі, зупинки, заїзди. Вам хочеться усим еством відчувати повнокровне життя і ритм міста, більше і детальніше все побачити. Але перед вами тільки пробігають вітрини і вивіски крамниць, аптек, кав'ярень, вікна тролейбусів і трамваїв, тумби з афішами й оголошеннями, фотовітрини з найкращими і найвидатнішими відвідувачами, вітрини гастрономів з копченими ковбасами, в'яленою рибою, м'ясними і рибними консервами, пляшками і свинячими ребрами.

«Наче насміхаються, — втягуєте ніздриями ви повітря, яке, можливо, удосвіта було ще свіжим. — Висить все те, чого мені не можна».

«Місто живе, місто дихає», — думаєте ви, дивлячись на постових міліціонерів у білих рукавицях, на продавців газет, біляшів, яблук, лимонів, сплющених фініків і, звичайно, на модниць, що ходять, здається, день і ніч по Хрещатику, не думаючи про те, що десь є хірургічні відділення, десь ходять у білих шапочках доценти з асистентами і вирізають апендикси: голубі, рожеві, аквамаринові. Во-

ни про це не думають. Вони, певно, думають про море, про густонаселені південні пляжі, які в усіх країнах і краях, як і у Феодосії, чомусь називають золотими. Про ті масові місця, де щодня можна безплатно демонструвати свої модні купальники і фігури, і все це — на фоні голубого неба, блакитно-зеленого моря. А поки що вони демонструють наймодніші кожушки, шуби, пальта, кептаріки, чобітки, капелюшки, брови, шиньйони, зачіски, зелені, сині, чорні, фіолетові, сиві вії і масу інших речей, яких не завжди зустрінеш навіть на універсальній промтоварній базі і в науково-дослідному інституті лікувальної косметики.

«Я хочу до моря, — мрієте ви. — До теплого сонця, до морського повітря, до троянд і пеларгоній, до вічнозелених пальм і олеандрів. Туди, де море перекочує свої хвилі і вони так лагідно плещуться об берег і дуже здорово впливають на здоров'я».

«До моря ще рано, — ніби кажуть вам хрещатицькі модниці устами доцента. — Почекайте трохи, поїдемо разом».

«Вони щасливі без моря і без кипарисів, — думаєте ви. — Їм добре й тут. Вони, певне, не знають, що таке третє хірургічне відділення і що таке молодий і красивий доцент, який під час операції думає про них і про цитати для докторської дисертації. Їм добре. Вони, модниці, знають тільки ательє, і то не третього, а першого розряду. І животики в них гладенькі. Не перепорені, не зашиті. А мені хоч купальник купуй».

Мда! Уже не вам ходити по пляжах, застромивши в яскраві японські плавки пістолетом

пачку сигар і повісивши на них модні чорні окуляри, не дрейфувати поміж комунгоспівських грибків і пляжних парасольок, шезлонгів та лежаків і гукати: «Ей, красуне, де такі шоколадні ноги продають?»

Шоколадний загар. У вас і зараз шоколадний загар. Але від кварцу. Безплатний. Не куплений, разом з путівкою, на берегах сонячного Криму чи Кавказу.

А до моря хочеться. Ой як хочеться. Так ще ніколи не хотілося. А поки що ви їдете додому. Щедро розраховуєтеся з водієм (у ці дні грошей не жаль, аби одужати!) і заходите у під'їзд з таким виглядом, ніби ви двічі герої.

Вдома, де ви збиралися набиратися сил, білків і калорій, несподівано для себе помічаєте, що вени знову починають здуватися.

— Candida *! — запевняє вас дільничний хірург, викликаний додому. — Це не страшно. Треба частіше полоскати рот фурациліном або шалфеєм. Можна борною кислотою, настояною на дубовій корі й безсмертнику. Добре звіробій з прополісом і котячими лапками.

— А флебіт?

— Флебіт? Компреси, мазь гепарину або мазь Вишневського, ногу тримати високо. Можна компреси із спирту, горілки. Бажана українська 56-градусна.

— А коньяк?

— Тільки per os...

— Як? Як?

◆◆◆
* Candida (лат.) — тут мається на увазі кандидоз — грибкове захворювання. З'являється у вигляді виразок після надмірного вживання антибіотиків і алкоголю.

— Рег ос. Тобто, тільки через рот. Але не більше ніж двадцять п'ять грам. Ви зрозуміли?

— Зрозумів.

— Через три місяці повинно розсмоктатись.

— А як не розсмокчеться?

— Не страшно. Цю вену можна буде вирізати. Її функцію на себе вже взяла інша.

— Але, товаришу хірург, нога...

— Ви, по-перше, не дівчина, а по-друге, це операція зовсім не складна. Головне, аби вам удалося потрапити до гарного спеціаліста.

— Спасибі, лікарю, — посміхаєтесь ви. — Ви мене заспокоїли.

— Такий наш обов'язок, — розводить він руками. — Вище голову.

— А ногу?

— І ногу теж. Швидше розсмокчеться.

Розділ XV

Як бути з швами

Епілог для оптимістів

Нашу повість можна було б завершити й попереднім розділом, якби не одна деталь. А саме: замість точки Мак-Бурнея у вас на животі несподівано з'явилися шви, схожі на нерівну шнурівку черевичків з високими халявками. Як бути? Чи гордитися їхньою появою, чи, навпаки, — соромитися? Все залежить від вас і від того, як ви повернете цю справу.

Якщо у вас, наприклад, на носі висипали веснянки і вам знайомі й посібники щиро радять користуватися кремом «Сюрприз», бджолиним воском або цинковим білилом та звичайним

відбілювачем і ви все це вже давно застосовували, а наслідки однакові, відповідайте:

— А для чого? Веснянки — це ж модно.

Щось аналогічне відчуваєте ви після того, як хірурги на згадку про себе залишають вам на животі шви. «Як же бути? — думаєте ви. — Чи гордитися ними, чи шукати спеціалістів-косметологів, аби їх якимось чином ліквідувати? Чи хай будуть?! Може, вони надають мені мужності і викликають співчуття?»

В усьому цьому хаосі вам самому розібратися дуже важко. Тим більше, що з цього приводу немає ні порад, ні рекомендацій, ні підручників, ні післямов. Наша порада вважатиметься першою, хоч ми й не претендуємо на всю повноту і широту її викладу. Як і не певні того, що після нас нічого вже не можна буде сказати чи написати з цього приводу.

— О, так у тебе зовсім чудовий вигляд! Ніколи б не подумав, що ти переніс дві операції підряд?! — замість привітання, вигукують ваші знайомі. — Чи це все вигадка?

— Тобі що, шви показати?

— А чого ж — цікаво, як хірурги зашивають. Так, як шевці, чи краще?!

— Хочеш подивитися? — перепитуєте ви і про себе думаєте: «Живіт — не голова, а шви — не лисина. Тут не скинеш берета і не скажеш: «Ось, бачив!» Хоч вам, як ніколи, хочеться висмикнути сорочку й показати знайомим свого худого живота. Хай поспівчують і позаздрять! Але ви не зовсім певні, чи пристойно це робити у фойє кінотеатру або, скажімо, під час антракту якоїсь вистави. Не зовсім зручно (а втім, це наша суб'єктивна думка)

показувати сліди від швів, коли до вас придуть гості, щоб поцікавитися вашим здоров'ям і випити за це чарочку. Одну. Ну, другу і... останню, «на коня». Або, як тепер кажуть, «на руля».

— Ну, як ти тепер? Сліди від швів ще видно?

— Ого-о-о! Ще й які! Це вже, мабуть, як і жінка, на все життя, — сумно заявляєте ви. — Ще й колоїдні. Чорт би їх побрав!

— Колоїдні? Гм! — хитає головою хтось із менш знайомих. — Цікаво! Ніколи не бачив!

Це ви розумієте по-своєму, піднімаєтесь з-за столу і хапаєтесь за пояс.

— Ти що?! Як тобі не соромно? — раптом спалахує рум'янцем дружина, як нововідкрита на небі зірка.

— А чого? — втручається хтось з гостей. — Хай покаже.

— Справді! Хай покаже. Нам усім дуже цікаво, — лунає водночас декілька голосів.

— Ви що, жартуєте? — цікавиться ваша дружина.

— Які тут жарти?! Хай покаже. Гвідя, покажіть. Ми ж тут усі свої. Це залишиться між нами.

— Та ні, — затягуєте ви пояс. — Мабуть, так справді незручно. А втім, якщо чесно признатися, то я не знаю...

— Чого там незручно?!

— Незручно тільки бантика прив'язувати до лисини, — кидає ваш товариш і дивиться на лисого сусіда, який до цього стріляв очима на його дружину.

Ви остаточно розгублюєтесь. Одні кричать «зручно», інші — «ні». Як бути? З довідниками

з етики ви, здається, знайомі. Там є чимало цікавих речей. Скажімо, як обходити трамвай, коли пропускати жінку вперед, як себе поводити в товаристві, врешті-решт, як і в якій руці тримати виделку, а от чи можна показувати знайомим шви після операції — ніде ні слова.

Що тут порадиш? Ми можемо сказати тільки одне: єдині місця, де їх можна, не соромлячись, показувати, — це кабінет хірурга, перев'язочна і чорноморське чи прибалтійське узбережжя. Отож, ви маєте рацію, коли постійно повторюєте: «Я хочу до моря...»

— Я хочу до моря,— шепочете ви, знову заплющуєте очі і вже бачите, як сизокрилий лайнер несе вас над голубою затокою Коктебеля з профілем Максиміліана Волошина-Кириєнка *. Дівчатка у яскравих купальниках, невідомо якого фасону і виробництва, махають вам загорілими руками. Ви солодко зітхаєте, потрапляючи до оманливих рук Морфея, і засинаєте в його тісних обіймах.

Порвати б сітку мук дрібних,
Втекти б від галасу людського,
Втекти б до моря голубого,
До скель задумливо-німих,—

прориваються, як крізь ґрати, крізь ваші зуби слова поета.

Отже, все гаразд. Ви йдете на поправку. Про це говорять ваші сни, мрії і здорове бажання поїхати до моря. До моря, де стільки солоної води, йодистого озону і несподіванок. Прекрасних і загадкових, як море і жінки. Перед бурею.

* Волошин-Кириєнко — поет-символіст.

Зміст

ГУМОРЕСКИ

Синичка, дятел, професор і я	7
Словідь старого холостяка	13
Песик з ключиком	16
Як точити ножі	24
Як доглядати Зевса	28
Недільні поради	40

ГУМОРИСТИЧНІ ПОВІСТІ

Чорна зрада професора Шлапаківського	45
По знайомству	171

Черногув Олег Федорович

КАК УХАЖИВАТЬ ЗА ЗЕВСОМ

Юмор и сатира

Издательство «Радянський письменник»

(На украинском языке)

Редактор В. Ф. Баранов. Художник Ю. В. Северин. Художній редактор Д. О. Лукомський. Технічний редактор С. І. Пимченко. Коректор А. М. Голик. Здано на виробництво 5.III 1976 р. Підписано до друку 9.VII 1976 р. Формат 70×90¹/₃₂. Папір № 3. 8 фіз.-друк. арк., 9,36 ум.-друк. арк., 8,93 обл.-вид. арк. БФ 35084. Тираж 30 000. Зам. 01817. Ціна в оправі 39 коп. «Радянський письменник», Київ, бульвар Лесі Українки, 20. Одеська книжкова фабрика республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига» Державного комітету Ради Міністрів УРСР у справах видавництва, поліграфії та книжкової торгівлі, вул. Дзержинського, 24.